

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta

Studijní program: Demografie
Studijní obor: Demografie

Bc. Eliška Babková

Trendy a kontexty prokreačního chování
v Německu, Rakousku a Švýcarsku

Trends and patterns of reproductive behaviour
in Germany, Austria and Switzerland

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Prof. RNDr. Jitka Rychtaříková, CSc.

Praha, 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval/a samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 19.08.2013

.....

Podpis

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucí diplomové práce, Prof. RNDr. Jitce Rychtařikové, CSc., za poskytnuté konzultace, cenné rady a připomínky a v neposlední řadě také čas, který této diplomové práci věnovala.

Na závěr bych ráda poděkovala svému blízkému okolí, a to především své rodině a přátelům, za jejich podporu a trpělivost při mém studiu.

Trendy a kontexty prokreačního chování v Německu, Rakousku a Švýcarsku

Abstrakt

Cílem diplomové práce je analyzovat trendy plodnosti na území (bývalé) Německé demokratické republiky, (bývalé) Německé spolkové republiky, Rakouska a Švýcarska po druhé světové válce až do roku 2010 a také zjistit postoje obyvatel výše zmíněných zemí k rodičovství a měnícím se rolím mužů a žen. Německy mluvící země se řadí mezi země s dlouhodobě nízkou úrovní plodnosti, nicméně každá z nich má svá specifika reprodukčního chování vzhledem k historickému vývoji. Analýza plodnosti je zaměřena na popis vývoje počtu živě narozených dětí a podílu dětí narozených mimo manželství, úhrnné plodnosti, generační plodnosti, měř plodnosti podle věku a průměrného věku ženy při narození dítěte. Postoje respondentů k rodičovství a měnícím se rolím mužů a žen byly analyzovány na základě dat z mezinárodního šetření European Values Study z roku 2008, prostřednictvím statistických metod, chí-kvadrát testu a faktorové analýzy. Dále se práce zabývá rodinnou politikou německy mluvících zemí se zaměřením na současná opatření. Nejdůležitější poznatky této diplomové práce jsou shrnuty v poslední kapitole.

Klíčová slova: plodnost, postoje k rodičovství, postoje k měnícím se rolím mužů a žen, rodinná politika

Trends and patterns of reproductive behaviour in Germany, Austria and Switzerland

Abstract

The main goal of this diploma thesis is to analyse fertility trends in the (former) German Democratic Republic, the (former) Federal Republic of Germany, Austria and Switzerland after Second World War to 2010 and attitudes of population of the countries above towards parenthood and the changing roles of men and women. German-speaking countries belong to countries with long-term low fertility level, however each country has its own specific reproductive behavior due to historical development. Analysis of fertility is focused on describing the trends of the number of live births and the proportion of children born outside marriage, total fertility rate, cohort fertility, fertility rates by age and the mean age of women at childbirth. Attitudes of respondents towards parenthood and the changing roles of men and women were analyzed based on international survey, European Values Study 2008, by statistical methods – chi-square test and factor analysis. Further, the thesis deals with family policy in German-speaking countries with a focus on current measures. The main findings of this thesis are summarized in the final chapter.

Keywords: fertility, attitudes to parenthood, attitudes to the changing roles of men and women, family policy

OBSAH

PŘEHLED POUŽITÝCH ZKRATEK	7
SEZNAM TABULEK	8
SEZNAM GRAFŮ	9
SEZNAM PŘÍLOH.....	11
Úvod	13
Terminologie, metodologie a zdroje dat.....	15
2.1 Analýza plodnosti	15
2.1.1 Terminologie plodnosti	15
2.1.2 Ukazatelé plodnosti	16
2.1.3 Zdroje dat	17
2.2 Analýza postojů k rodičovství a měnícím se rolím mužů a žen.....	18
2.2.1 Analyzované výroky a sociodemografické charakteristiky.....	18
2.2.2 Statistické metody	20
2.2.3 Zdroj dat.....	24
2.3 Terminologie rodinné politiky	25
Historické souvislosti	26
3.1 Spolková republika Německo	27
3.2 Rakouská republika.....	28
3.3 Švýcarská konfederace	29
Vývoj plodnosti.....	30
4.1 Vývoj plodnosti v Německé demokratické republice	30
4.2 Vývoj plodnosti v Německé spolkové republice	36
4.3 Vývoj plodnosti v Rakousku.....	40
4.4 Vývoj plodnosti ve Švýcarsku	44
4.5 Komparace německy mluvících zemí.....	49
Postoje obyvatel bývalé NDR, bývalé NSR, Rakouska a Švýcarska k rodičovství a měnícím se rolím mužů a žen.....	53
5.1 Postoje k rodičovství.....	55
5.1.1 Postoje obyvatel bývalé Německé demokratické republiky k rodičovství.....	57
5.1.2 Postoje obyvatel bývalé Německé spolkové republiky k rodičovství	60
5.1.3 Postoje obyvatel Rakouska k rodičovství.....	63
5.1.4 Postoje obyvatel Švýcarska k rodičovství	66

5.1.5 Shrnutí postojů obyvatel německy mluvících zemí k rodičovství.....	69
5.2 Postoje k měnícím se rolím mužů a žen.....	69
5.2.1 Postoje obyvatel bývalé NDR k měnícím se rolím mužů a žen	73
5.2.2 Postoje obyvatel bývalé NSR k měnícím se rolím mužů a žen.....	76
5.2.3 Postoje obyvatel Rakouska k měnícím se rolím mužů a žen.....	80
5.2.4 Postoje obyvatel Švýcarska k měnícím se rolím mužů a žen.....	83
5.2.5 Shrnutí postojů obyvatel německy mluvících zemí k měnícím se rolím mužů a žen.....	86
Rodinná politika.....	88
6.1 Typologie rodinné politiky	89
6.2 Rodinná politika v Německu	91
6.2.1 Vývoj rodinné politiky	92
6.2.2 Současná opatření rodinné politiky	93
6.3 Rodinná politika v Rakousku.....	96
6.3.1 Vývoj rodinné politiky v Rakousku	96
6.3.2 Současná opatření rodinné politiky	98
6.4 Rodinná politika ve Švýcarsku	100
6.4.1 Vývoj rodinné politiky ve Švýcarsku.....	101
6.4.2 Současná opatření rodinné politiky	102
6.5 Komparace rodinných politik německy mluvících zemí	104
Závěr	107
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ DAT	112
PŘÍLOHY	121

PŘEHLED POUŽITÝCH ZKRATEK

BFS	Bundesamt für Statistik
BiB	Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung
BMFSFJ	Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend
BMWFJ	Bundesministerium für Wirtschaft, Familie und Jugend
BSV	Bundesamt für Sozialversicherungen
EVS	European Values Study
EDI	Eidgenössisches Departement des Innern
HFD	Human Fertility Database
MPIDR	Max Planck Institute for Demographic Research
NDR	Německá demokratická republika
NSR	Německá spolková republika
OECD	Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
SRN	Spolková republika Německo
úp	úhrnná plodnost
USA	Spojené státy americké
VID	Vienna Institute of Demography
WHO	Světová zdravotnická organizace

SEZNAM TABULEK

Tab. 1	Vhodnost použití faktorové analýzy na základě KMO míry	24
Tab. 2	Sociodemografické charakteristiky respondentů, bývalá NDR, bývalá NSR, Rakousko, Švýcarsko.....	54
Tab. 3	Postoje respondentů k výroky týkající se rodičovství a důležitosti práce v bývalé NDR, v bývalé NSR, Rakousku a Švýcarsku	56
Tab. 4	Závislost mezi výroky a sociodemografickou charakteristikou, bývalá NDR.....	57
Tab. 5	Závislost mezi výroky a sociodemografickou charakteristikou, bývalá NSR	60
Tab. 6	Závislost mezi výroky a sociodemografickou charakteristikou, Rakousko.....	63
Tab. 7	Závislost mezi výroky a sociodemografickou charakteristikou, Švýcarsko	66
Tab. 8	Postoje respondentů k výroky týkající se měnících se rolí mužů a žen v bývalé NDR, v bývalé NSR, Rakousku a Švýcarsku.....	71
Tab. 9	Počet faktorů a jejich rozptyl, bývalá NDR.....	73
Tab. 10	Rotované řešení faktorové analýzy postojů k měnícím se rolím mužů a žen, bývalá NDR.....	74
Tab. 11	Počet faktorů a jejich rozptyl, bývalá NSR.....	77
Tab. 12	Rotované řešení faktorové analýzy postojů k měnícím se rolím mužů a žen, bývalá NSR	77
Tab. 13	Počet faktorů a jejich rozptyl, Rakousko	80
Tab. 14	Rotované řešení faktorové analýzy postojů k měnícím se rolím mužů a žen, Rakousko	81
Tab. 15	Počet faktorů a jejich rozptyl, Švýcarsko	83
Tab. 16	Rotované řešení faktorové analýzy postojů k měnícím se rolím mužů a žen, Švýcarsko.....	84

SEZNAM GRAFŮ

Obr. 1	Počet živě narozených dětí, podíl živě narozených dětí mimo manželství, (bývalá) NDR, 1946 - 2010.....	31
Obr. 2	Úhrnná a konečná plodnost, (bývalá) NDR, v letech 1956 - 2010, generace 1941 - 1970.....	32
Obr. 3	Míry úhrnné plodnosti podle pořadí narozeného dítěte, NDR, 1956 - 1989	33
Obr. 4	Míry úhrnné plodnosti podle věkových skupin, (bývalá) NDR, 1956 - 2010	34
Obr. 5	Průměrný věk při narození dítěte podle pořadí dítěte, průměrný věk při narození prvního dítěte v manželství, (bývalá) NDR, 1956 - 2010.....	35
Obr. 6	Počet živě narozených dětí, podíl živě narozených dětí mimo manželství, (bývalá) NSR, 1946 - 2010	36
Obr. 7	Úhrnná a konečná plodnost, (bývalá) NSR, v letech 1956 - 2010, generace 1941 - 1970.....	37
Obr. 8	Míry plodnosti podle věkových skupin, (bývalá) NSR, 1956 - 2010	38
Obr. 9	Průměrný věk při narození dítěte podle pořadí dítěte, průměrný věk při narození prvního dítěte v manželství, (bývalá) NSR, 1956 - 2010	39
Obr. 10	Počet živě narozených dětí, podíl živě narozených dětí mimo manželství, Rakousko, 1951 - 2011	40
Obr. 11	Úhrnná a konečná plodnost, Rakousko, v letech 1951- 2010, generace 1936 - 1970.....	41
Obr. 12	Míry úhrnné plodnosti podle pořadí narozeného dítěte, Rakousko, 1984 - 2010.....	42
Obr. 13	Míry plodnosti podle věkových skupin, Rakousko, 1951 - 2010	43
Obr. 14	Průměrný věk při narození dítěte podle pořadí, Rakousko, 1951 - 2010	44
Obr. 15	Počet živě narozených dětí, podíl živě narozených dětí mimo manželství, Švýcarsko, 1945 - 2011	45
Obr. 16	Úhrnná a konečná plodnost, Švýcarsko, v letech 1945 - 2009, generace 1917 - 1969.....	46
Obr. 17	Míry úhrnné plodnosti podle pořadí narozeného dítěte, Švýcarsko, 1998 - 2009	47
Obr. 18	Míry plodnosti podle věkových skupin, Švýcarsko, 1945 - 2009.....	47
Obr. 19	Průměrný věk při narození dítěte podle pořadí dítěte, průměrný věk při narození prvního dítěte v manželství, Švýcarsko, 1945 - 2010.....	48

Obr. 20	Postoj respondentů k výroku „Jak je ve Vašem životě důležitá práce?“ podle věku, bývalá NDR	58
Obr. 21	Postoj respondentů k výroku „Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?“ podle rodinného stavu, bývalá NDR.....	59
Obr. 22	Postoj respondentů k výroku „Jak je ve Vašem životě důležitá práce?“ podle věku, bývalá NSR.....	61
Obr. 23	Postoj respondentů k výroku „Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?“ podle rodinného stavu, bývalá NSR	62
Obr. 24	Postoj respondentů k výroku „Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?“ podle počtu dětí, Rakousko	64
Obr. 25	Postoj respondentů k výroku „Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?“ podle rodinného stavu, Rakousko.....	65
Obr. 26	Postoj respondentů k výroku „Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?“ podle rodinného stavu, Švýcarsko	67
Obr. 27	Postoj respondentů k výroku „Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?“ podle počtu dětí, Švýcarsko.....	68
Obr. 28	Postoj respondentů k výroku „Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně jako matky.“ podle sociodemografických charakteristik, bývalá NDR	75
Obr. 29	Postoj respondentů k výroku „Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.“ podle sociodemografických charakteristik, bývalá NDR.....	76
Obr. 30	Postoj respondentů k výroku „Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.“ podle sociodemografických charakteristik, bývalá NSR	78
Obr. 31	Postoj respondentů k výroku „Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.“ podle sociodemografických charakteristik, bývalá NSR	79
Obr. 32	Postoj respondentů k výroku „Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně jako matky.“ podle sociodemografických charakteristik, Rakousko.....	81
Obr. 33	Postoj respondentů k výroku „Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.“ podle sociodemografických charakteristik, Rakousko	82
Obr. 34	Postoj respondentů k výroku „Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.“ podle sociodemografických charakteristik, Švýcarsko.....	84
Obr. 35	Postoj respondentů k výroku „Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.“ podle sociodemografických charakteristik, Švýcarsko.....	85

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1	Úhrnná plodnost, (bývalá) NDR, (bývalá) NSR, Rakousko, Švýcarsko, 1945 - 2010.....	121
Příloha 2	Konečná plodnost, (bývalá) NDR, (bývalá) NSR, Rakousko, Švýcarsko, generace 1917 - 1970.....	121
Příloha 3	Průměrný věk při narození dítěte, (bývalá) NDR, (bývalá) NSR, Rakousko, Švýcarsko, 1945 - 2010.....	122
Příloha 4	Podíl dětí narozených mimo manželství, (bývalá) NDR, (bývalá) NSR, Rakousko, Švýcarsko, 1946 - 2011.....	122
Příloha 5	Postoje respondentů k výrokům týkající se rodičovství podle pohlaví, bývalá NDR.....	123
Příloha 6	Postoje respondentů k výrokům týkající se rodičovství podle věku, bývalá NDR.....	123
Příloha 7	Postoje respondentů k výrokům týkající se rodičovství a důležitosti práce podle rodinného stavu, bývalá NDR.....	124
Příloha 8	Postoje respondentů k výrokům týkající se rodičovství a důležitosti práce podle vzdělání, bývalá NDR.....	124
Příloha 9	Postoje respondentů k výrokům týkající se rodičovství podle velikosti obce, bývalá NDR.....	125
Příloha 10	Postoje respondentů k výrokům týkající se rodičovství a důležitosti práce podle počtu dětí, bývalá NDR.....	125
Příloha 11	Postoje respondentů k výrokům týkající se rodičovství a důležitosti práce podle pohlaví, bývalá NSR.....	126
Příloha 12	Postoje respondentů k výrokům týkající se rodičovství podle věku, bývalá NSR.....	126
Příloha 13	Postoje respondentů k výrokům týkající se rodičovství a důležitosti práce podle rodinného stavu, bývalá NSR.....	127
Příloha 14	Postoje respondentů k výrokům týkající se rodičovství a důležitosti práce podle vzdělání, bývalá NSR.....	127
Příloha 15	Postoje respondentů k výrokům týkající se rodičovství podle velikosti obce, bývalá NSR.....	128

Příloha 16	Postoje respondentů k výroky týkající se rodičovství a důležitosti práce podle počtu dětí, bývalá NSR.....	128
Příloha 17	Postoje respondentů k výroky týkající se rodičovství podle pohlaví, Rakousko	129
Příloha 18	Postoje respondentů k výroky týkající se rodičovství a důležitosti práce podle věku, Rakousko	129
Příloha 19	Postoje respondentů k výroky týkající se rodičovství a důležitosti práce podle rodinného stavu, Rakousko	130
Příloha 20	Postoje respondentů k výroky týkající se rodičovství podle vzdělání, Rakousko	130
Příloha 21	Postoje respondentů k výroky týkající se rodičovství podle velikosti obce, Rakousko	131
Příloha 22	Postoje respondentů k výroky týkající se rodičovství podle počtu dětí, Rakousko	131
Příloha 23	Postoje respondentů k výroky týkající se rodičovství a důležitosti práce podle pohlaví, Švýcarsko	132
Příloha 24	Postoje respondentů k výroky týkající se rodičovství podle věku, Švýcarsko ...	132
Příloha 25	Postoje respondentů k výroky týkající se rodičovství a důležitosti práce podle rodinného stavu, Švýcarsko.....	133
Příloha 26	Postoje respondentů k výroky týkající se rodičovství podle vzdělání, Švýcarsko	133
Příloha 27	Postoje respondentů k výroky týkající se rodičovství podle velikosti obce, Švýcarsko	134
Příloha 28	Postoje respondentů k výroky týkající se rodičovství a důležitosti práce podle počtu dětí, Švýcarsko.....	134
Příloha 29	Korelační koeficienty mezi výroky, bývalá NDR	135
Příloha 30	Vysvětlená variabilita výroky, bývalá NDR.....	135
Příloha 31	Korelační koeficienty mezi výroky, bývalá NSR.....	135
Příloha 32	Vysvětlená variabilita výroky, bývalá NSR	136
Příloha 33	Korelační koeficienty mezi výroky, Rakousko	136
Příloha 34	Vysvětlená variabilita výroky, Rakousko.....	136
Příloha 35	Korelační koeficienty mezi výroky, Švýcarsko.....	137
Příloha 36	Vysvětlená variabilita výroky, Švýcarsko	137

Kapitola 1

Úvod

V Evropě procházelo reprodukční chování jistou proměnou, přesněji dlouhodobým a pravděpodobně trvalým snížením úrovně plodnosti pod hranici prosté reprodukce, zvyšováním věku matek při narození dětí a rostoucím podílem dětí narozených mimo manželství. Německo, Rakousko a Švýcarsko se řadí mezi země s dlouhodobě nízkou úrovní plodnosti, přičemž v roce 2011 činila úhrnná plodnost v Německu 1,36 živě narozeného dítěte na jednu ženu, v Rakousku 1,42 živě narozeného dítěte na jednu ženu a ve Švýcarsku 1,52 živě narozeného dítěte na jednu ženu (Eurostat, 2013). Podle Kohler et al. (2006, str. 8) jsou Německo, Rakousko a Švýcarsko možnými kandidáty na připojení se k zemím s extrémně nízkou plodností. Extrémně nízká plodnost (lowest-low fertility) je definována jako úhrnná plodnost pohybující se pod úrovní 1,3 živě narozeného dítěte na jednu ženu, přičemž taková bezprecedentní nízká úroveň plodnosti může mít dramatické dopady (Kohler et al., 2002 in Kohler et al., 2006, str. 1). Kohler et al. (2002 in Kohler et al., 2006, str. 1) dále zmiňuje, že pokud dlouhodobě úroveň plodnosti přetrvává na hodnotě 1,3 nebo nižší, v kontextu s nízkou úrovní úmrtností, lze předpokládat redukcí ročního počtu narozených o 50 % a úbytku počtu obyvatel o polovinu za méně než 45 let (Kohler et al. 2002 in Kohler et al., 2006, str. 1).

V dnešní době má každý pár možnost se dle vlastní vůle rozhodnout, zda chce mít děti, popřípadě kolik dětí a kdy je chce mít. Tudíž cílem společnosti by mělo být zajistit takové podmínky, které by lidem umožnili mít tolik dětí, kolik si přejí. Sladěním pracovního a rodinného života a také genderové rovnosti na pracovním trhu by mohlo vzniknout takzvané prostředí přátelské rodinám. Neboť ve většině zemích, kde je genderové rovnosti věnována zvýšená pozornost se podařilo udržet porodnost na přijatelné úrovni (Asklöf et al., 2003, str. 15). A dále je prokázáno, že stálé zaměstnání významně ovlivňuje rozhodnutí mít první dítě (Asklöf et al., 2003, str. 15).

Diplomová práce se zaměřuje na trendy a kontexty prokreačního chování německy mluvících zemí, tj. Německa, Rakouska a Švýcarska. Nicméně Německo není analyzováno jako celek, nýbrž jako území (bývalé) Německé demokratické republiky (NDR) a (bývalé) Německé spolkové republiky (NSR). Ke vzniku německých republik došlo po druhé světové válce a samostatně existovaly zhruba čtyřicet let, tj. do jejich sjednocení (3.10. 1990). Nejenom reprodukční chování obyvatel NDR a NSR bylo diferenciováno a i po sjednocení si zachovalo svá specifika, tudíž jsou analyzovány jednotlivě.

Jedním z cílů diplomové práce je analýza plodnosti v (bývalé) NDR, (bývalé) NSR, Rakousku a Švýcarsku a jejich komparace (zjištění podobných či rozdílných trendů plodnosti) po druhé světové válce až po současnost. Avšak časový horizont se v jednotlivých zemích a u jednotlivých ukazatelů nepatrně odlišuje, v závislosti na dostupnosti dat. Druhým cílem je stanovení postojů společnosti zmiňovaných zemí k rodičovství a měnícím se rolím mužů a žen na základě dat z mezinárodního šetření European Values Study z roku 2008. V neposlední řadě se tato diplomová práce věnuje skutečnosti, zda jednotlivé země reagují na snižování plodnosti zaváděním určitých opatření.

Z hlediska historického vývoje je hlavním předpokladem rozdílnost (bývalé) Německé demokratické republiky od (bývalé) Německé spolkové republiky, ale i ostatních analyzovaných zemí, tj. od Rakouska a Švýcarska, nejenom ve vývoji plodnosti, ale i v postojích společnosti k výše zmíněným tématům. Dále se předpokládá, že postoje k rodičovství a měnícím se rolím mužů a žen jsou závislé na sociodemografických charakteristikách respondentů, tj. na pohlaví, věku, rodinném stavu, vzdělání, velikosti obce a počtu dětí.

Diplomová práce je strukturována do sedmi kapitol. Po úvodní kapitole následuje část zabývající se terminologií související s plodností a rodinou politikou, metodologií a zdroji dat využitých k analýze plodnosti a postojům ve společnosti. Třetí kapitola popisuje historické souvislosti, zejména vznik německých států (NDR a NSR) a znovu sjednocení Spolkové republiky Německo. V následující kapitole je nastíněn vývoj plodnosti v analyzovaných zemích. Nejprve je pozornost věnována počtu živě narozených dětí a podílu dětí narozených mimo manželství, dále vývoji transverzálního a generačního ukazatele plodnosti, mírám plodnosti podle věku žen, ale i průměrnému věku ženy při narození dítěte. V závěru kapitoly je zmíněna komparace vývoje plodnosti v německy mluvících zemích. Kapitola 6 je druhou stěžejní částí diplomové práce, která zkoumá postoje obyvatel bývalé NDR, bývalé NSR, Rakouska a Švýcarska k rodičovství a měnícím se rolím mužů a žen na základě poslední, čtvrté vlny mezinárodního šetření European Values Study. Kapitola je rozdělena do dvou hlavních částí, nicméně v úvodu této kapitoly jsou stanoveny hypotézy a popsány sociodemografické charakteristiky respondentů. Poté je pozornost věnována analýze otázek souvisejících s rodičovstvím pomocí chí-kvadrát testu. V druhé části je k analýze měnících se rolí mužů a žen využita faktorová analýza. Neposlední část práce přibližuje charakteristiku rodinných politik německy mluvících zemí po druhé světové válce se zaměřením na současná opatření. V závěrečné kapitole jsou shrnuty nejdůležitější poznatky předkládané práce.

Kapitola 2

Terminologie, metodologie a zdroje dat

Kapitola je rozdělena do tří částí. První část se věnuje terminologii, ukazatelům a zdrojům dat, které souvisejí s vývojem plodnosti (kapitola 4). Druhá část je zaměřena na metodologii, která je užitá v kapitole 5, která se zabývá analýzou postojů k rodičovství a měnícím se rolím mužů a žen. Též je zmíněn zdroj dat. V poslední části jsou uvedeny termíny týkající se rodinné politiky (kapitola 6).

2.1 Analýza plodnosti

Jednou z hlavních částí diplomové práce je analýza vývoje plodnosti, proto je nejdříve představena základní terminologie. Další část představuje ukazatelé, které byly aplikovány pro analýzu plodnosti. Na závěr jsou uvedeny datové zdroje, jež byly využity k analýze.

2.1.1 Terminologie plodnosti

Terminologie týkající se plodnosti byla převzata z následujících publikací Demografie nejen pro demografy (2009, str. 98-100) a Mnohojazyčný demografický slovník (2005, str. 85-96), kromě definice živě narozeného dítěte, která je pro každou zkoumanou zemi odlišná¹.

Porodnost společně s úmrtností jsou dvě základní složky demografické reprodukce. *Plodností* (fertilitou) se rozumí počet narozených dětí, který je výsledkem *plodivosti* (fekundity) neboli schopnosti muže a ženy rodit děti. Kromě plodivosti je také důležité reprodukční chování párů, tj. plánující páry, které pomocí různých antikoncepčních metod ovlivňují počet narozených dětí a intervaly mezi jednotlivými porody (tzv. plánované rodičovství) a ty, které svoji plodnost neplánují tj. neplánující páry. Dalšími ovlivňujícími činiteli jsou populační politika a systém hodnot ve společnosti.

Narozené děti se klasifikují na živě narozené a mrtvě narozené, přičemž jejich definice není celosvětově jednotná. V následující části jsou uvedeny definice *živě narozeného dítěte* ve zkoumaných zemích.

¹ Datový zdroj definice živě narozeného dítěte je u jednotlivých zemí citován zvlášť.

V Německu se živě narozeným dítětem rozumí jeho úplné vypuzení z těla matčina, jestliže je zaznamenána srdeční činnost nebo pulsace pupečníku nebo přirozené dýchání (Statistisches Bundesamt, 1999, str. 8-9 in Kreyenfeld, Pötzsch, Kubisch, 2011, str. 5; BiB, 2012a).

V Rakousku je platná definice Světové zdravotnické organizace (WHO), tedy za živé narození dítěte je považováno úplné vypuzení nebo vynětí plodu z těla matčina bez ohledu na délku těhotenství, jestliže plod po narození dýchá nebo projevuje jiné známky života, jako srdeční činnost, pulsaci pupečníku nebo jednoznačný aktivní pohyb svalstva, ať už pupečník byl nebo nebyl přerušen, nebo placenta porozena (Statistik Austria in Zeman, 2011, str. 3)

Ve Švýcarsku se živě narozeným dítětem rozumí jeho úplné vypuzení (trup, hlava, končetiny) z těla matčina, jestliže dýchá nebo se projevuje srdeční činnost (Bundesamt für Statistik, 2013a).

Narozené děti se dále klasifikují podle legitimacy nebo pořadí dítěte. Legitimita závisí na rodinném stavu matky při narození dítěte, děti pak dělíme na legitimní neboli narozené v manželství a na nelegitimní, tj. děti narozené mimo manželství (rodinný stav matky byl svobodná, rozvedená nebo ovdovělá). Podle pořadí jsou narozené děti klasifikovány na první, druhé, třetí atd. Pořadí narozených se určuje podle počtu všech narozených dětí, obvykle však podle počtu živě narozených dětí nebo podle počtu živě dětí z nynějšího manželství.

Antikoncepce je metoda zabraňující početí, přičemž se dále rozlišují speciální a přirozené antikoncepční metody. Mezi speciální antikoncepční metody patří mechanické prostředky, které zabraňují setkání spermií s vajíčkem (u mužů kondom, u žen pesar, antikoncepční želé, čípky, pěnové tablety či výplachy, z nichž některé obsahují antikoncepční látky), metody založené na používání speciálních antikoncepčních prostředků (např. nitroděložní antikoncepce – tělíška z umělé hmoty zaváděna lékaři do dělohy ženy) a dále metoda hormonální antikoncepce (zabránění ovulaci pravidelným užíváním antikoncepčních pilulek, nebo pomocí injekcí či implantátů). Do přirozených antikoncepčních metod se řadí přerušovaná soulož či metoda neplodných dnů (neboli Ogino-Knausova metoda).

2.1.2 Ukazatelé plodnosti

K analýze plodnosti bylo využito několik ukazatelů. Prvním z nich je úhrnná plodnost, která představuje transverzální pojetí (nejčastěji v kalendářním roce). Longitudinální přístup (nejčastěji v rámci jedné generace) prezentuje konečná plodnost. Dalším ukazatelem jsou míry plodnosti podle věku a na závěr průměrný věk při narození dítěte, který je rovněž rozšířen na pořadí narozeného dítěte.

Následující uvedené definice ukazatelů a jejich symbolické vyjádření (vzorce) jsou převzaty z publikace Základy demografie (1986, str. 295 – 296).

Počet narozených dětí se značně liší v závislosti na věku žen, tudíž vhodným ukazatelem jsou *míry plodnosti podle věku* (f_x) neboli *specifická míra plodnosti*. Ukazatel se definuje jako poměr počtu živě narozených ženám ve věku x (N_x^v) na střední stav žen daného věku x (P_x^z).

$$f_x = \frac{N_x^v}{P_x^z}$$

Úhrnná plodnost ($\dot{u}p$) se získá součtem měr plodnosti podle věku (f_x) v daném kalendářním období (t). Tento ukazatel představuje průměrný počet živě narozených dětí na jednu ženu během jejího reprodukčního období (obvykle definované v rozmezí 15 až 49 let), za předpokladu neměnnosti reprodukčního chování (zhruba 35 let). Neboli úhrnná plodnost měří intenzitu plodnosti ve fiktivní generaci, která je složena z reálných měr plodnosti 35 generací. Indexy i a j značí dolní a horní věkovou mez ukazatelů.

$$\dot{u}p = \sum_{x=i}^{x=j} t f_x$$

Úhrnnou plodnost lze definovat i podle pořadí narozeného dítěte ($\dot{u}p^{(k)}$), kde $N_x^{v(k)}$ představuje počet živě narozených dětí k -tého pořadí ženám ve věku x a P_x^z představuje střední stav žen daného věku x . Indexy i a j značí dolní a horní věkovou mez ukazatelů.

$$\dot{u}p^{(k)} = \sum_{x=i}^{x=j} \frac{N_x^{v(k)}}{P_x^z}$$

Konečná plodnost (${}^z kp$) je součet měr plodnosti (f_x) jedné generace (z) obvykle definované ve věku 15 až 49 let. Pokud generace nedosáhla horní hranice reprodukčního věku, jedná se o neukončenou plodnost (Pavlík, Kalibová, 2005, str. 95). V předkládané práci je horní hranice reprodukčního věku neukončené plodnosti rovna dokončenému věku 39 let. Indexy i a j značí dolní a horní věkovou mez ukazatelů.

$${}^z kp = \sum_{x=i}^{x=j} {}^z f_x$$

Průměrný věk ženy při narození dítěte (\bar{x}) se počítá jako suma měr plodnosti podle věku ženy ($\sum f_x$) vynásobených středy věkových intervalů (x_c) k úhrnu měr plodnosti podle věku (f_x). Průměrný věk ženy při narození dítěte lze spočítat i podle pořadí dítěte, tj. prvního, druhého atd.

$$\bar{x} = \frac{\sum (f_x \cdot x_c)}{\sum f_x}$$

2.1.3 Zdroje dat

Hlavním zdrojem dat pro vývoj plodnosti (kapitola 4) je databáze Human Fertility Database (HFD, oficiální stránky: www.humanfertility.org), přičemž dalšími zdroji jsou statistické úřady či instituce analyzovaných zemí. Human Fertility Database je projektem dvou demografických institutů – Max Planck Institute for Demographic Research (MPIDR) v Rostocku, Německo a the Vienna Institute of Demography (VID) ve Vídni, Rakousko. K dispozici jsou data za transverzální i generační plodnost, dokumentace k datům jednotlivých zemí a také metodologie výpočtu ukazatelů. Databáze je neustále doplňována a rozšiřována. V předkládané práci byly z databáze použity míry plodnosti podle věku a pořadí za kalendářní roky a míry plodnosti podle věku za generace žen.

Zdrojem dat pro počty dětí narozených mimo manželství byl u německých republik Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung (BiB; Spolkový institut pro výzkum populačního vývoje, oficiální stránky: www.bib-demografie.de), v Rakousku Bundesanstalt Statistik Österreich (Rakouský spolkový statistický úřad, oficiální stránky: www.statistik.at) a ve Švýcarsku Bundesamt für Statistik (Švýcarský spolkový statistický úřad, oficiální stránky: www.bfs.admin.ch).

Německá demokratická republika třídila živě narozené děti podle biologického pořadí od roku 1954, zatímco Německá spolková republika pouze podle pořadí v nynějším manželství (Kreyenfeld, Pötsch, Kubisch, 2011, str. 6). Po sjednocení obou německých republik, tedy od roku 1990, byly živě narozené děti tříděné podle pořadí v nynějším pořadí a podle biologického pořadí až od roku 2008 (Kreyenfeld, Pötsch, Kubisch, 2011, str. 6). Nicméně v roce 2008 data neměla odpovídající kvalitu a proto jsou dostupná od roku 2009 (Kreyenfeld, Pötsch, Kubisch, 2011, str. 6). V Rakousku byla mezi lety 1951 – 1983 zaznamenávána pouze pořadí narozených dětí v nynějším manželství. Biologické pořadí je registrováno od roku 1984 (Zeman, 2011, str. 1). Do roku 1997 jsou ve Švýcarsku k dispozici data za živě narozené děti pouze podle pořadí v nynějším manželství a od roku 1998 i podle biologického pořadí (Cotter, Zeman, 2011, str. 3). Tudíž u německých republik byla analýza rozšířena o ukazatel průměrný věk matek při narození prvního dítěte v nynějším manželství a za roky 2009 a 2010 doplněn průměrný věk matek při narození dítěte podle biologického pořadí z již zmíněné instituce BiB. V případě Švýcarska byl k analýze též připojen ukazatel průměrného věku matek při narození prvního dítěte v nynějším manželství.

2.2 Analýza postojů k rodičovství a měnícím se rolím mužů a žen

Analýza postojů k rodičovství a měnícím se rolím mužů a žen je druhou stěžejní částí diplomové práce. V této podkapitole jsou popsány statistické metody, které byly aplikovány na data z mezinárodního šetření European Values Study. Další část prezentuje vybrané výroky a sociodemografické charakteristiky respondentů k analýze. Na závěr je představen datový zdroj.

2.2.1 Analyzované výroky a sociodemografické charakteristiky

Z výzkumu European Values Study byly vybrány otázky (závisle proměnné) pro analýzu postojů k rodičovství a měnícím se rolím mužů a žen a společně s nimi sociodemografické charakteristiky (nezávisle proměnné), které by je mohly ovlivnit.

Analýza postojů k rodičovství zahrnuje následující výroky², včetně odpovědí:

- Prosím řekněte, pro každou z následujících skutečností, jak jsou ve Vašem životě důležité:
 - *Práce*
 - *Rodina*

Možnosti odpovědi: velmi důležitá - dosti důležitá - ne příliš důležitá - vůbec nedůležitá.

² Výroky byly převzaty z české verze dotazníku (EVS, 2010).

Odpověď nevím nebyla předem nabízena.

- *Myslíte si, že žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání, nebo to není nutné?*

Možnosti odpovědi: potřebuje děti - není to nutné.

Odpověď nevím nebyla předem nabízena.

- Co si myslíte o následujících výrocích? Souhlasíte s nimi nebo nesouhlasíte?

- *Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.*

Možnosti odpovědí: rozhodně souhlasím - souhlasím - ani souhlas ani nesouhlas -
- nesouhlasím - rozhodně nesouhlasím.

Odpověď nevím nebyla předem nabízena.

Pro použití chí-kvadrát testu nezávislosti (podrobněji popsáno v 2.2.2 Statistické metody) je jedna z podmínek dostatečná obsazenost jednotlivých kategorií. Tudíž pro korektní užití chí-kvadrát testu musely být některé kategorie odpovědi upraveny. U prvních dvou výroků - *Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?* a *Jak je ve Vašem životě důležitá práce?* - byly sloučeny odpovědi ne příliš důležitá a vůbec nedůležitá a odpověď nevím byla vzhledem k nízké četnosti vyřazena. U zbývajících výroků - *Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.* a *Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.* - byly odpovědi ponechány, včetně možnosti nevím.

Analýza postojů k měnícím se rolím mužů a žen zahrnuje následující výroky³, včetně odpovědí:

- Lidé hovoří o měnících se rolích dnešních mužů a žen. Pro každý z následujících výroků, které Vám přečtu, mi řekněte, nakolik s ním souhlasíte.

- *Pracující matka může vytvořit stejně vřelý vztah a pocit bezpečí pro své děti jako matka, která není zaměstnaná.*

- *Předškolní děti asi trpí, jestliže je jejich matka zaměstnaná.*

- *Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.*

- *Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.*

- *Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou.*

- *Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.*

- *Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně dobře jako matky.*

- *Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.*

Možnosti odpovědi: rozhodně souhlasím - souhlasím - nesouhlasím - rozhodně nesouhlasím.

Odpověď nevím nebyla předem nabízena.

Součástí dotazníků se zjišťují sociodemografické charakteristiky, které umožňují rozsáhlejší analýzy determinantů hodnot. Do analýzy bylo zařazeno šest sociodemografických charakteristik – *pohlaví, věk, rodinný stav, vzdělání, velikost obce a počet dětí*. Proměnná pohlaví byla tradičně rozdělena na dvě kategorie muž, žena. Sociodemografická charakteristika věk byla kategorizována do pěti jedenáctiletých kategorií (18-29, 30-41, 42-53, 54-65 a 66+).

³ Výroky byly převzaty z české verze dotazníku (EVS, 2010).

Proměnná rodinný stav byla sjednocena do čtyř následujících kategorií: svobodný/á, ženatý/vdaná, rozvedený/á a ovdovělý/á. Další proměnnou je vzdělání, která má tři kategorie - základní a neúplné, středoškolské⁴ a vysokoškolské. Proměnnou velikost obce tvoří z původních osmi kategorií čtyři - 5 000 a méně obyvatel, 5 001 - 20 000 obyvatel, 20 001 - 100 000 obyvatel a 100 001 a více obyvatel. Poslední zkoumanou charakteristikou je počet dětí, které respondent má. Tato proměnná byla překódována do čtyř kategorií – bezdětní, respondenti s jedním dítětem, respondenti se dvěma dětmi a respondenti se třemi a více dětmi.

2.2.2 Statistické metody

Analýza postojů respondentů byla provedena pomocí statistického a analytického softwaru SPSS (Statistical Package for the Social Sciences). Nejprve byla provedena deskriptivní analýza, která poskytuje základní informace o sociodemografických charakteristikách respondentů, tj. jejich absolutní a relativní zastoupení v jednotlivých kategoriích. Před začátkem samotné analýzy byl nastíněn obecný postoj všech zkoumaných výroků, tj. procentuální zastoupení jednotlivých odpovědí bez ohledu na sociodemografické charakteristiky respondenta. K popsání postojů byly využity tyto statistické metody - chí-kvadrát test nezávislosti (postoje k rodičovství) a faktorová analýza (postoje k měnícím se rolím mužů a žen).

Chí-kvadrát test nezávislosti v kontingenční tabulce je základní statistickou metodou, která zkoumá vztah mezi dvěma kategoriálními proměnnými. Cílem testování je určit, zda jsou proměnné na sobě závislé či nikoli, přičemž nulová hypotéza zní, že zkoumané proměnné jsou nezávislé. V předkládané práci je postupně testováno, zda odpovědi na otázky týkající se rodičovství závisí na sociodemografických charakteristikách respondentů. Test zkoumá rozdíly mezi pozorovanými (skutečnými) a teoretickými (očekávanými) četnostmi v jednotlivých kategoriích zkoumaných proměnných a vzorec testového kritéria je znázorněn následovně (Jarošová, 1994, str. 22):

$$\chi^2 = \sum_i \sum_j \frac{(n_{ij} - n'_{ij})^2}{n_{ij}}$$

kde n_{ij} jsou pozorované četnosti i -tého řádku a j -tého sloupce, n'_{ij} jsou teoretické četnosti i -tého řádku a j -tého sloupce. Teoretické četnosti n'_{ij} jsou určeny takto (Jarošová, 1994, str. 22):

$$n'_{ij} = \frac{n_i \cdot n_j}{n}$$

kde $i = 1, 2, \dots, r$; $j = 1, 2, \dots, s$, přičemž r je počet řádků, s počet sloupců a n značí celkový počet pozorovaných četností.

Nulová hypotéza o nezávislosti proměnných se zamítá na zvolené hladině významnosti α ($\alpha = 0,1$, $\alpha = 0,05$ nebo $\alpha = 0,01$), pokud hodnota testovaného kritéria χ^2 je vyšší než $\chi^2_{1-\alpha}((r-1)(s-1))$, neboli vyšší než kritická hodnota testu chí-kvadrát na zvolené hladině významnosti a stupni volnosti (Jarošová, 1994, str. 22).

⁴ Původně kategorie středoškolské vzdělání byla rozdělena na dvě - střední s maturitou a střední bez maturity, která byla ovšem zastoupena pouze 90 respondenty ve Švýcarsku, tudíž byly sloučeny.

Pro užití testu chí-kvadrát musí být dostatečný počet pozorování, tj. všechny teoretické četnosti v kontingenční tabulce jsou větší než 1 a alespoň 80 % jich je větších než 5 (Cochranovo pravidlo, Hebák, Hustopecký, 1987, str. 103). Pokud jednotlivé kategorie nejsou dostatečně zastoupeny, lze spojit logicky spolu související kategorie a dále s nimi pracovat jako s jednou.

Pokud se prokázala závislost mezi proměnnými pomocí chí-kvadrát testu, dále byla zkoumána intenzita vztahu mezi nimi, kterou udávají kontingenční koeficienty. V předložené práci je užit kontingenční koeficient podle Pearsona (Jarošová, 1994, str. 21):

$$C = \sqrt{\frac{\chi^2}{n + \chi^2}}$$

kde χ^2 je hodnota testového kritéria (viz výše) a n celkový počet pozorovaných četností. Pearsonův koeficient kontingence nabývá hodnot od 0 (žádný vztah) do 1 (úplný vztah), i když maximální hodnota kontingenčního koeficientu závisí na vyšším počtu řádků či sloupců (m), tj. (Hendl, 2004, str. 313):

$$C_{\max} = \sqrt{\frac{m-1}{m}}$$

Statisticky významnost a jeho intenzitu v jednotlivých polích kontingenční tabulky poskytují adjustovaná rezidua, jejichž výpočet je následující (SPSS, 2006)⁵:

$$AR_{ij} = \frac{n_{ij} - n'_{ij}}{\sqrt{n'_{ij} \left(1 - \frac{n_i}{n}\right) \left(1 - \frac{n_j}{n}\right)}}$$

kde n_{ij} jsou pozorované četnosti i -tého řádku a j -tého sloupce, jsou n'_{ij} teoretické četnosti i -tého řádku a j -tého sloupce, n_i jsou řádkové marginální pozorované četnosti, n_j jsou sloupcové marginální pozorované četnosti a n celkový počet pozorovaných četností.

Výsledky adjustovaných reziduí byly pro přehlednější interpretaci nahrazeny znaménkovým schématem, kde hodnoty rovny a vyšší/nížší než 1,96 byly nahrazeny +/-, rovny a vyšší/nížší než 2,58 byly nahrazeny ++/--, hodnoty rovny a vyšší/nížší než 3,29 byly nahrazeny +++/--- a hodnoty nižší než 1,96 byly nahrazeny o (Acrea, 2013a).

Typ znaménka představuje směr odchylky. Znaménko „+“ představuje vyšší pozorované četnosti oproti teoretickým, naopak znaménko „-“ označuje nižší pozorované četnosti oproti teoretickým, pokud se pozorovaná četnost od teoretické neliší pole kontingenční tabulky je označeno „o“ (Acrea, 2013b). Počet znamének odlišuje statistickou hladinu významnosti, tj. jedno (+/-) znaménko 5%, dvě (++)/--) znaménka 1% a tři (+++/---) znaménka 0,1% hladinu významnosti (Acrea, 2013b).

Faktorová analýza je statistickou metodou, jejímž cílem je nahrazení velkého počtu vstupních charakteristik menším počtem faktorů bez ztráty informace, případně se ztrátou minimální (Heřmanová, 1991, str. 17). Poprvé byla faktorová analýza využita v psychologii CH. E. Spearmanem, který je považován za zakladatele, a poté našla uplatnění v sociologii, zdravotnictví, marketingu a dalších oborech (Škaloudová, 2010).

⁵ Pro přehlednost byla ponechána symbolika z předchozích vzorečků.

proměnných, jenž vyčerpávají nejvyšší možnou variabilitu⁹ a mezi sebou nekorelují (Škaloudová, 2010). Z j pozorovaných proměnných se získá j faktorů, které jsou seřazeny podle svého rozptylu, tj. první faktor má nejvyšší rozptyl a poslední nejnižší (Škaloudová, 2010).

Pro lepší interpretaci se faktory transformují, tento proces je nazván rotace faktorů. Metody rotace vycházejí převážně z tzv. simplicítní funkce, která je funkcí všech prvků matice faktorových zátěží, jenž je sestavena tím způsobem, aby nabývala maxima nebo minima při přiměřené aproximaci jednoduché struktury. Existuje několik variant této funkce a metody vycházející z ní mají různá řešení, přičemž není určeno, která je nejlepší (Škaloudová, 2010).

Odlišuje se rotace ortogonální, též pravoúhlá (například Varimax, Quartimax) a šikmá (například Oblimin, Oblimax), přičemž ortogonální rotace předpokládá, že faktory jsou nekorelované, zatímco šikmá rotace připouští jejich korelovanost (Hebák, Hustopecký, 1987, str. 387). V této práci je použita metoda ortogonální rotace Varimax, též metoda zjednodušující faktory. Tato metoda minimalizuje počet proměnných, jenž mají vysoké zátěže s každým společným faktorem (Škaloudová, 2010).

Faktorové zátěže nabývající hodnot blízkých jedné či nule (menší než 0,3) jsou nejlépe interpretované, tj. každá pozorovaná proměnná je silně korelována jen s některými faktory a s ostatními faktory je korelována slabě (Škaloudová, 2010). Za „velké“ korelované zátěže jsou označeny ty, které jsou vyšší než 0,5. Jestliže se faktorová zátěž rovná jedné, daná proměnná je zcela nasyčena daným faktorem (faktorově čistá proměnná). V případě že se faktorová zátěž rovná nule, proměnná není daným faktorem vůbec dotčena (Škaloudová, 2010).

Vhodnost použití faktorové analýzy se posuzuje na základě dvou ukazatelů – Kaiser-Meyer-Olkinovy míry (KMO) a Barlettova testu sféricity (Škaloudová, 2010). Kaiser-Meyer-Olkinova míra je dána podílem součtu druhých mocnin korelačních koeficientů ku součtu druhých mocnin korelačních a parciálních koeficientů (Škaloudová, 2010), která nabývá hodnot od nuly do jedné, nicméně pro vhodnost užití faktorové analýzy by hodnota měla být vyšší než 0,5, přičemž čím vyšší hodnota KMO míry, tím lepší (Kaiser, 1974 in Štádlerová, 2012, str. 167). Podrobněji je vhodnost použití faktorové analýzy na základě hodnoty KMO míry popsána v tabulce 1.

analýzou z matematického hlediska podstatné, avšak při aplikaci na stejný soubor dávají obě metody často v podstatě shodné výsledky.

⁹ Podmínkou je, že součet druhých mocnin korelačních koeficientů je roven jedné, poté není možno zvětšovat rozptyl navyšování faktorových zátěží (Škaloudová, 2010).

Tab. 1 - Vhodnost použití faktorové analýzy na základě KMO míry

Hodnota KMO míry	Vhodnost použití faktorové analýzy
0,9 - 1	skvělá
0,8 - 0,9	vysoká
0,7 - 0,8	střední
0,6 - 0,7	nízká
0,5 - 0,6	špatná
do 0,5	nemá smysl

Zdroj: Škaloudová, 2010

Koeficient KMO lze spočítat i pro jednotlivé proměnné, tj. pro korelační koeficienty s danou proměnnou, které jsou znázorněny na diagonále tzv. Anti-image matice (též matice záporných parciálních korelačních koeficientů).

Barlettův test sféricity ověřuje nulovou hypotézu, která zní: korelační matice daných proměnných je jednotková, tj. korelační koeficienty mezi proměnnými jsou nulové. Pokud je nulová hypotéza zamítnuta, faktorová analýza je vhodná pro použití. Podle Škaloudové (2010) je Kaiser-Meyer-Olkinova míra vhodnější, neboť k zamítnutí nulové hypotézy o tom, že korelační koeficienty jsou nulové dochází při dostatečně velkém počtu pozorování a i při relativně malých korelačních koeficientech mezi proměnnými.

V předkládané práci byly interpretovány faktory v jednotlivých populacích, přičemž dále byl podrobněji analyzován výrok, který nejvíce koreloval s relevantním faktorem. Jednotlivé odpovědi na daný výrok byly graficky zpracovány na základě sociodemografických charakteristik respondenta.

2.2.3 Zdroj dat

Zdrojem dat pro analýzu postojů k rodičovství a měnícím se rolím mužů a žen (kapitola 5), je mezinárodní šetření European Values Study (EVS, oficiální stránky: <http://www.europeanvaluesstudy.eu/>), které se týká základních lidských hodnot v oblastech života, rodiny, práce, náboženství, politiky a společnosti (EVS, a). První průzkum se uskutečnil v roce 1981 a opakuje se každých devět let, tj. proběhl dále v letech 1990, 1999 a 2008, celkem tedy ve čtyřech vlnách. Vzhledem k podobnosti otázek a metodě zkoumání je tedy možné porovnání v čase. Počet zainteresovaných zemí se s každou vlnou rozšiřuje. V roce 2008 se šetření zúčastnilo 47 evropských zemí/regionů se zhruba 70 000 respondenty (EVS, a).

Participace zkoumaných zemí na jednotlivých vlnách se lišila, zatímco na první vlně v roce 1981 se podílela pouze tehdejší Německá spolková republika, druhé a třetí vlny se již účastnila Spolková republika Německo a Rakousko a v poslední vlně se připojilo i Švýcarsko (EVS, 2011, str. 6-7). Vzhledem k tomu, že se Švýcarsko zapojilo až ve čtvrté vlně v roce 2008, analýza postojů k rodičovství a měnícím se rolím mužů a žen obyvatel německy mluvících zemí bude zaměřena právě na ni.

Reprezentativní vzorek respondentů čtvrté vlny byl zvolen pomocí víceetapového nebo stratifikovaného náhodného výběru (EVS, b). Šetření probíhalo formou osobního rozhovoru face-to-face a standardizovaného dotazníku s respondenty ve věku 18 let a více, které se

uskutečnilo mezi lety 2008 až 2010 (EVS, b). Ve Spolkové republice Německo se šetření uskutečnilo mezi lety 2008 a 2009, v Rakousku a Švýcarsku v roce 2008 (EVS, 2011, str. 6-7).

2.3 Terminologie rodinné politiky

Následující termíny týkající se rodinné politiky jsou použity především v kapitole 6.

Mateřská dovolená ochraňuje těhotné ženy, matky po porodu a jejich narozené děti (Neyer, 2003, str. 8-9). Během mateřské dovolené platí pracovní smlouva a většinou je vyplácena tzv. peněžitá pomoc v mateřství (též mateřský příspěvek).

Rodičovská dovolená je dobrovolná nepřítomnost v zaměstnání poskytována rodičům právně, aby se mohli postarat o své dítě/děti v prvních letech života. Během rodičovské dovolené jsou rodičům vypláceny příspěvky (Neyer, 2003, str. 9), může být však i neplacená.

Rodinné dávky jsou zejména přídavky na děti, které jsou určeny rodinám s dětmi, přičemž mohou být plošné či testované, v závislosti na počtu nebo věku dětí nebo dávky související se specifickou situací rodiny (Matějková, Paloncyová, 2005, str. 12).

Daňová politika ve vztahu k rodinné se soustředí na způsoby zdanění příjmu fyzických osob (míry zdanění, společné zdanění manželů) a možnosti snížení daňového základu o odečitatelné položky (Matějková, Paloncyová, 2005, str. 12).

Služby péče o děti mohou být poskytovány státem, trhem, zaměstnavateli nebo neziskovou organizací (Neyer, 2003, str. 9). Jedná se především o jesle a mateřské školy.

Kapitola 3

Historické souvislosti

Druhá světová válka byla rozpoutána třemi totalitními státy - Německem, Japonskem a Itálií, ke kterým se během konfliktu přidala i řada dalších států¹⁰. Státy Osy Berlín, Řím, Tokio měly v plánu změnit své postavení mezi velmocemi pomocí vojenských prostředků a svůj záměr oficiálně ztvdily paktem tří mocností¹¹ 27. září 1940 v Berlíně. Po napadení Polska 1. září 1939 Německem se Velká Británie a Francie rozhodly splnit spojenecké závazky a 3. září 1939 vyhlásily válku Německu. Poté se přidaly i další státy – Austrálie, Nový Zéland, Indie a Kanada. (Kuklík et al., 1995, str. 70-71)

V porovnání s první světovou válkou byla druhá světová válka skutečným světovým válečným konfliktem, při němž se válčilo krom Evropy i v Asii, Africe a na všech světových oceánech. Do války bylo přímo zapojeno třicet států a nepřímo zasáhla dalších čtyřicet států. Po boku států Osy válčilo deset států, ovšem pět z nich během války přestoupilo ke Spojencům. Šest států si zachovalo neutralitu a pouze dvanáct států se udrželo mimo konflikt. (Kuklík et al., 2000, str. 71). Spojené státy americké (USA) oficiálně vstoupily do války 8. prosince 1941, den po přepadení základny Pearl Harbor Japonskem bez vyhlášení války (Kuklík et al., 2000, str. 81).

Nejprve příměří uzavřela Itálie se Spojenci a to začátkem září 1943 a přidala se k nim v boji proti Německu (Kuklík et al., 2000, str. 84). V noci z 8. na 9. květen 1945 v Berlíně podepsalo Německo kapitulaci a válka v Evropě skončila (Kuklík et al., 2000, str. 87). Nakonec byla podepsána i bezpodmínečná kapitulace Japonska, která je datována k 2. září 1945 (Kuklík et al., 2000, str. 91).

Druhá světová válka přinesla řadu důsledků, tj. obrovské materiální škody, politické, ekonomické a sociální změny, mimo jiné i řadu důsledků demografických – slabé válečné ročníky, převahu žen a starší populace, přičemž generace byly postiženy, jak majetkově, tak tělesně i morálně (Aldebert, 2001, str. 352).

¹⁰ Například Maďarsko, Rumunsko, Slovensko, Bulharsko, Chorvatsko, ale i Finsko a Španělsko.

¹¹ Pakt tří mocností z 27. září 1940 nabyl platnosti podpisem na dobu deseti let ode dne podpisu. Vlády se dohodly na následujícím:

„Japonsko uznává a respektuje vedoucí úlohu Německa a Itálie při ustanovení nového řádu v Evropě. Německo a Itálie uznávají a respektují vedoucí úlohu Japonska při ustanovení nového řádu ve Velké Východní Asii. Německo, Itálie a Japonsko se dohodly spolupracovat na této právě upravení základně. Boudou si také navzájem pomáhat všemi politickými, hospodářskými a vojenskými prostředky, kdyby byla jedna ze smluvních stran napadena některou mocností, která nemá nyní účast na evropské válce nebo na čínsko-japonském konfliktu.“ (Kuklík et al., 1995, str. 70).

3.1 Spolková republika Německo

O poválečném uspořádání Evropy, především Německa, se jednalo na konferenci představitelů vítězných mocností, která probíhala ve dnech 17. července – 2. srpna 1945 v Postupimi (Kuklík et al., 2000, str. 91). Výsledkem jednání bylo rozdělení Německa, ale i Rakouska na čtyři okupační zóny – americkou, britskou, francouzskou a sovětskou, na čtyři okupační zóny byla rozdělena i hlavní města, Berlín a Vídeň. Postupimská dohoda dále definovala následující usnesení (program čtyři D) – demilitarizace (zrušení německé armády a válečného průmyslu), dekartelizace (zrušení hospodářských monopolních organizací), denacifikace (odstranění německého fašismu a vlivu nacistické ideologie z veřejného života) a demokratizace (obnovení politického a veřejného života na demokratickém základě) Německa (Baják, 1997, str. 72).

V okupačních zónách západních velmocí (Francie, Velké Británie a USA) se vytvářel demokratický politický systém (Kuklík et al., 2000, str. 106). Dne 1. ledna 1947 se sjednotila americká a britská okupační zóna a vznikla tzv. Bizonie, ke které se dne 17. dubna 1948 připojila francouzská okupační zóna a vznikla tzv. Trizonie (Kuklík et al., 2000, str. 107).

Ve dnech 10. března – 24. dubna 1947 se konala konference ministrů zahraničních věcí v Moskvě, nicméně k podpisu mírových smluv s Německem nedošlo, jelikož se projevíly závažné spory mezi velmocemi, obzvláště mezi Sovětským svazem a USA (Kuklík et al., 2000, str. 102). Západní mocnosti navrhovaly federalizaci Německa, kdežto Sovětský svaz si stál za vznikem jednotné ústřední německé vlády (Kuklík et al., 2000, str. 102).

Marshallův plán o obnově evropského hospodářství (především Německa jako demokratického, prosperujícího státu) s americkou hospodářskou pomocí, která zabrání případnému rozvratu či nebezpečí revoluce, byl vyhlášen 5. června 1947 (Kuklík et al., 2000, str. 104). Ovšem Sovětský stát nabízenou pomoc odmítl, protože podle něho se jednalo o pokus vytvoření protisovětského bloku a zasahování do vnitřních záležitostí evropských zemí (Kuklík et al., 2000, str. 104).

Na konferenci ministrů zahraničních věcí Francie, Velké Británie a USA společně se zástupci Belgie, Lucemburska a Nizozemska se dne 3. června 1948 rozhodlo o vytvoření německého státu ze tří západních okupačních zón, vypracování jeho ústavy a provedení měnové reformy (Kuklík et al., 2000, str. 107). Přičemž Sovětský svaz též provedl měnovou reformu a uzavřel všechny pozemní přístupy do západního Berlína až do května 1949, čímž způsobil berlínskou krizi (Kuklík et al., 2000, str. 107). Obyvatelé západní části Berlína žili jako na ostrově a zásobování (potravinami, léky atd.) zajišťoval letecký most. Mezitím se spustily přípravy ke vzniku samostatného západoněmeckého státu a 7. září 1949 došlo k formálnímu vyhlášení *Spolkové republiky Německo* (SRN), která vznikla z Trizonie (Kuklík et al., 2000, str. 108). Přípravy na vznik nového státu probíhaly i v sovětské okupační zóně, kde o měsíc později, tedy 7. října 1949, byla vyhlášena *Německá demokratická republika* (NDR; Kuklík et al., 2000, str. 109). Vznikem dvou německých republik se ukončil poválečný boj o Evropu a armáda uvnitř Německé demokratické republiky dělila jak symbolicky, tak reálně Evropu na západní a východní (Kuklík et al., 2000, str. 108).

Rozdělením republik započal odlišný politický a hospodářský vývoj. V Německé demokratické republice byla uplatňována sovětská politická ideologie (Kuklík et al., 2000,

str. 134) a ekonomika byla plánována centrálně. V NDR byla provedena řada reforem v oblasti sociální a školství, pozemková reforma, kolektivizace zemědělství a vznik státního majetku ve výrobě i v obchodu (Görsch in Kouřimská et al., 1999, 172-173). Naopak Spolková republika Německa se jednoznačně vydala na cestu demokratického parlamentarismu a liberální ekonomiky (Kuklík et al., 2000, str. 134). Díky volnému tržnímu hospodářství se objevily rozmanité možnosti soukromého podnikání (Görsch in Kouřimská et al., 1999, 173). Spolková republika Německo tvořilo 10 spolkových zemí¹².

Vzhledem ke každoročnímu odlivu tisíce odborníků, tj. lékařů, inženýrů, učitelů atd. (tři miliony mezi lety 1945 až 1961; Aldebert et al., 2011, str. 350) z Německé demokratické republiky (zejména západní části Berlína) do Spolkové republiky Německo, bylo žádáno o jeho začlenění do NDR nebo o jeho neutralizaci (Kuklík et al., 2000, str. 134). Ve dnech 16. až 17. května 1960 proběhla Pařížská konference představitelů čtyř velmocí, která se příliš nezdařila a v noci z 12. na 13. srpna 1961 se začala stavět Berlínská zeď (Kuklík et al., 2000, str. 134).

V jednotlivých zemích sovětského bloku během roku 1989 probíhaly revoluce, padla Berlínská zeď (9. listopad 1989) a nakonec zanikl i sovětský blok jako společenství (Kuklík et al., 2000, str. 137). Těmito událostmi započalo jednání o sjednocení německých republik, které vyústilo v září roku 1990 Mezinárodní konferencí v Moskvě, tzv. 2 plus 4, kde se sešli čtyři vítězné velmoci se zástupci německých republik a dne 3. října 1990 bylo vyhlášeno sjednocení Německa (Kuklík et al., 2000, str. 138, 148). Tím i sjednocení obou částí Berlína, které se stalo znovu hlavním městem Německa (Görsch in Kouřimská et al., 1999, str. 175). Německá demokratická republika tedy zanikla dne 3. října 1990 v důsledku připojení ke Spolkové republice Německo, přičemž na jejím území bylo v červenci 1991 nově vytvořeno, resp. obnoveno 5 spolkových zemí¹³ (Honzák et al., 2001, str. 424).

Spolkovou republiku Německo (SRN) dnes tvoří 16 spolkových zemí (10 spolkových zemí původní NSR, 5 nově vzniklých spolkových zemí na území bývalé NDR a sjednocený Berlín). I když od sjednocení uplynulo více než dvacet let, řada kulturních, sociálních a ekonomických odlišností mezi bývalými republikami přetrvává dodnes.

3.2 Rakouská republika

Rakouská republika je spolkovým státem, který se člení na 9 spolkových zemí¹⁴. Vznikla porážkou Rakouska-Uherska v první světové válce (1914-1918)¹⁵, ovšem v březnu 1938 byla připojena ke Třetí říši jako tzv. Východní Marka (Honzák et al., 2001, str. 515-516). Jak již bylo zmíněno, po druhé světové válce bylo Rakousko stejně jako Německo rozděleno do čtyř

¹² Bádensko-Württembersko, Bavorsko, Brémy, Dolní Sasko, Hamburk, Hesensko, Rýnsko-Falc, Sársko, Severní Porýní-Vestfálsko, Šlesvicko-Holštýnsko.

¹³ Braniborsko, Durynsko, Meklenbursko-Přední Pomořansko, Sasko, Sasko-Anhaltsko. Původně Německá demokratická republika byla členěna do 15 krajů/okresů (Berlín, respektive pouze jeho východní část, Drážďany, Erfurt, Frankfurt nad Odrou, Gera, Halle nad Sálou, Chotěbuz, Karl-Marx-Stadt, Lipsko, Magdeburg, Neubrandenburg, Postupim, Rostock, Schwerin, Suhl; Honzák et al., 2001, str. 424).

¹⁴ Vídeň, Horní Rakousy, Dolní Rakousy, Burgenland, Štýrsko, Salcbursko, Korutany, Tyrolsko, Vorarlbersko.

¹⁵ Společně s Československem, Jugoslávií, Maďarskem a Polskem.

okupačních zón – americké, britské, francouzské a sovětské a přirozeně i Vídeň byla rozdělena na čtyři části. V roce 1948 stejně jako ostatní západoevropské státy i Rakousko přijalo pomoc prostřednictvím Marshallova plánu (Baják, 1997, str. 83; Houska in Kouřimská et al., 1999, str. 195). Dne 15. května 1955 byla mezi vítěznými mocnostmi a Rakouskem uzavřena tzv. státní smlouva, díky níž se Rakousko stalo svobodným státem a byla mu zaručena neutralita (Houska in Kouřimská et al., 1999, str. 195; Kuklík et al., 2000, str. 132).

3.3 Švýcarská konfederace

Švýcarsko je konfederací, kterou tvoří 23 autonomních kantonů¹⁶ (tři z nich mají po dvou polokantonech). Kantony mají vlastní legislativu a výkonnou moc, kterou spravují místní záležitosti, přičemž o národních, místních i komunálních záležitostech rozhoduje obyvatelstvo prostřednictvím referend (Honzák et al., 2001, str. 655-656). V roce 1815 velmocí uznaly Švýcarsku nedotknutelnost hranic a věčnou neutralitu, kterou si udrželo i během obou světových válek, nicméně i přes striktní neutralitu náklonnost byla na straně Spojenců (Honzák et al., 2001, str. 655; Kouřimská et al., 1999, str. 215). Tradiční neutralita zvýšila Švýcarsku prestiž a tím i politické a ekonomické výhody (Kouřimská et al., 1999, str. 215), přičemž politická stabilita zajišťuje více zájmu v oblasti ekonomické a sociální (Haywood et al., 2001, str. 273). Švýcarsko nevstoupilo ani do organizací Severoatlantické aliance, Evropské unie¹⁷ či Organizace spojených národů, neboť jejich činnost považuje za politickou (Kouřimská et al., 1999, str. 216).

¹⁶ Aargau, polokantony Appenzell-Ausserrhoden a Appenzell-Innerrhoden, polokantony Basel-Stadt a Basel-Land, Bern, Fribourg, Genève, Glarus, Graubünden, Jura, Luzern, Neuchâtel, bývalý Unterwalden má dnes dva polokantony Nidwalden a Obwalden, Sankt Gallen, Schaffhausen, Schwyz, Solothurn, Thurgau, Ticino, Uri, Valais, Vaud, Zug, Zürich (Honzák et al., 2001, str. 656).

¹⁷ Švýcarsko je pouze členem Evropského sdružení volného obchodu.

Kapitola 4

Vývoj plodnosti

Německy mluvící země se řadí mezi země s dlouhodobě nízkou úrovní plodnosti ve světě. V kapitole 4 je analyzován jejich vývoj plodnosti pro období po druhé světové válce až po současnost, nicméně se dostupnost dat liší a sledované období je v jednotlivých zemích nepatrně rozdílné.

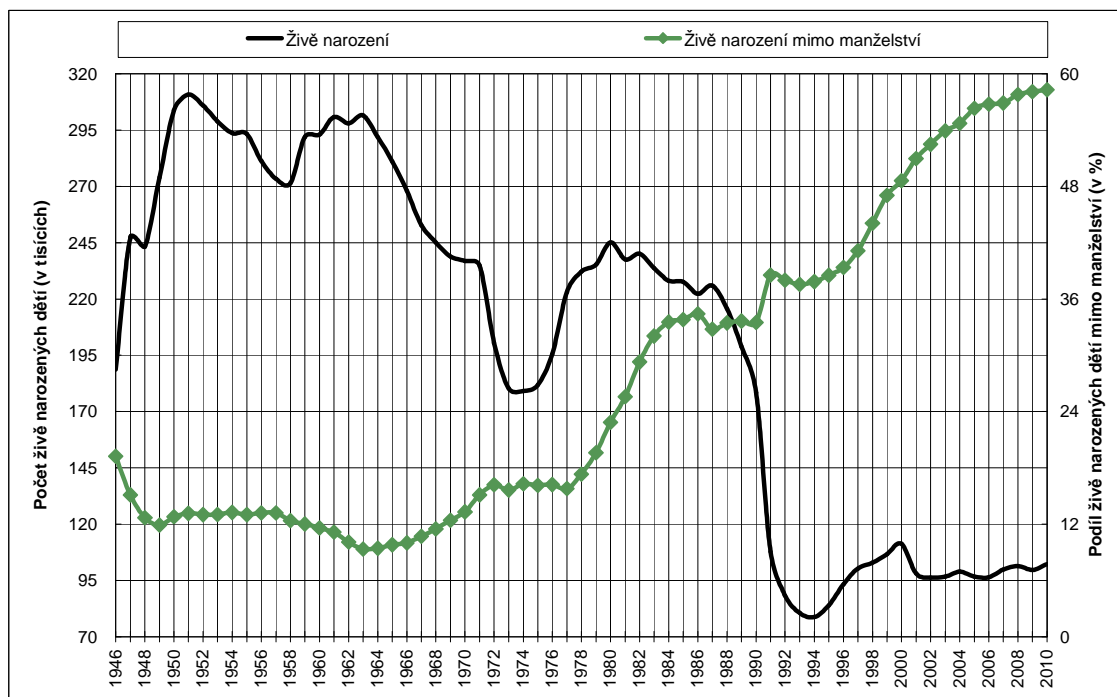
Vzhledem k historickým změnám, kterými si Spolková republika Německa prošla (poválečném rozdělení a sjednocení 3. října 1990), byla pro účely analýzy rozdělena na (bývalou) Německou demokratickou republiku (NDR) a (bývalou) Německou spolkovou republiku (NSR). Hlavním datovým zdrojem byla především databáze Human Fertility Database a dále údaje statistických úřadů/institucí sledovaných zemí. Závěr kapitoly je zaměřen na srovnání, jak podobností, tak i odlišností vývoje plodnosti německy mluvících zemí, zejména přetrvávajících rozdílů v úrovni plodnosti v bývalé NDR, které jsou zakořeněny v období rozdělení republik.

Kapitola je věnována analýze počtu živě narozených dětí a podílu dětí narozených mimo manželství, trendu úhrnné plodnosti, mj. rozlišené i podle pořadí narozeného dítěte a rovněž podle věkových skupin, ale i konečné plodnosti a tzv. neukončené plodnosti (konečná plodnost do věku čtyřiceti let). Analýzu vývoje plodnosti uzavírá graf průměrného věku při narození dítěte (celkový i podle pořadí). Konstrukce ukazatelů je podrobněji popsána v podkapitole 2.1.2 Ukazatelé plodnosti.

4.1 Vývoj plodnosti v Německé demokratické republice

Reprodukční chování v NDR bylo do značné míry ovlivňováno rodinnou politikou, ale největším zásahem bylo sjednocení německých republik 3. října 1990. Nedostatečná je analýza podle biologického pořadí (míry plodnosti a průměrný věk), neboť data mezi lety 1990 až 2008 chybí. Hlavním zdrojem dat byla HFD doplněna údaji z Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung (Spolkový institut pro výzkum populačního vývoje).

Obr. 1 - Počet živě narozených dětí, podíl živě narozených dětí mimo manželství, (bývalá) NDR, 1946 - 2010

Poznámka: Počet živě narozených dětí od roku 2001 bez východního Berlína.

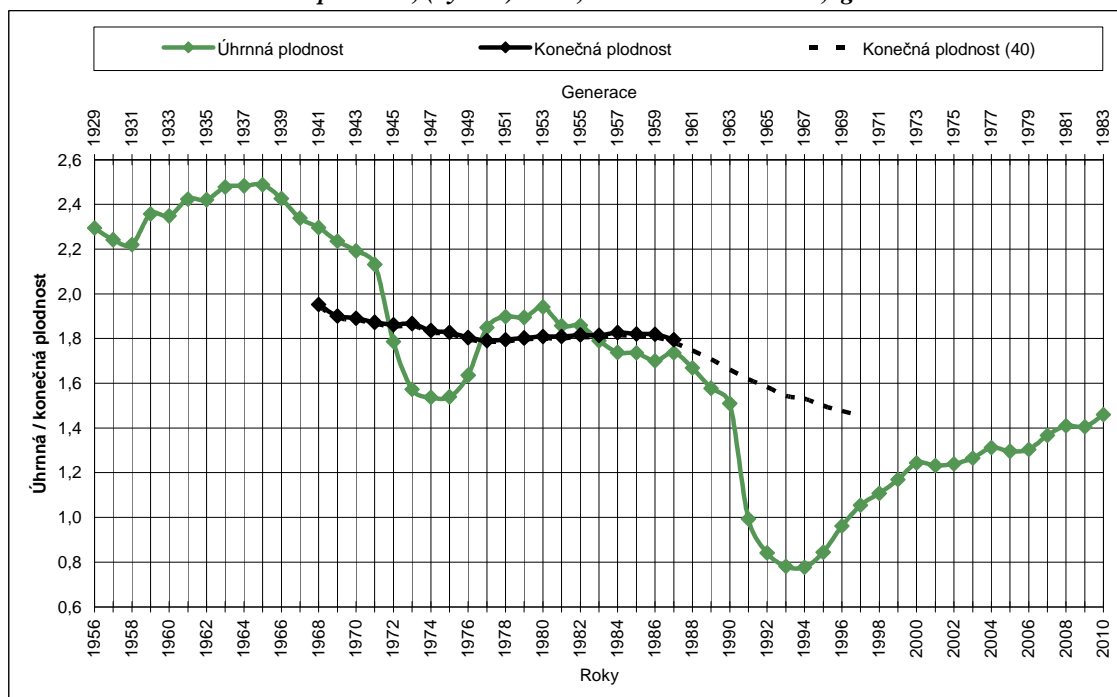
Podíl živě narozených dětí mimo manželství včetně východního Berlína.

Zdroj: BiB, 2012, HFD, 2011 a vlastní výpočty

Počet živě narozených dětí (obr. 1) se po druhé světové válce zvyšoval do roku 1951, kdy dosáhl v rámci analyzovaného období svého maxima 310 772 dětí. Prudké snížení zhruba o 40 % (přibližně z 300 na 180 tisíc) nastalo mezi lety 1963 až 1973. Důsledkem toho se v následujících letech podporovaly rodiny s dětmi ze strany státu a počet narozených dětí se zvýšil (Pöttsch, 2012, str. 7), nicméně po roce 1980 započal mírný pokles. Ovšem po sjednocení obou německých republik nastala dramatická fáze poklesu během let 1990 až 1994 o více než polovinu (ze 178 tisíc na necelých 79 tisíc dětí). Od roku 2001 je v bývalé NDR počet živě narozených dětí stabilizován s tendencí mírného růstu, přičemž k roku 2010 se živě narodilo 102 209 dětí.

Podíl živě narozených dětí mimo manželství nepřetržitě narůstal od roku 1963, ale k rychlejšímu nárůstu došlo během osmdesátých let a pak od poloviny devadesátých let. Nárůst v osmdesátých letech byl zapříčiněn podporou svobodných matek prostřednictvím přednostního bydlení (Hara, 2003, str. 182). Ale také vyšším podílem výdělečně činných žen a tím jejich větší ekonomické nezávislosti (Bujard et al., 2012, str. 18). V roce 2001 se více než polovina dětí narodila mimo manželství, nicméně tento ukazatel stále mírně roste. K roku 2010 tento podíl činil 58,3 %, přičemž podíl dětí narozených prvního pořadí mimo manželství dosahoval hodnoty 74 % (Pöttsch, 2012, str. 19).

Obr. 2 – Úhrnná a konečná plodnost, (bývalá) NDR, v letech 1956 – 2010, generace 1941 – 1970

Poznámka: Od roku 1990 bez východního Berlína.

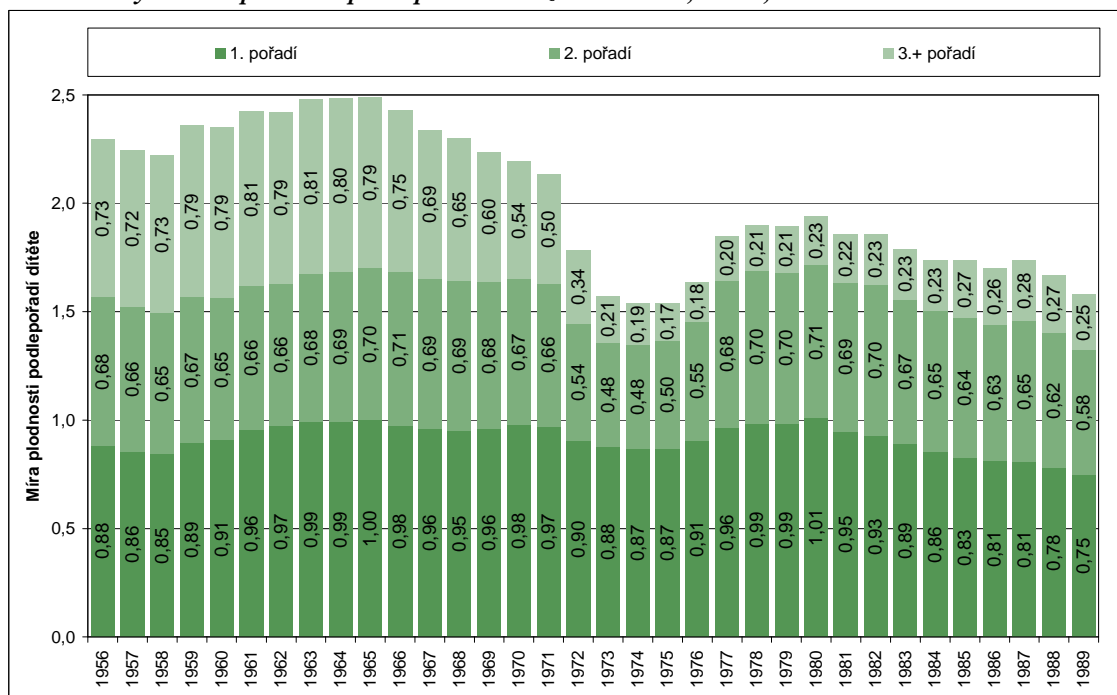
Zdroj: HFD, 2011 a vlastní výpočty

Obr. 2 znázorňuje vývoj úhrnné plodnosti a konečné plodnosti v (bývalé) Německé demokratické republice mezi lety 1956 až 2010, resp. generacemi 1941 až 1960 (1970). I v NDR jsou poválečná léta spojena s rostoucí úrovní plodností, která následně od poloviny šedesátých let začala klesat. Nejvyšší hodnota 2,49 živě narozeného dítěte na jednu ženu byla zaznamenána v roce 1965 a od roku 1972 se úhrnná plodnost pohybuje pod hranicí prosté reprodukce. Rapidní pokles mezi lety 1971 až 1973 (z hodnot 2,13 na 1,57 živě narozeného dítěte na jednu ženu) byl způsoben snížením počtu dětí narozených ve třetím a vyšším pořadí. Na to reagovala Německá demokratická republika zaváděním rozsáhlých opatření rodinné politiky, tj. socialistická vláda založila systém novomanželských půjček a v případě, že se narodilo třetí dítě, vratná částka se redukovala na nulu (omezeno do 28. narozenin matky), dále zaváděla opatření podporující plodnost – porodné, mateřskou dovolenou s náhradou platu, přídatky na děti, krácení pracovní doby matkám a byly rozšiřovány instituce péče o děti (Hara, 2003, str. 184). Dokonale založený systém veřejné péče pro děti nad jeden rok (např. jesle, mateřské školy, celodenní školy či víkendové a prázdninové tábory) přispěl ke zlepšení prostředí pro výchovu dětí a účasti matek na trhu práce (Höhn, 1997 in Hara, 2003, str. 184). Díky těmto opatřením se v druhé polovině sedmdesátých let úhrnná plodnost zvýšila a v roce 1980 se narodilo 1,94 dítěte na jednu ženu, nicméně poté úroveň úhrnné plodnosti začala opět klesat. Avšak ke strmému poklesu úhrnné plodnosti došlo po sjednocení obou německých republik, tj. po roce 1990. V důsledku hospodářského a sociálního otřesu (Pötzsch, 2012, str. 15) v bývalé Německé demokratické republice klesla úhrnná plodnost z hodnoty 1,51 na kritických 0,78 živě narozeného dítěte na jednu ženu (mezi lety 1990 až 1994). Pokles úhrnné plodnosti také souvisel s odkládáním založení rodiny. Nicméně od poloviny devadesátých let úroveň

úhrnné plodnosti se postupně zvyšuje a v roce 2010 dosáhla hodnoty 1,46 živě narozeného dítěte na jednu ženu.

Je patrné, že v rámci analyzovaných generací nebyla konečná plodnost nad úrovní prosté reprodukce, nicméně se drží celkem na vysoké úrovni (obr. 2). Nejvyšší hodnota 1,95 živě narozeného dítěte byla zaznamenána u generace žen 1941, poté konečná plodnost pozvolna klesala a u generací narozených mezi lety 1949 až 1960 oscilovala kolem hodnoty 1,80 živě narozeného dítěte na jednu ženu. Tyto kohorty byly ovlivněny zmíněnými opatřeními rodinné politiky, přičemž k výraznému zvýšení konečné plodnosti nedošlo, nicméně byl zastaven pokles. Konečná plodnost generací narozených v letech 1941 až 1960 je téměř totožná, pokud je spočtena do dokončeného věku 39 let (rozdíl činí 0,01). Z nastíněného vývoje, tj. vývoje ukazatele konečné plodnosti do 40 let, vyplývá klesající trend generačního ukazatele plodnosti, který se u kohort narozených po roce 1968 dostane pod hranici 1,5 živě narozeného dítěte na jednu ženu. Výrazné snížení plodnosti kohort narozených v šedesátých letech je zapříčiněn pádem socialistického systému (Sobotka, 2011, str. 270).

Obr. 3 - Míry úhrnné plodnosti podle pořadí narozeného dítěte, NDR, 1956 – 1989

Poznámka: Od roku 1990 bez východního Berlína.

V grafu jsou zobrazeny míry druhé kategorie.

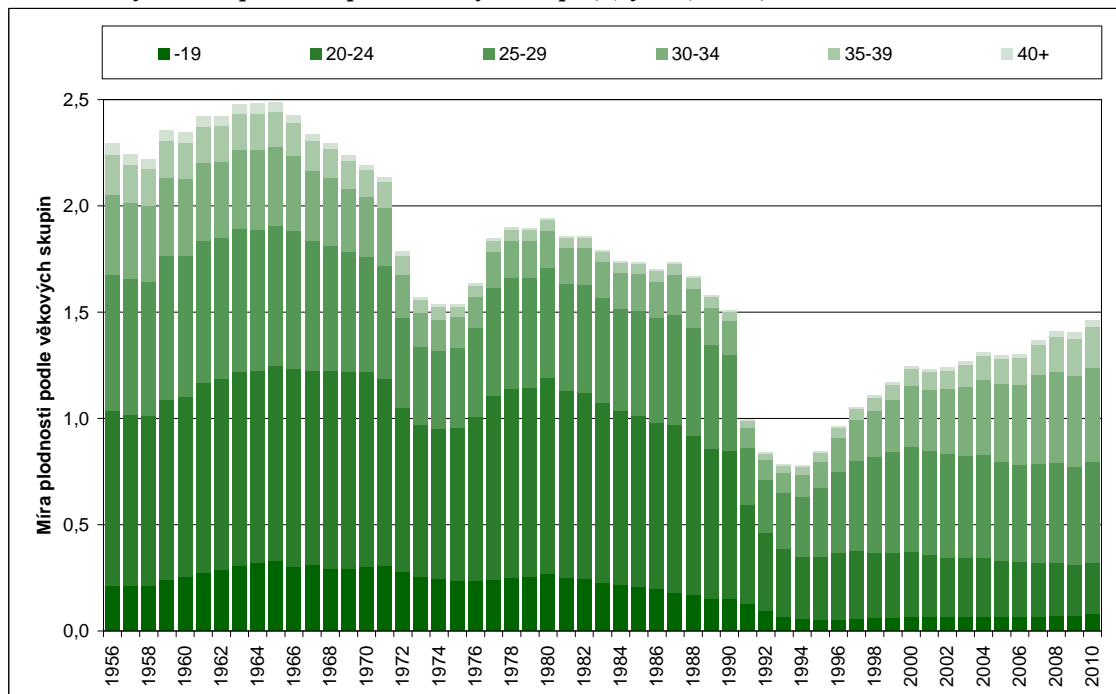
Zdroj: HFD, 2011 a vlastní výpočty

Úroveň úhrnné plodnosti byla v letech 1956 až 1989 nejvíce ovlivněna narozením dětí třetího a vyššího pořadí, jak znázorňuje obr. 3. Bohužel data za více než posledních dvacet let nejsou k dispozici, tj. od roku 1990.

V prvních jedenácti letech období byly míry plodnosti třetího a dalšího pořadí vyšší než druhého pořadí, přičemž míry plodnosti třetího a vyššího pořadí představovaly třetinu úhrnné plodnosti. Jak již bylo zmíněno, v první polovině sedmdesátých let došlo k poklesu intenzity plodnosti, který byl zaznamenán u všech pořadí, ovšem nejvýrazněji u měr plodnosti třetího a vyššího pořadí. Poté následovala řada opatření zaměřených na rodiny s dětmi a míry plodnosti

se zvýšily u všech pořadí. V období 1985 až 1989 míry plodnosti prvního a druhého pořadí tvořily 84-85 % z celkové úhrnné plodnosti, zbylý podíl představovaly míry plodnosti vyššího pořadí.

Obr. 4 - Míry úhrnné plodnosti podle věkových skupin, (bývalá) NDR, 1956 - 2010

Poznámka: Věková skupina -19 = -15 a 15-19 let, věková skupina 40+ = 40-44 a 45-49 let.

Od roku 1990 bez východního Berlína.

Zdroj: HFD, 2011 a vlastní výpočty

Z grafu (obr. 4) jsou patrná dvě období, kdy úroveň úhrnné plodnosti prudce klesla, a to v první polovině sedmdesátých let a v první polovině devadesátých let. Tyto poklesy byly zaznamenány téměř ve všech věkových skupinách (kromě věku 35-39 let – viz níže a věkové skupiny 40+ let), ovšem s odlišnou intenzitou. Zatímco pokles v první polovině sedmdesátých let byl způsoben snížením rození dětí všech pořadí, avšak zřetelněji dětí třetího a vyššího pořadí (obr. 3), v první polovině devadesátých let byl pokles zapříčiněn sjednocením Německa.

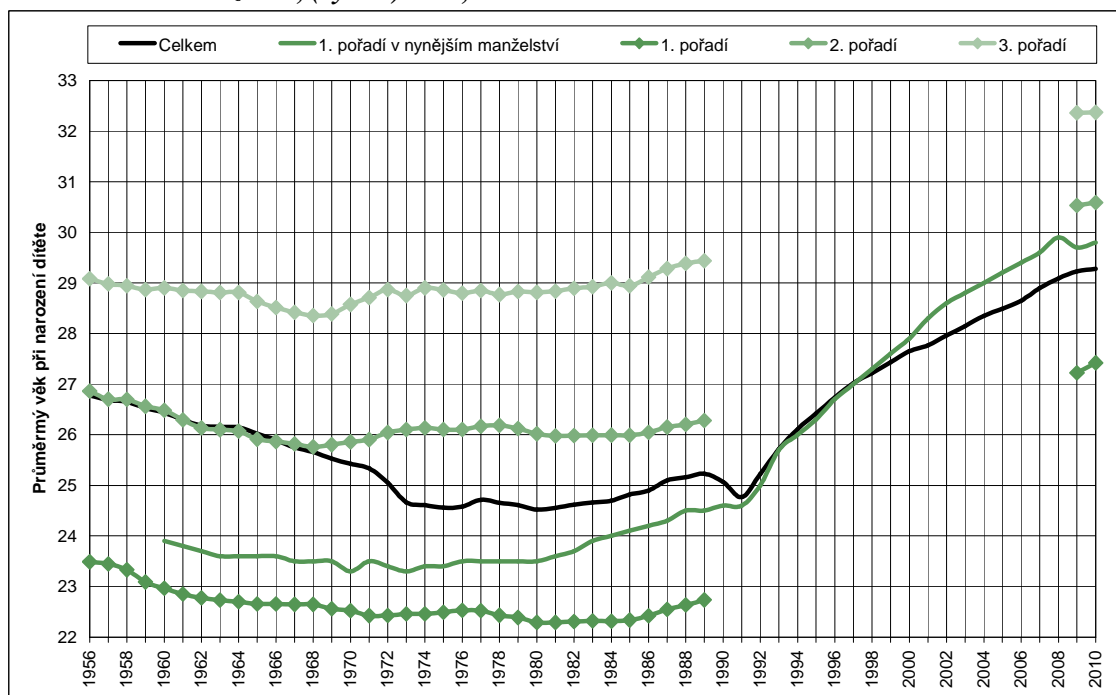
Jak již bylo zmíněno po poklesu plodnosti v první polovině sedmdesátých let byla realizována řada opatření orientovaná na rodiny s dětmi, která měla největší vliv na zvýšení plodnosti ve věkových skupinách 20-24 let a 25-29 let. Avšak počínaje rokem 1980 míry plodnosti ve věku 20-24 opět klesaly, nejvýrazněji mezi lety 1990 až 1992. V posledních letech má spíše mírně klesající trend a v roce 2009 a 2010 dosahovaly hodnoty 0,24.

Sjednocení německých republik mělo vliv i na míry plodnosti žen ve věku 25-29 let, ale v roce 2000 se dostaly zpět na úroveň (okolo 0,5) před sjednocením, na které se drží do současnosti. Od roku 1991 nepřetržitě roste míra plodnosti především u žen ve věku 30-34 let, jejíž hodnota se zvýšila o 0,35 – z hodnoty 0,09 na 0,45 k roku 2010. Míra plodnosti u nejmladší věkové skupiny (do 19 let) se do poloviny osmdesátých let držela celkem na vysoké úrovni, výraznější pokles nastal po roce 1990. Míry plodnosti ve věkové skupině 35-39 let klesly v první polovině sedmdesátých let na velmi nízké hodnoty, nepřetržitě začaly růst až

po sjednocení německých republik na úroveň, které dosahovaly na počátku analyzovaného období, přesněji z 0,03 (v letech 1991 až 1994) na 0,19 v roce 2010.

V roce 2001 se míry plodnosti věkových skupin 20-24 let a 30-34 let shodovaly, ovšem plodnost u žen ve věku 20-24 let mírně klesá a naopak plodnost žen ve věku 30-34 let výrazněji roste. Tudíž je plodnost soustředěna do věkových skupin 25-29 let a 30-34 let.

Obr. 5 - Průměrný věk při narození dítěte podle pořadí dítěte, průměrný věk při narození prvního dítěte v manželství, (bývalá) NDR, 1956 – 2010

Poznámka: Průměrný věk při narození dítěte celkový i podle pořadí od roku 1990 bez východního Berlína.

Průměrný věk při narození prvního dítěte v nynějším manželství do roku 1989 vypočítaný z věkového rozpětí 15-45 let, od roku 1990 věkového rozpětí 15-49 let, včetně východního Berlína.

Zdroj: BiB, 2012, HFD 2011 a vlastní výpočty

Zpočátku celkový průměrný věk klesal až do roku 1974 z hodnot 26,8 let (v roce 1956) na 24,6 let. Od poloviny osmdesátých let se průměrný věk při narození dítěte mírně zvyšoval, rychlejší nárůst byl však zaznamenán až po sjednocení německých republik. Mezi lety 1991 a 2010 se zvýšil o 4,5 roku, tj. na 29,3 let. Za rychlým nárůstem věku po sjednocení Německa stály změněné podmínky mateřství v mladém věku, nejistota trhu práce, eliminace rodinných podpor a nutnost nové orientace ve společnosti (Pöttsch, 2012, str. 11). Zejména pro mladší generace hrála důležitou roli možnost studia a kariéry (Pöttsch, 2012, str. 11).

Průměrný věk matek specifikovaný pořadím narozeného dítěte se v rámci analyzovaného období 1956 až 1989 příliš neměnil (obr. 5). V těchto letech se děti prvního pořadí (bez ohledu na rodinný stav matky) rodily v průměru ženám ve věku 22 až 23 let, děti druhého pořadí kolem 26 let a děti třetího pořadí se rodily o tři roky starším ženám, tj. kolem 29 let (mimo druhou polovinu šedesátých let). Mezi lety 1990 až 2008 údaje za průměrný věk při narození dítěte podle biologického pořadí chybí. Z dat za roky 2009 a 2010 vyplývá zmenšení věkového rozdílu mezi narozením druhého a třetího dítěte (1989: o 3,2 let, 2010: 1,8 let), přičemž rozdíl

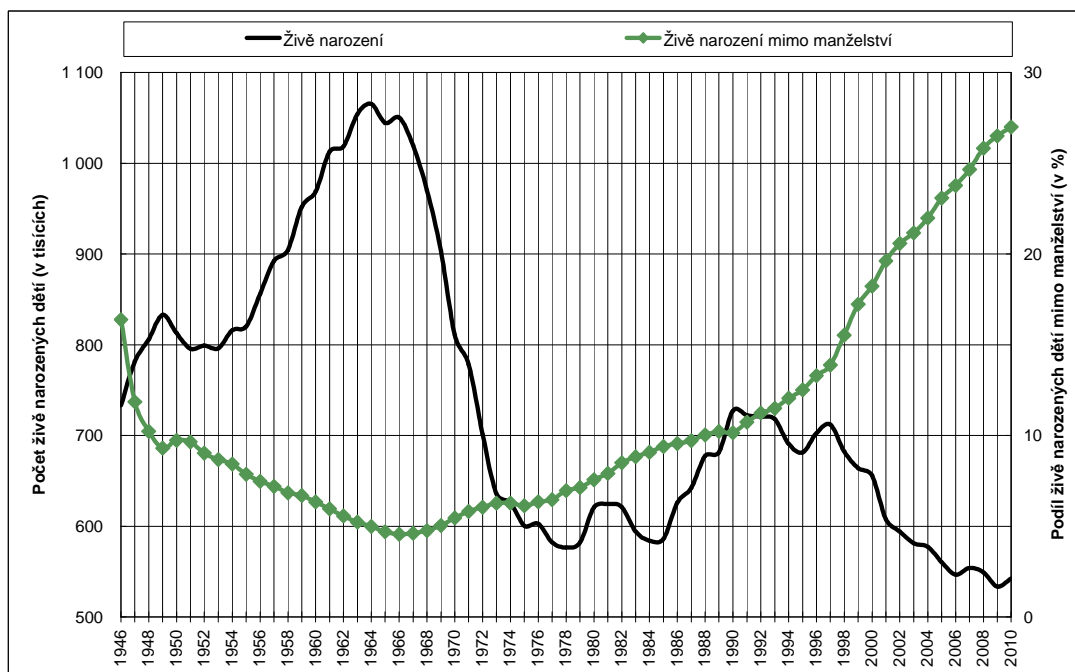
mezi narozením prvního a druhého dítěte zůstal téměř stejný (1989: o 3,5 let, 2010: o 3,2 let). K roku 2010 se děti prvního pořadí rodily v průměru ženám ve věku 27,4 let, druhého pořadí ve věku 30,6 let a třetího ve věku 32,4 let.

Vzhledem k vysokému podílu dětí narozených mimo manželství (viz výše) není ukazatel průměrného věku při narození prvního pořadí v nynějším manželství zcela výstižný. V období šedesátých a sedmdesátých let se děti prvního pořadí v nynějším manželství rodily ženám mezi 23 až 24 lety (o rok až dva vyšší oproti průměrnému věku při narození prvního dítěte bez odlišení rodinného stavu matky). V tomto období podíl dětí narozených v manželství klesal zhruba z devadesáti na osmdesát procent. Od osmdesátých let průměrný věk nepřetržitě roste a v roce 2010 tento ukazatel dosahoval věku 29,8 let, tj. o 2,4 roku vyšší než průměrný věk při narození prvního dítěte (bez ohledu na rodinný stav matky), přičemž podíl dětí prvního pořadí narozených v manželství byl pouhých 26 %.

4.2 Vývoj plodnosti v Německé spolkové republice

Vývoj plodnosti v Německé spolkové republice nebyl ovlivňován žádnými zásahy ze strany státu jako tomu bylo v Německé demokratické republice. Problematickou se stala analýza ukazatelů podle biologického pořadí, neboť je zjišťováno až od roku 2009. Průměrný věk při narození prvního dítěte částečně nahrazuje průměrný věk při narození prvního dítěte vdaných žen. Hlavním zdrojem dat byla HFD doplněna údaji z Statistisches Bundesmat Deutschland (Německý spolkový statistický úřad).

Obr. 6 - Počet živě narozených dětí, podíl živě narozených dětí mimo manželství, (bývalá) NSR, 1946 - 2010

Poznámka: Počet živě narozených dětí od roku 2001 bez západního Berlína.

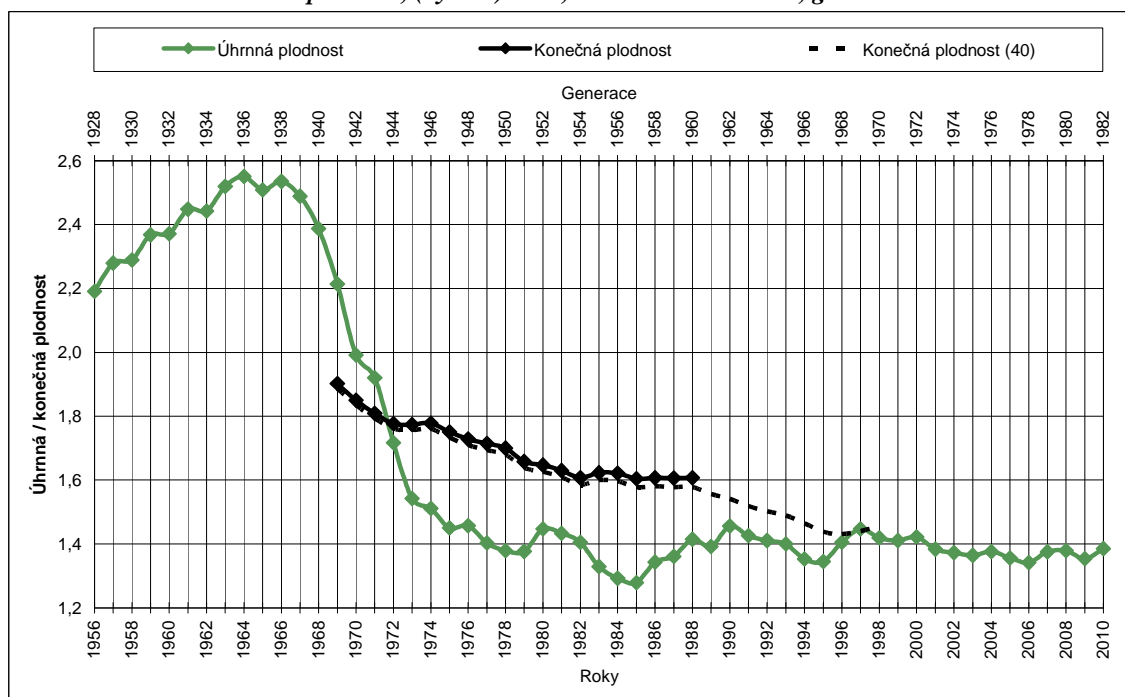
Podíl živě narozených dětí mimo manželství od roku 1990 bez západního Berlína.

Zdroj: BiB, 2012, HFD, 2011 a vlastní výpočty

Vývoj počtu živě narozených dětí a podílu dětí narozených mimo manželství prezentuje obr. 6. Po druhé světové válce se v Německé spolkové republice začal zvyšovat počet živě narozených dětí, který v roce 1964 dosáhl nejvyššího počtu 1 065 437 dětí (v rámci sledovaného období). Od poloviny šedesátých až do poloviny sedmdesátých let se počet živě narozených dětí prudce snížil. Nárůst téměř o více jak sto čtyřicet tisíc dětí byl zaznamenán mezi lety 1984 až 1990 (přesněji z 584 na 727 tisíc) a v devadesátých letech se držel na vyšších hodnotách, což bylo způsobeno vyšším počtem žen ve fertilním věku (Pötzsch, 2012, str. 6). Poté nastal pokles a v roce 2010 se v Německé spolkové republice živě narodilo 542 345 dětí, což je o necelých devět tisíc více než v předchozím roce, kdy se narodilo nejméně dětí v období po druhé světové válce.

Po roce 1946 přišel pokles podílu živě narozených dětí mimo manželství z celkem vysokých hodnot (16,4 % k roku 1946) k necelým pěti procentům v roce 1966. I když poté se podíl nepřetržitě rostl, deseti procent dosáhl až na konci osmdesátých let a v roce 1999 překonal poválečnou úroveň a začal výrazněji stoupat. K roku 2010 se mimo manželství narodilo 27,0 % dětí.

Obr. 7 - Úhrnná a konečná plodnost, (bývalá) NSR, v letech 1956 – 2010, generace 1941 – 1970

Poznámka: Od roku 1990 bez západního Berlína.

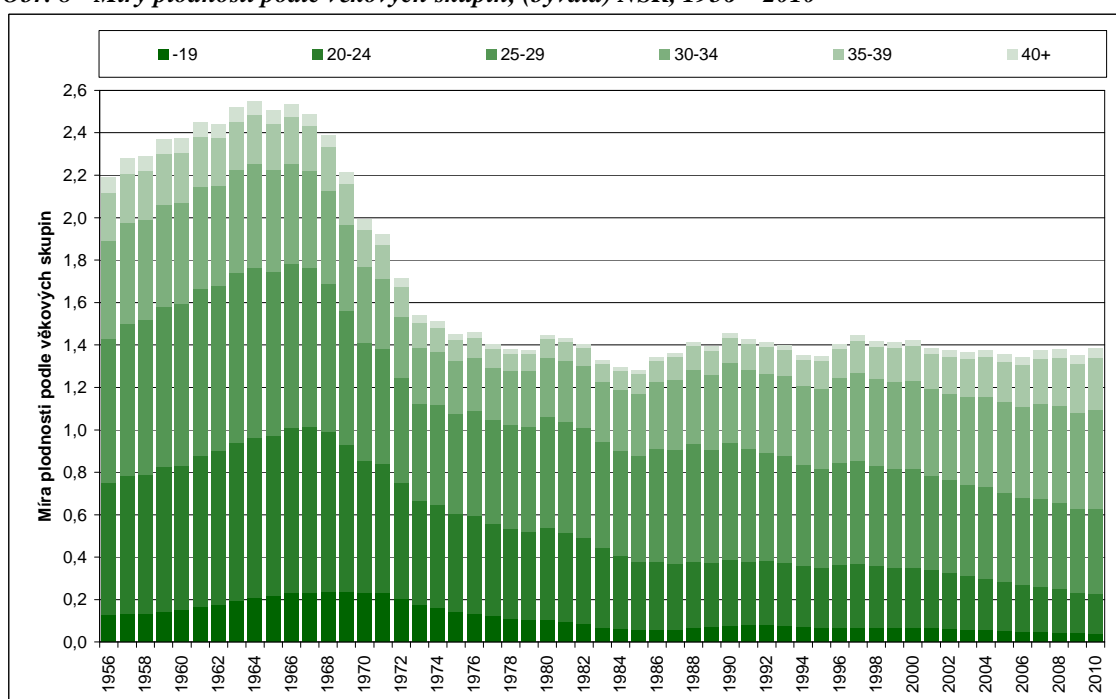
Zdroj: HFD, 2011 a vlastní výpočty

Na počátku analyzovaného období se úhrnná plodnost zvyšovala do roku 1964, a to na nejvyšší hodnotu 2,55 živě narozeného dítěte na jednu ženu (v rámci let 1956–2010, obr. 7). Poté nastala fáze poklesu, přičemž úroveň prosté reprodukce bylo naposledy dosaženo v roce 1969. Od poloviny sedmdesátých let úhrnná plodnost osciluje kolem hodnoty 1,4 živě narozeného dítěte na jednu ženu. Pokles mezi polovinou šedesátých a polovinou sedmdesátých let byl částečně důsledkem zásadních změn žebříčku hodnot a pokračujícího procesu individualizace (BiB, 2012). Vzestup plodnosti na počátku osmdesátých let byl způsoben změněnou politickou situací, tj. v období 1975–1982 byl garantován štědrý přídavek na dítě,

nicméně po volbách na konci roku 1982 byly výdaje na rodinnou politiku do roku 1985 přísně omezeny (Hara, 2003, str. 185). V letech 1984 a 1985 se úroveň úhrnné plodnosti dostala dokonce až pod alarmující hodnotu 1,3 živě narozeného dítěte na jednu ženu. V posledních deseti letech se úhrnná plodnost nedostala přes hodnotu 1,4 živě narozeného dítěte na jednu ženu, v roce 2010 činila 1,39 živě narozeného dítěte na jednu ženu.

Společně s vývojem transverzálního ukazatele plodnosti je znázorněna konečná plodnost (obr. 7), která se postupně snižuje z hodnot 1,90 živě narozeného dítěte na jednu ženu generace žen 1941 na 1,61 generace 1954. Kolem této hodnoty se pohybuje konečná plodnost i u následujících generací. Podle tzv. neukončené plodnosti, tj. konečné plodnosti do 40 let, se hodnoty dostanou pod 1,5 živě narozeného dítěte na jednu ženu u generace 1964 a budou klesat i níže. I když u generací žen narozených v letech 1969 a 1970 je patrný mírný nárůst.

Obr. 8 - Míry plodnosti podle věkových skupin, (bývalá) NSR, 1956 – 2010

Poznámka: Věková skupina -19 = -15 a 15-19 let, věková skupina 40+ = 40-44 a 45-49 let.
Od roku 1990 bez západního Berlína.

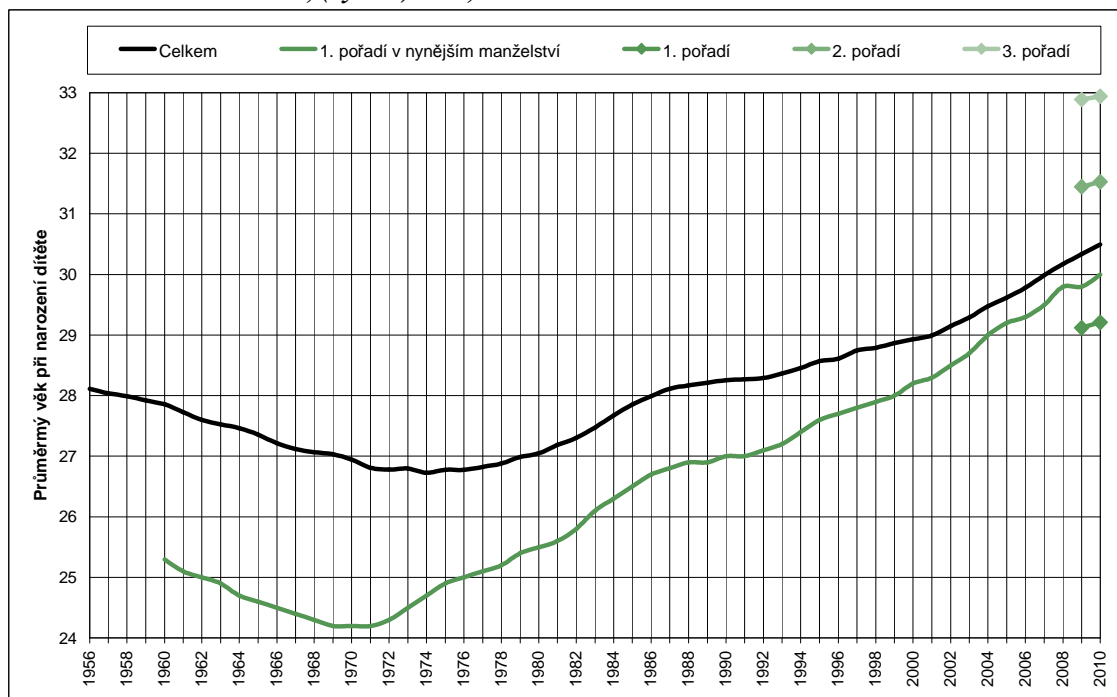
Zdroj: HFD, 2011 a vlastní výpočty

V průběhu druhé poloviny šedesátých let začaly míry úhrnné plodnosti klesat u všech věkových skupin (obr. 8). Nejdramatičtěji klesla míra plodnosti ve věkové skupině 20-24 let, z hodnot 0,78 v roce 1967 na 0,19 v roce 2010. Míra plodnosti věkové skupiny 25-29 let prudce klesla v období 1964 až 1973 a od roku 1991 klesá pozvolněji a dnes dosahuje poloviční hodnoty – 0,40 – oproti roku 1964, kdy úhrnná plodnost byla nejvyšší (v rámci sledovaného období). Zatímco plodnost u věkových skupin do 29 let klesá, u věkových skupin nad třicet let, zejména 30-34 let a 35-39 let, je zaznamenán nárůst od konce sedmdesátých let. Ovšem ke kompenzaci zatím nedochází, jelikož v současnosti jsou tyto míry na stejné úrovni jako byly kolem roku 1964.

Do roku 1986 byla plodnost soustředěna ve věku 20-24 let a 25-29 let, nicméně po tomto roce byla věková skupina 20-24 let vystřídána věkovou skupinou 30-34 let. V posledních třech

letech byla dokonce zaznamenána vyšší míra plodnosti u žen ve věku 35-39 let než ve věku 20-24 let.

Obr. 9 - Průměrný věk při narození dítěte podle pořadí dítěte, průměrný věk při narození prvního dítěte v manželství, (bývalá) NSR, 1956 – 2010

Poznámka: Data za průměrný věk při narození dítěte celkový a podle pořadí jsou od roku 1990 bez západního Berlína.

Průměrný věk při narození prvního dítěte v nynějším manželství do roku 1989 vypočítaný z věkového rozpětí 15-45 let, od roku 1990 věkové rozpětí 15-49 let, včetně západního Berlína.

Zdroj: BiB, 2012, HFD, 2011 a vlastní výpočty

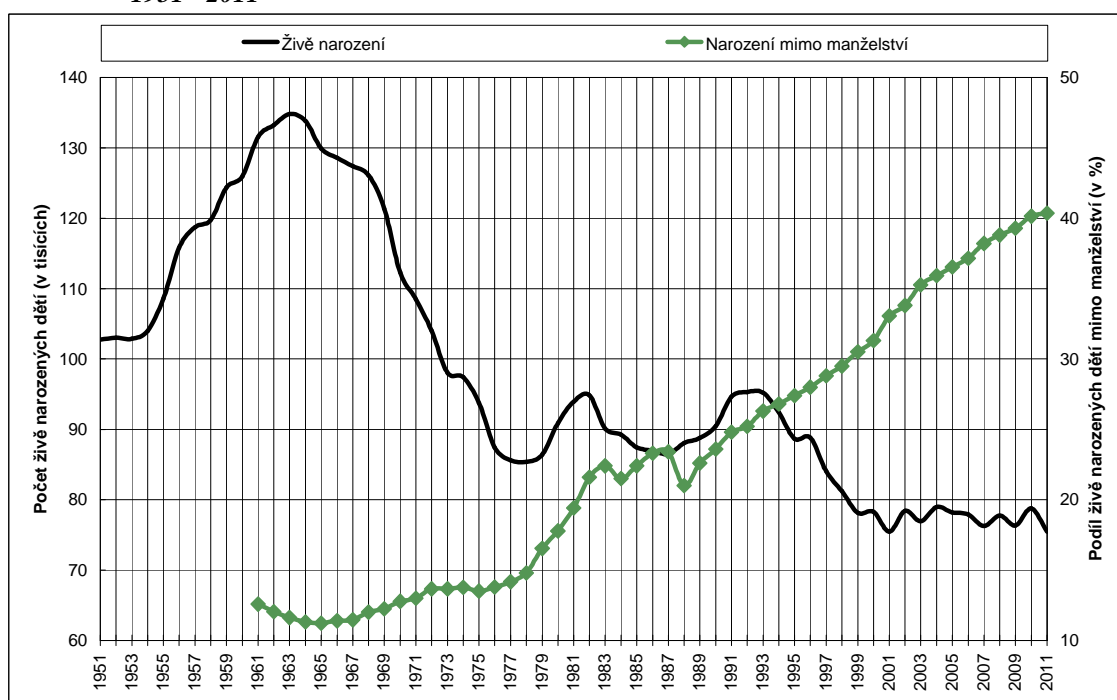
Obr. 9 zobrazuje vývoj průměrného věku matek při narození dítěte (bez ohledu na pořadí dítěte a rodinný stav matky) mezi lety 1956 až 2010, od roku 1960 průměrný věk při narození prvního dítěte v nynějším manželství a za roky 2009 a 2010 podle pořadí (bez ohledu na rodinný stav matky). Na počátku období byl průměrný věk zhruba 28 let a během následujícího období klesal a po celá sedmdesátá léta se tento ukazatel pohyboval pod hranicí dvaceti sedmi let. Poté postupně rostl a v roce 2007 se dostal na hranici třiceti let. V roce 2010 se děti rodily v průměru ženám ve věku 30,5 let. Jelikož data za průměrný věk matek při narození dítěte podle pořadí jsou k dispozici až od roku 2009, jsou nahrazeny alespoň průměrným věkem matky při narození prvního dítěte v nynějším manželství v letech 1960 až 2010. V úvahu však musíme brát podíl živě narozených dětí mimo manželství. Do počátku 90. let podíl mírně rostl a v roce 1990 dosáhl 10,2 %, tím pádem je průměrný věk matek při narození prvního dítěte v nynějším manželství celkem spolehlivý. Ovšem od konce devadesátých let roste výrazněji a ukazatel bude zkreslenější. Průměrný věk matek při narození prvního dítěte v nynějším manželství v průběhu šedesátých let klesl o 1,1 rok a v roce 1971 činil 24,2 let, přičemž od tohoto roku nepřetržitě stoupá. V roce 2010 se v průměru děti prvního pořadí v nynějším manželství rodily ženám ve věku 30,0 let, což je pouze o půl roku méně než průměrný věk matek bez ohledu na pořadí dítěte a rodinný stav. K roku 2010 se děti prvního pořadí rodily v průměru ženám ve věku

29,2 let, děti druhého pořadí se rodily v průměru ženám ve věku 31,5 let a ženy, které rodily děti třetího pořadí byly ještě o 1,4 roku starší, tj. v 32,9 letech.

4.3 Vývoj plodnosti v Rakousku

Vývoj plodnosti v Rakousku je zachycen od roku 1951, přičemž data tříděna podle biologického pořadí jsou dostupná až od roku 1984 a údaje za živě narozené děti mimo manželství od roku 1961. Hlavním zdrojem dat byla HFD doplněna údaji z Bundesanstalt Statistik Österreich (Rakouský spolkový statistický úřad).

Obr. 10 - Počet živě narozených dětí, podíl živě narozených dětí mimo manželství, Rakousko, 1951 - 2011

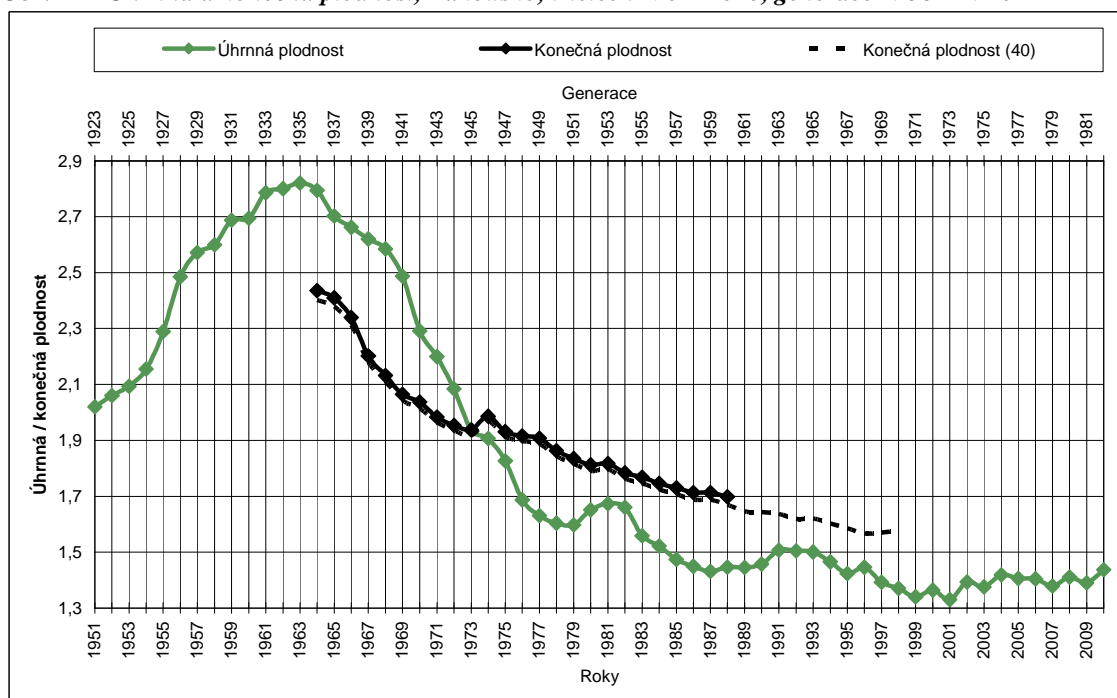
Zdroj: HFD, 2012, Statistik Austria, 2012 a vlastní výpočty

V letech 1951 – 1953 se ročně narodilo kolem 103 tisíc dětí. Od následujícího roku se počet živě narozených zvyšoval a svého maxima dosáhl v roce 1963, kdy činil 134 809 živě narozených dětí (obr. 10). Poté následovalo období prudkého poklesu a na počátku sedmdesátých let se rodilo méně než sto tisíc dětí, počet živě narozených klesal až do roku 1978 (85402). Tento prudký pokles byl způsoben snížením počtu dětí narozených ve třetím a vyšším pořadí (Sobotka, 2005, str. 244). Od roku 1999 se rodí méně než 80 tisíc, nejnižší počet, 75 458 dětí, byl zaznamenán v roce 2001. Poslední dostupný údaj (k roku 2011) udává o něco vyšší počet, tj. 78 109 živě narozených dětí.

Z hlediska legitimacy (zda se dítě narodilo v manželství nebo mimo něj) je zde zřetelný nárůst dětí narozených mimo manželství, zejména mezi lety 1977 až 1983 a po roce 1989. Od roku 1965 podíl dětí narozených mimo manželství postupně vzrostl o téměř 30 procentních bodů, tedy na 40,4 % k roku 2011. Výkyv v roce 1988 byl zapříčiněn zrušením svatebního příspěvku (k 1. lednu 1988), jenž dal popud párům pro dřívější uzavření sňatku, aby nepřišly

o příspěvek (Pavličková, 2008, str. 43). Od roku 2007 se minimálně polovina dětí prvního pořadí rodí mimo manželství a v roce 2011 byl tento podíl 52,0 %. Pokles podílu dětí prvního pořadí narozených v manželství byl zejména díky nižšímu výskytu „vynucených sňatků“ (Sobotka, 2005, str. 248). Také frekvence předmanželské koncepce (tj. děti narozené do 8 měsíců po sňatku) se v čase měnila v roce 1984 dosahovala 23,3 % a během následujících 20 let se snížila téměř o 10 procentních bodů, tedy na 13,5 % k roku 2004 (Sobotka, 2005, str. 248).

Obr. 11 - Úhrnná a konečná plodnost, Rakousko, v letech 1951–2010, generace 1936 – 1970

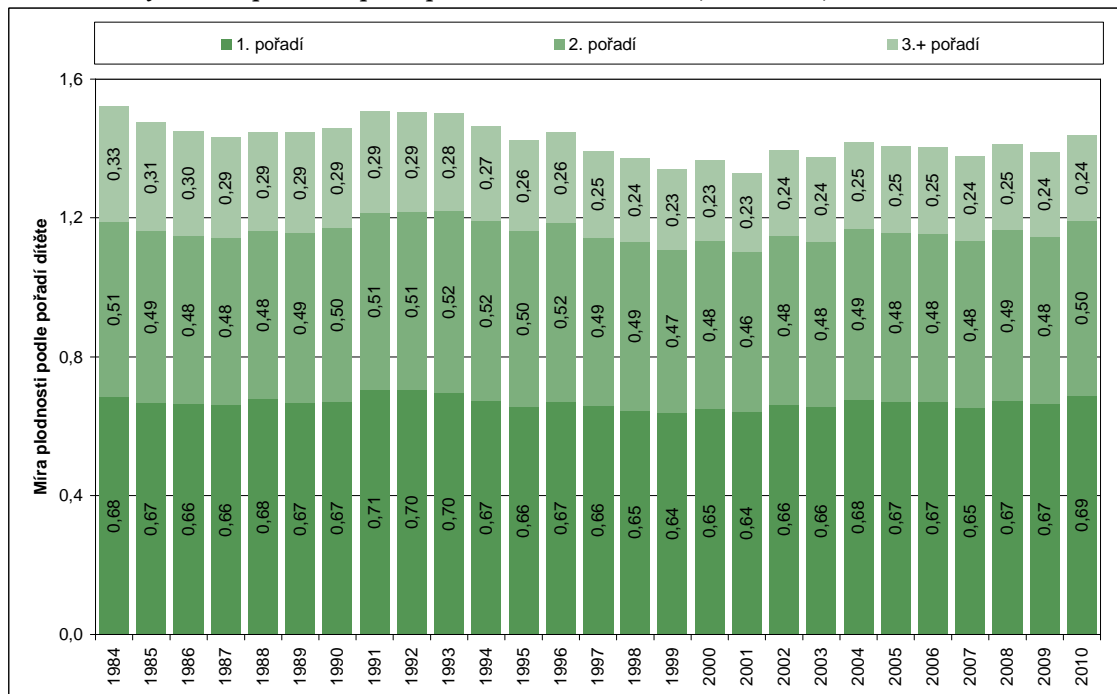
Zdroj: HFD, 2012 a vlastní výpočty

Od roku 1951 byl trend úhrnné plodnosti rostoucí a v roce 1963 dosáhl svého vrcholu, tj. 2,82 živě narozeného dítěte na jednu ženu. Hodnota prosté reprodukce (2,1 živě narozeného dítěte na jednu ženu) byla naposledy dosažena v roce 1971. Po poválečném baby-boomu do konce osmdesátých let úroveň úhrnné plodnosti prudce klesala, přičemž v období 1963 až 1979 se snížila o 1,2 živě narozeného dítěte a od roku 1981 opět začala výrazněji klesat. Nejnižší hodnota úhrnné plodnosti činila 1,33 živě narozeného dítěte a bylo jí dosaženo v roce 2001. Posledních několik let se tento ukazatel pohybuje kolem úrovně 1,4 živě narozeného dítěte na jednu ženu.

Obr. 11 kromě vývoje úhrnné plodnosti také znázorňuje vývoj konečné plodnosti za generace žen 1936 až 1960 a konečné plodnosti do 40 let za generace žen až do roku 1970. Konečná plodnost má klesající tendenci (výrazněji u žen narozených v druhé polovině třicátých let) a oproti vývoji úhrnné plodnosti téměř bez výchylek, kromě mírného nárůstu u poválečné generace žen 1946. Generační ukazatel plodnosti klesal přibližně o 30 %, tj. z hodnot 2,44 živě narozeného dítěte na jednu ženu (generace žen 1936) na 1,70 u generace žen narozených v roce 1960, přičemž hranice prosté reprodukce naposledy dosáhla kohorta 1940 (2,13 živě narozeného dítěte). Konečná plodnost žen do 40 let, tj. neukončená plodnost, poskytuje spíše odhad

budoucího vývoje. Poněvadž tyto generace žen nemají ukončené období reprodukce, mohou mít ještě děti, ale vzhledem k předchozímu vývoji se neočekává výraznější nárůst. Je zřejmé, že konečná plodnost žen bude nadále klesat, ba dokonce stagnovat.

Obr. 12 - Míry úhrnné plodnosti podle pořadí narozeného dítěte, Rakousko, 1984 - 2010

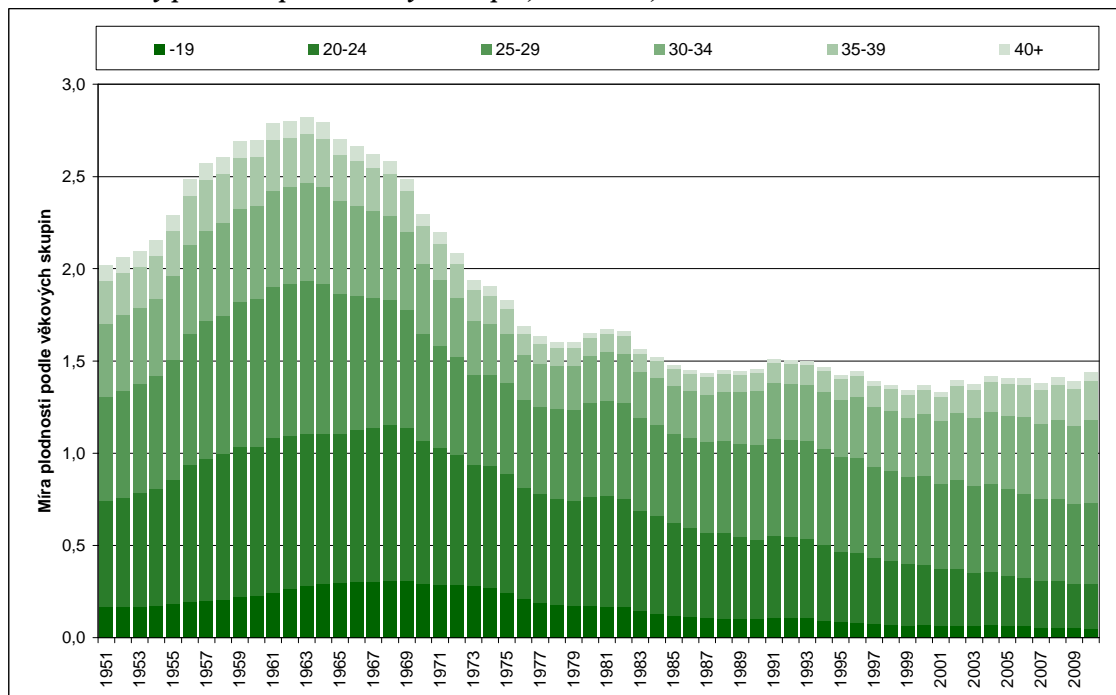

Poznámka: V grafu jsou zobrazeny míry druhé kategorie.

Zdroj: HFD, 2012 a vlastní výpočty

Jak již bylo zmíněno, hodnoty úhrnné plodnosti se od roku 1985 pohybují kolem 1,4 živě narozeného dítěte na jednu ženu. Kromě výkyvů v letech 1991–1993, kdy úhrnná plodnost vzrostla nad 1,5 živě narozeného dítěte a let 1999 a 2001, kdy klesla na 1,34, resp. 1,33 živě narozeného dítěte. Obr. 12 zobrazuje míry plodnosti podle pořadí narozených dětí v období 1984 až 2010, přičemž v těchto letech se hodnoty úhrnné plodnosti již stabilizovaly a ani z hlediska pořadí nedošlo k výrazným změnám. Míry plodnosti v prvním pořadí se pohybovaly kolem hodnoty 0,67 živě narozeného dítěte na jednu ženu, v druhém okolo 0,50 dítěte a ve vyšších pořadích byl zaregistrovaný pokles z 0,33 (v roce 1984) na 0,24 živě narozeného dítěte na jednu ženu (v roce 2010).

Obr. 13 - Míry plodnosti podle věkových skupin, Rakousko, 1951 - 2010

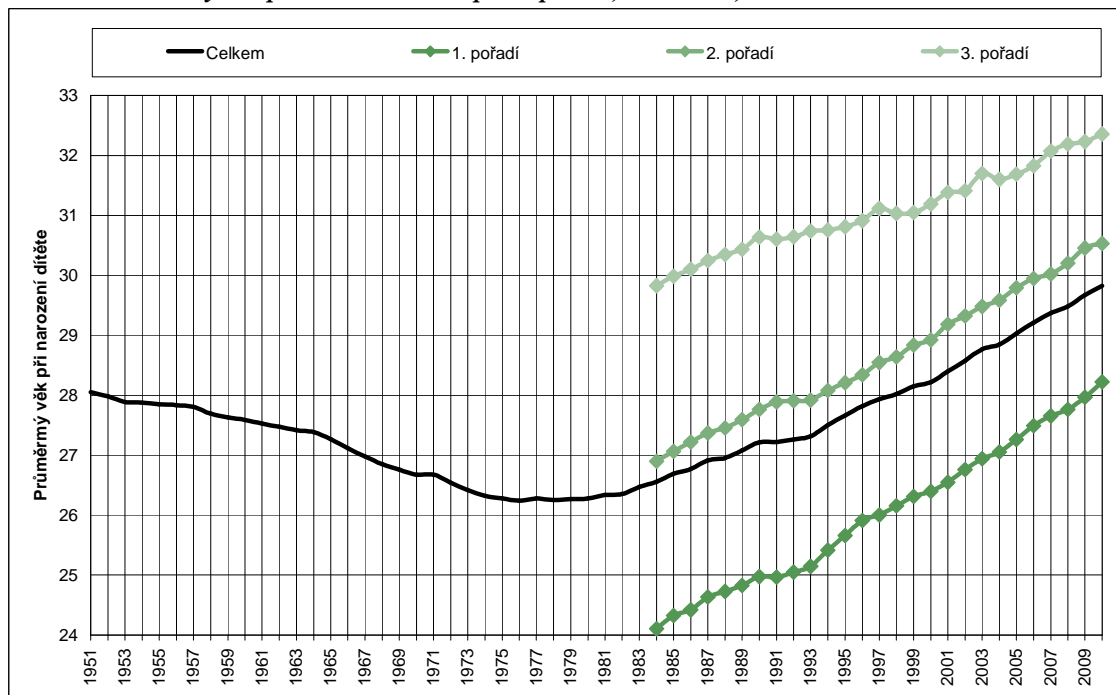
Poznámka: Věková skupina -19 = -15 a 15-19 let, věková skupina 40+ = 40-44 a 45-49 let.

Zdroj: HFD, 2012 a vlastní výpočty

V období poválečného baby-boomu, byl zaznamenán trend zvyšující se plodnosti u všech věkových skupin (obr. 13), nicméně pokles měr plodnosti započal kolem roku 1964. Nejzřetelněji ve věkové skupině 20-24 let, kdy pokles byl z hodnot 0,85 (v roce 1968) na současných 0,24, ale i míry plodnosti ve věku 25-29 let výrazněji klesly, tj. o 0,35 mezi lety 1963 až 1973. Po tomto roce se míry v této věkové skupině pohybují kolem hodnoty 0,4 až 0,5 živě narozeného dítěte. Míry plodnosti se tedy posunuly do vyšších věkových skupin, tj. 30-34 let a 35-39 let, i když ještě nedosahují hodnot z roku 1963 (0,53), resp. 1961 (0,28), které byly o něco vyšší než v současnosti.

Do roku 1999 byla plodnost realizována zejména věkovými skupinami 20-24 let a 25-29 let, poté se vrchol plodnosti přesunul do věkových skupin 25-29 a 30-34 let. Přičemž v roce 2010 míry plodnosti ve věku 25-29 let a 30-34 let dosahovaly podobných hodnot (zhruba 0,45) a věkové skupiny 20-24 let a 35-39 let rovněž (0,21, resp. 0,24). Z hlediska předchozího vývoje, lze do budoucna předpokládat rostoucí trend měr plodnosti ve věku nad 30 let, zatímco ve věku do 29 let se ještě sníží. Do roku 1999 byla plodnost realizována zejména věkovými skupinami 20-24 let a 25-29 let, poté se vrchol plodnosti přesunul do věkových skupin 25-29 a 30-34 let.

Obr. 14 - Průměrný věk při narození dítěte podle pořadí, Rakousko, 1951 – 2010

Zdroj: HFD, 2012 a vlastní výpočty

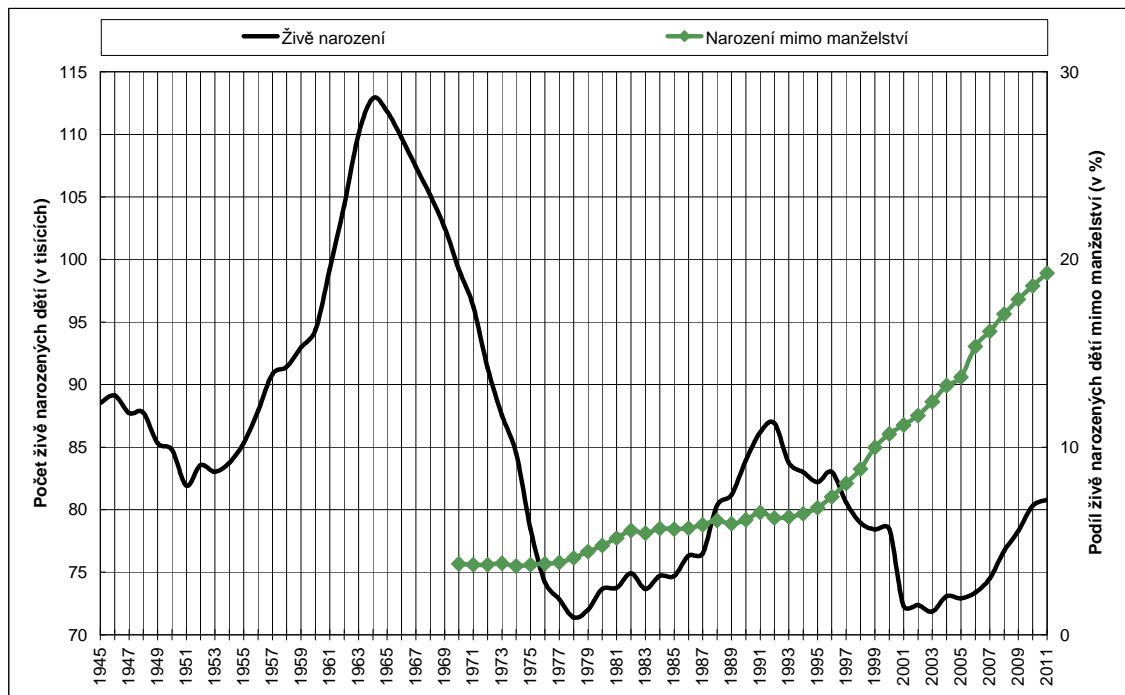
Vývoj průměrného věku při narození dítěte (bez ohledu na pořadí) by se mohl rozdělit na dvě fáze - plynulého poklesu a následného vzestupu (obr. 14). Průměrný věk klesal do poloviny sedmdesátých let a nejnižší hodnoty 26,2 let bylo dosaženo v roce 1976. Plynulý růst byl zaznamenán od roku 1978 a poslední údaj vypovídá, že v roce 2010 se děti v průměru rodily ženám ve věku 29,8 let, tj. o tři a půl roku starším ženám, než-li v roce 1978.

Průměrný věk matek při narození dítěte specifikovaný podle pořadí je vzhledem k dostupnosti dat analyzován až od roku 1984. Nárůst průměrného věku je zřejmý ve všech pořadích, důvodem byl odklad rodičovství do vyššího věku. Nejrychleji narůstal u dětí prvního pořadí, tj. o 4,1 let a u dětí druhého pořadí to bylo o 3,6 let (mezi lety 1984 až 2010). Děti prvního pořadí se v průměru rodily ženám ve věku 28,2 let v roce 2010. Průměrný věk u dětí druhého pořadí překročil hranici třiceti let v roce 2007 a v roce 2010 dosáhl 30,5 let. U dětí třetího pořadí se zvyšoval nejpomaleji (o 2,5 let), poněvadž děti vyšších pořadí se rodí méně často. V roce 2010 se děti třetího pořadí se rodily v průměru ženám ve věku 32,4 let.

4.4 Vývoj plodnosti ve Švýcarsku

Vývoj plodnosti ve Švýcarsku je zachycen od roku 1945, přičemž data tříděna podle biologického pořadí jsou dostupná až od roku 1998. Obdobně jako v Německé spolkové republice je průměrný věk při narození prvního dítěte nahrazen průměrným věkem při narození prvního dítěte za vdané ženy. A jelikož podíl dětí narozených mimo manželství (dostupný od roku 1970) je do roku 1997 nízký, ukazatel je celkem spolehlivý. Hlavním zdrojem dat je též HFD, která je doplněna údaji z Bundesamt für Statistik (Švýcarský spolkový statistický úřad).

Obr. 15 - Počet živě narozených dětí, podíl živě narozených dětí mimo manželství, Švýcarsko, 1945 - 2011

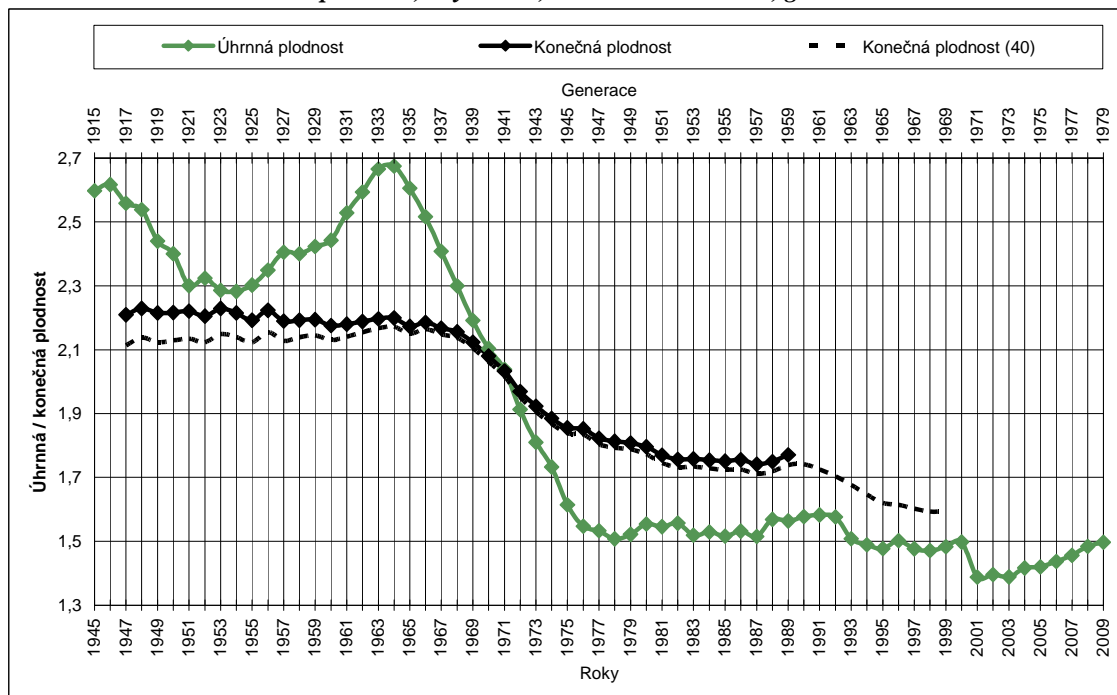

Zdroj: BFS, 2012, HFD, 2011 a vlastní výpočty

Graf (obr. 15) znázorňuje počet živě narozených dětí od roku 1945 a vzhledem k dostupnosti dat podíl živě narozených dětí mimo manželství od roku 1970. Na začátku pozorovaného období (1946-1951) počet dětí klesal zhruba z 89 tisíc na necelým 82 tisíc. Ovšem na počátku padesátých let začal rapidní nárůst počtu živě narozených dětí, přičemž jeho vrchol nastal v roce 1964, kdy na svět přišlo o téměř třicet jedna tisíc dětí více (oproti roku 1951), tj. 112 890 dětí. Nicméně od tohoto roku započal prudký poklesl po dobu čtrnácti let k počtu 71 735 dětí (v roce 1978), poté se počet živě narozených začal zvyšovat do roku 1992 na hodnotu 86 910 dětí. Přičemž na konci devadesátých let se dostal pod osmdesát tisíc a klesl k počtu 71 848 v roce 2003. Ovšem od roku 2010 se rodí více než osmdesát tisíc, konkrétněji v roce 2011 se živě narodilo 80 808 dětí.

Podíl živě narozených dětí mimo manželství nepřetržitě roste, ovšem z velice nízkých hodnot, tj. z 3,8 % (k roku 1970). Tento podíl po celá sedmdesátá léta nepřesáhl pět procent a významněji začal stoupat až v letech devadesátých. V roce 2011 se narodilo téměř 20 % dětí mimo manželství (neprovdaným ženám), tedy pětkrát více oproti roku 1970.

Obr. 16 - Úhrnná a konečná plodnost, Švýcarsko, v letech 1945 - 2009, generace 1917 - 1969

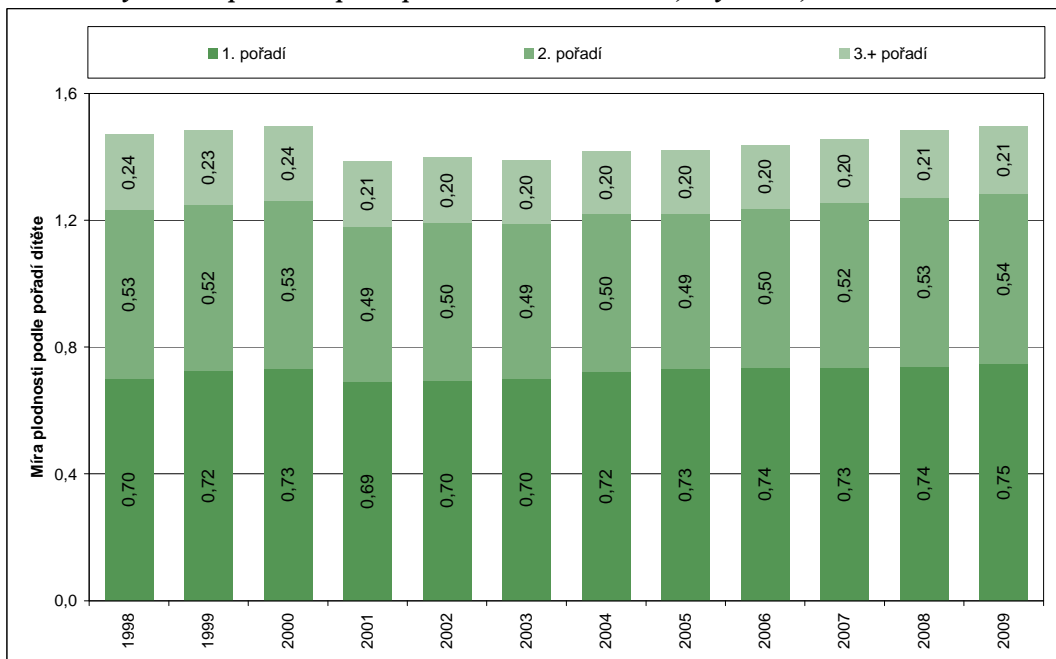

Zdroj: HFD, 2011 a vlastní výpočty

Vývoj úhrnné plodnosti mezi lety 1945 až 2009, konečné plodnosti za generace žen 1917 až 1959 a konečné plodnosti do 40 let až do generace 1969 zachycuje obr. 16. V období po druhé světové válce do poloviny šedesátých let počet živě narozených dětí na jednu ženu klesal (z hodnot 2,62 (v roce 1946) na 2,28 (v roce 1954)). Po baby-boomu, jehož vrchol 2,67 živě narozeného dítěte byl dosažen v roce 1964, započal několikaletý rapidní pokles (do roku 1978). Během hospodářské krize v sedmdesátých letech (Bundesamt für Statistik, 2013b) se úroveň úhrnné plodnosti dostala pod zápornou reprodukční hranici (přesněji od roku 1971 (úp = 2,04)). Mezi lety 1978 až 2000 úhrnná plodnost kolísala kolem 1,5 živě narozeného dítěte, přičemž v roce 2001 klesla k nejnižší hodnotě, 1,39 dítěte, přičemž pokles byl zaznamenán u všech pořadí (obr. 17). Od této doby úroveň úhrnné plodnosti nepřetržitě roste a v roce 2010 dosáhla 1,50 živě narozeného dítěte na jednu ženu.

U generací 1917 až 1939 se konečná plodnost pohybovala nad hranicí prosté reprodukce (2,1 živě narozeného dítěte na jednu ženu), avšak generací 1936 začala klesat až na hodnoty kolem 1,76 živě narozeného dítěte u generací narozených v padesátých letech. Podle konečné plodnosti do čtyřiceti let, lze předpokládat pokles a v závěru období i stabilizaci, přičemž generaci žen narozených v roce 1969 se nejspíše narodí 1,59 dítěte.

Obr. 17 - Míry úhrnné plodnosti podle pořadí narozeného dítěte, Švýcarsko, 1998 - 2009

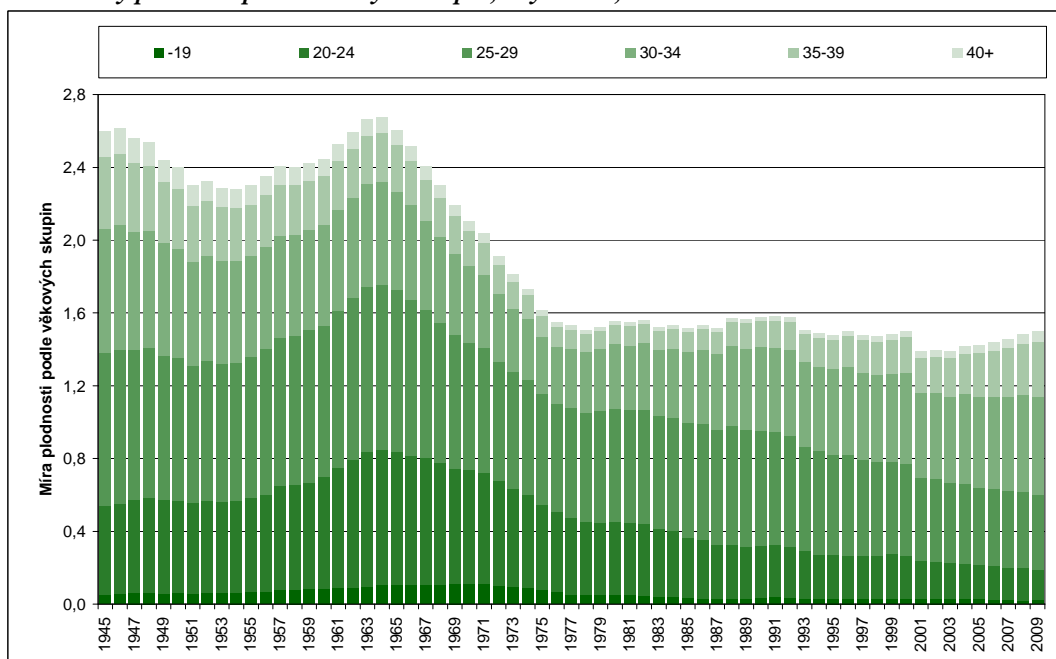

Poznámka: V grafu jsou zobrazeny míry druhé kategorie.

Zdroj: HFD, 2011 a vlastní výpočty

Míry úhrnné plodnosti podle pořadí mezi lety 1998 až 2009 (obr. 17) se ve sledovaném období příliš neměnily, jmenovitě míry plodnosti se v prvním pořadí zvýšily o 0,05 (z 0,70 na 0,75), druhého pořadí o 0,01 (z 0,53 na 0,54) a naopak třetího pořadí se snížily o 0,03 (z 0,24 na 0,21). Mezi lety 2001 až 2003 se úhrnná plodnost všech pořadí snížila a to se projevilo i v celkové úrovni plodnosti (úhrnná plodnost se pohybovala pod hranicí 1,4 živě narozeného dítěte na jednu ženu).

Obr. 18 - Míry plodnosti podle věkových skupin, Švýcarsko, 1945 - 2009

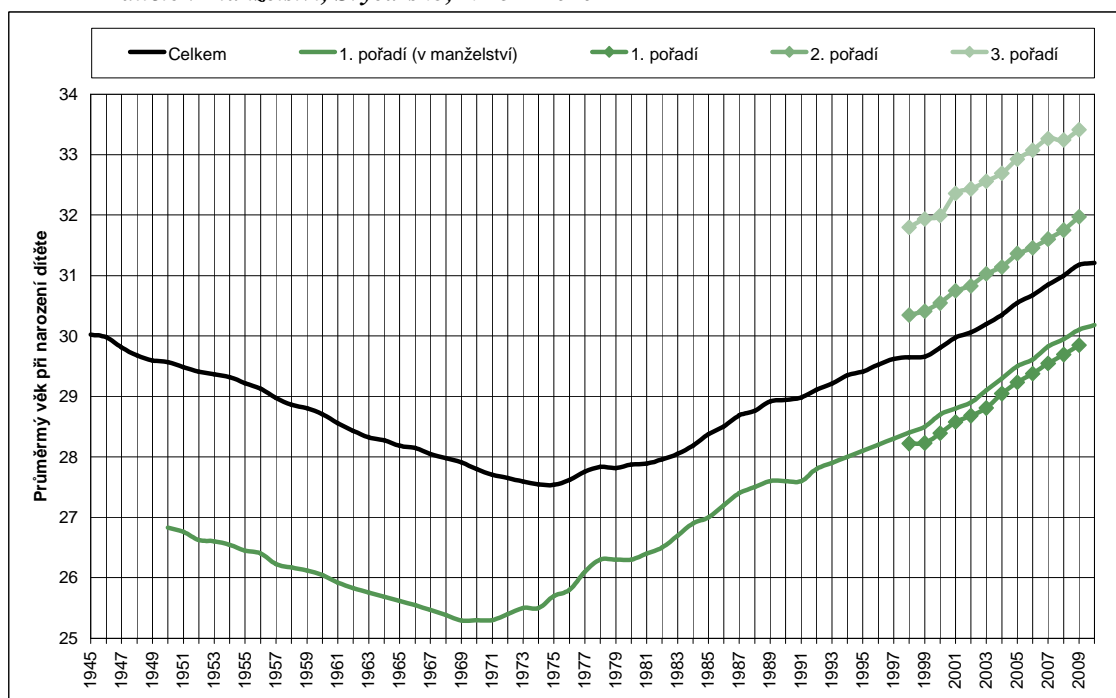
Poznámka: Věková skupina -19 = -15 a 15-19 let, věková skupina 40+ = 40-44 a 45-49 let.

Zdroj: HFD, 2011 a vlastní výpočty

Období růstu úhrnné plodnosti do roku 1964 bylo díky mírám plodnosti žen ve věku 20-29 let. Poté nastala léta poklesu, zaznamenaná u všech věkových skupin (obr. 18). Nejdramatičtější pokles měr plodnosti byl zaznamenan u věkových skupin 20-24 let a 25-29 let, který je nepřetržitý od roku 1964 a to z hodnot 0,75 na 0,17, resp. z 0,91 na 0,41 živě narozeného dítěte na jednu ženu. Věkové skupiny 30-34 let a 35-39 let procházejí stejným vývojem do roku 1976, kdy míry klesaly (v období baby-boomu ovšem spíše stagnovaly). Poté ve věku 30-34 let neustále stoupají z 0,31 na 0,54 živě narozeného dítěte na jednu ženu a ve věku 35-39 let nejprve stagnovaly a růst začal téměř o 10 let později z 0,11 (v roce 1985) na 0,30 živě narozeného dítěte na jednu ženu. Ovšem pokles ve věku 20 až 29 let byl výraznější než nárůst ve věku 30 až 39 let, tedy došlo pouze k částečné kompenzaci úrovně plodnosti.

V posledních letech se plodnost koncentruje do věkových skupin 25-29 let a 30-34 let (od roku 2001 v této věkové skupině výrazněji) a nezanedbatelná je i věková skupina 35-39 let, kde jak již bylo zmíněno míry plodnosti nepřetržitě rostou. Od poloviny devadesátých let je ve věku 25 až 34 let realizováno kolem osmdesáti procent úhrnné plodnosti, přičemž v roce 2009 to bylo 83,6 %.

Obr. 19 - Průměrný věk při narození dítěte podle pořadí dítěte, průměrný věk při narození prvního dítěte v manželství, Švýcarsko, 1945 - 2010

Zdroj: BFS, 2012, HFD, 2011 a vlastní výpočty

Trendy vývoje průměrného věku matek při narození dítěte v letech 1945–2009, při narození prvního dítěte v manželství od roku 1950 a podle pořadí od roku 1998 znázorňuje obr. 19. V období po druhé světové válce až do poloviny sedmdesátých let průměrný věk klesal, a to z hodnot 30,4 na 27,5 let. Poté přišlo období nepřetržitého růstu, přičemž od roku 2001 se pohybuje nad úrovní třiceti let. V roce 2009 průměrný věk matek při narození dítěte byl 31,2 let. Průměrný věk při narození prvního dítěte vdaným ženám je vzhledem k podílu dětí rodících se mimo manželství celkem spolehlivým ukazatel, přičemž do roku 1999 se 90 % dětí rodilo v manželství (podrobněji viz výše). Od první poloviny sedmdesátých let průměrný věk vdaných

matek při narození prvního dítěte postupně vrostl z 25,3 let v roce 1970 o téměř pět let do roku 2009, tedy na 30,2 let.

Průměrný věk matek při narození dítěte podle biologického pořadí je vzhledem k dostupnosti dat analyzován až od roku 1998 a jeho trend je rostoucí. Průměrný věk prvního, druhého i třetího pořadí se totožně posunul o 1,6 let. V roce 2009 se děti prvního pořadí rodily ženám v průměrném věku 29,8 let, druhého pořadí ve věku 32,0 let a třetího ve věku 33,2 let.

4.5 Komparace německy mluvících zemí

Úroveň plodnosti byla ovlivňována rozšířením a dostupností moderní antikoncepce (především hormonální), kulturními změnami se socioekonomickou modernizací a se zvýšenou emancipací žen, přičemž společenské, ekonomické a politické přizpůsobení na tyto změny je v každé zemi jiné (Bujard, 2011 in Bujard et al., 2012, str. 10). V německy mluvících zemích (kromě (bývalé) Německé demokratické republiky) je úhrnná plodnost v posledních třiceti letech stabilizovaná.

Po druhé světové válce bylo Německo rozděleno na dvě republiky, jež se vyvíjely v odlišném socioekonomickém prostředí. I přesto, že více než dvacet let jsou republiky sjednocené, diference v plodnosti a rodinných vzorech přetrvávají do současnosti, přičemž (bývalá) NDR se odlišuje i od Rakouska a Švýcarska.

Podíl dětí narozených mimo manželství měl rostoucí trend¹⁸ i v německy mluvících zemích, přičemž mezi jednotlivými zeměmi jsou znatelné a přetrvávající rozdíly. Ve Švýcarsku tento podíl roste velmi pomalu a k roku 2011 necelá pětina dětí se narodila mimo manželství. Německá spolková republika počátku sedmdesátých let měla podobně nízké hodnoty jako Švýcarsko, dnes se zde ovšem rodí 27,0 % dětí mimo manželství. V Rakousku a Německé demokratické republice byl tento podíl na počátku sedmdesátých let oproti Švýcarsku více než trojnásobný, což v NDR platí dodnes (myšleno k roku 2010) a rodí se zde 58,3 % dětí mimo manželství, zatímco v Rakousku to je dvojnásobek, tj. 40,1 % dětí narozených mimo manželství. Vysoký podíl v Německé demokratické republice byl způsoben podporou svobodných matek prostřednictvím přednostního bydlení (Hara, 2003, str. 182).

Po druhé světové válce nastalo období tzv. baby-boomu, které vyvrcholilo v první polovině šedesátých let, přičemž v jednotlivých zemích bylo vrcholu dosaženo následovně¹⁹: v Rakousku v letech 1959 – 1966 s hodnotou úhrnné plodnosti 2,7 - 2,8 živě narozeného dítěte na jednu ženu, ve Švýcarsku s 2,6 - 2,7 živě narozenými dětmi mezi lety 1962 až 1965 a v Německé spolkové republice v období 1963 až 1967 s hodnotou 2,6 - 2,5 živě narozeného dítěte a v Německé demokratické republice v letech 1962 – 1966 s 2,4 – 2,5 živě narozenými dětmi na jednu ženu. Poté následoval prudký pokles do konce sedmdesátých let, přičemž na přelomu šedesátých a sedmdesátých let klesla úhrnná plodnost pod hranici prosté reprodukce (2,1 živě narozeného dítěte na jednu ženu). V Rakousku úhrnná plodnost klesla na hodnotu 1,60 k roku 1979, ovšem po roce 1981 opět klesla a ke kritické hodnotě 1,3 se přiblížila v roce 2001 (úp = 1,33), přesto se v posledních několika letech pohybuje kolem hodnoty 1,4 živě

¹⁸ Grafické zpracování ukazatele podíl dětí narozených mimo manželství viz příloha 4.

¹⁹ Grafické zpracování ukazatele úhrnná plodnost viz příloha 1.

narozeného dítěte na jednu ženu. Úhrnná plodnost ve Švýcarsku klesla na úroveň 1,5 živě narozeného dítěte na jednu ženu, na které se v podstatě drží dodnes (až na pokles k hodnotě 1,39 živě narozeného dítěte na jednu ženu v roce 2001). V Německé spolkové republice byla v roce 1979 zaznamenána hodnota 1,38 dítěte na jednu, přičemž byla první evropskou zemí, kde plodnost klesla k nízkým hodnotám úhrnné plodnosti v mírových podmínkách (Rychtaříková in Vrána, 2005). Kromě toho se v letech 1985 – 1986 pohybovala pod kritickou hranicí 1,3 živě narozeného dítěte na jednu ženu, přesněji 1,28 - 1,29. Poté lze úroveň úhrnné plodnosti charakterizovat jako ustálenou na nízké úrovni, na které se drží do současnosti. Výjimkou byla Německá demokratická republika, kde na pokles plodnosti zareagovaly zaváděním opatření podporující rodiny s dětmi a úhrnná plodnost se zvýšila a pár let setrvala na vyšší úrovni (okolo hodnoty 1,9 živě narozeného dítěte na jednu ženu). Dne 3. října 1990 došlo ke sjednocení Německa, přičemž obyvatelé bývalé NDR si zvykali na nový životní styl a nové možnosti jim nabízené. Proces sjednocení byl nepochybně doprovázen i nejistotou a založení rodiny bylo odloženo do vyššího věku. V letech 1993 – 1994 klesla úhrnná plodnost na kritických 0,78 živě narozeného dítěte na jednu ženu, hovoří se o tzv. demografickém šoku, neboť doposud takto nízká hodnota nebyla zaznamenána (Conrad et al. 1996 in Sobotka, 2011, str. 266; Husák, 2007). Od tohoto dramatického poklesu se úroveň úhrnné plodnosti nepřetržitě zvyšuje. V posledních letech se hodnoty transverzálního ukazatele plodnosti u všech analyzovaných zemích sblížily. K roku 2010 byly zaznamenána nejvyšší úrovně úhrnné plodnosti ve Švýcarsku – 1,54 živě narozeného dítěte na jednu ženu, dále v bývalé Německé demokratické republice s 1,46 živě narozenými dětmi na jednu ženu, která po dramatické první polovině devadesátých let překonala úroveň bývalé NSR, o něco méně dětí na jednu ženu se narodilo v Rakousku - 1,44 a nejméně – 1,39 živě narozeného dítěte na jednu ženu v bývalé Německé spolkové republice. I když bývalé německé republiky dosahují v posledních letech podobných hodnot, jejich vzorce plodnosti jsou ovšem formovány rozdílným sociálním, ekonomickým i institucionálním prostředím (Konietzka, Kreyenfeld, 2002; Kreyenfeld, 2005, 2010; Dorbritz, 2008; Cassens et al., 2009; Goldstein, Kreyenfeld 2011 in Sobotka, 2011, str. 266).

V porovnání s jinými evropskými regiony, v německy mluvících zemích započal pokles úhrnné plodnosti o něco dříve a s větší intenzitou, přičemž úhrnná plodnost se stabilizovala na nízkých hodnotách bez větších či menších výkyvů (Sobotka, 2011, str. 264). Caldwell (2008 in Sobotka, 2011, str. 265) uvádí, že bylo zřejmě dosaženo „minimálně přijatelného kompromisu“ rovnováhy mezi pracovním životem a domácími pracemi matek i mezi náklady na dítě a přání párů mít děti, neboť i přes postupně se rozvíjející tendence v oblasti sociální a rodinné je úroveň plodnosti více než tři desetiletí v (bývalé) Německé spolkové republice, Rakousku a Švýcarsku překvapivě stabilizovaná.

Jiný pohled na úroveň plodnosti poskytuje generační ukazatel plodnosti²⁰, který není citlivý jako úhrnná plodnost na výjimečné hospodářské a politické změny, které přímo ovlivňují načasování rození dětí. Plodnost pod zachovnou hranici klesla nejprve u generací žen v německých republikách²¹, následovalo Švýcarsko (generace 1939) a poté Rakousko (generace 1940). Na generaci narozenou v roce 1941 v Rakousku a ve Švýcarsku v průměru připadly dvě

²⁰ Grafické zpracování ukazatele konečná plodnost viz příloha 2.

²¹ V obou německých republikách se generaci žen narozených v roce 1937 narodilo v průměru 2,1 dítěte na jednu ženu (Pötzsch, 2012, str. 24).

živě narozené děti na jednu ženu, zatímco v obou německých republikách se rodily méně než dvě děti a po následující generace měla klesající trend, přičemž se nezvýšila ani u žen narozených po válce. Celkem na vysoké úrovni se konečná plodnost ustálila v Německé demokratické republice (okolo 1,8 živě narozeného dítěte u generací 1949 až 1960) a ve Švýcarsku (zhruba 1,76 živě narozeného dítěte u generací narozených v padesátých letech). Kdežto v Rakousku má stále klesající trend a kohortě 1960 se v průměru narodilo 1,70 dítěte na jednu ženu, tj. o 0,37 méně oproti kohortě 1941. V Německé spolkové republice se konečná plodnost ustálila na nejnižších hodnotách, od generace 1954 se pohybuje kolem hodnoty 1,61 živě narozeného dítěte na jednu ženu. Nástin budoucího vývoje poskytuje ukazatel konečné plodnosti do čtyřiceti let, musí se ovšem brát v úvahu fakt, že tyto generace žen mohou ještě mít děti, ale vzhledem k předchozímu vývoji se neočekává výraznější nárůst (tj. rozdíl se pohybuje v rozmezí 0,01 až 0,03 u generací 1941 až 1960). Ženám narozeným v šedesátých letech se bude rodit čím dál méně dětí. Ve Švýcarsku úroveň generačního ukazatele plodnosti v závěru analyzovaného období začíná stagnovat (generace 1969 – 1,59 živě narozeného dítěte na jednu ženu), v Rakousku také stagnuje s tendencí mírného růstu (generace 1970 – 1,57 živě narozeného dítěte na jednu ženu). V obou německých republikách se pravděpodobně dostane i pod hodnotu 1,5 živě narozeného dítěte (v NSR od generace 1965 a v NDR od generace 1969). Kohorty 1970 v NDR a NSR nejspíše shodně narodí 1,46 dítěte, přičemž v Německé spolkové republice to bude výsledkem stagnace s tendencí mírného růstu, zatímco v Německé demokratické republice to bude výsledkem poklesu, který může pokračovat i po další generace.

Zpočátku se plodnost koncentrovala do věkových skupin 20-24 a 25-29 let, jelikož plodnost u mladších věkových skupin dramaticky klesla (zejména ve věku 20-24 let), přesunula se do věkových skupin 25-29 let a 30-34 let, přičemž došlo pouze k částečné kompenzaci. K tomuto posunu nejprve došlo ve Švýcarsku (od roku 1984), poté v Německé spolkové republice (od roku 1987) a s určitým časovým odstupem v Rakousku (2000) a v bývalé Německé demokratické republice (od roku 2002).

Průměrný věk matek při narození dítěte, buď překročil nebo se blíží úrovni třiceti let. Za dlouhodobým posunem rození dětí do vyššího věku stojí šíření moderní antikoncepce, zvyšující se podíl lidí s vyšším vzděláním, participace žen na trhu práce a „genderová revoluce“ (van de Kaa, 1994; Lesthaeghe, 1995; Sobotka, 2004; Goldin, 2006 in Sobotka, 2011, str. 276). V polovině sedmdesátých let započal odklad rození dětí do vyššího věku²² ve všech sledovaných zemích, kromě NDR. Rozdíl mezi nejmladší a nejstarší matkou byl v roce 1975 tři roky, přičemž nejdéle se děti rodí ženám ve Švýcarsku (27,5 let) a nejdříve v NDR (24,6 let). Průměrný věk matek při narození dítěte byl v NSR 26,8 let a v Rakousku 26,3 let. Tyto charakteristiky přetrvaly do současnosti, nicméně se hodnoty nepatrně sblížily, zejména bývalá NDR k ostatním zemím. Zatímco v Německé spolkové republice, Rakousku a Švýcarsku rostl průměrný věk pozvolna od zmiňované poloviny sedmdesátých let, v NDR započal až v roce 1980, ale výrazněji až po sjednocení republik, tj. v devadesátých letech. V roce 2010 byl rozdíl průměrného věku ve Švýcarsku a bývalé NDR o 1,1 rok menší než-li v roce 1975. K roku 2010 se ve Švýcarsku rodily děti ženám ve věku 31,2 let, přičemž nad hranici třiceti let se drží již posledních deset let, v bývalé Německé spolkové republice průměrný věk činil 30,5 let,

²² Grafické zpracování ukazatele průměrný věk při narození dítěte viz příloha 3.

v Rakousku 29,8 let a v bývalé Německé demokratické republice se děti rodily ženám ve věku 29,3 let. Rozdíly mezi zeměmi (Švýcarsko a bývalá NSR oproti Rakousku a zejména bývalé NDR) v průměrném věku při narození prvního dítěte jsou o něco větší. Děti prvního pořadí se k roku 2009 rodily v průměru ženám ve věku 29,8 let ve Švýcarsku, 29,2 let v bývalé NSR, 28,2 let v Rakousku a v bývalé NDR byl nejnižší, tj. 27,4 let.

Kapitola 5

Postoje obyvatel bývalé NDR, bývalé NSR, Rakouska a Švýcarska k rodičovství a měnícím se rolím mužů a žen

Podstatnou (post)moderní změnou v procesech formování rodiny a ve způsobech rodinného života je proměna patriarchální, stabilní rodiny, která se opírá o tradiční rozdělení rolí muže - živitele rodiny a ženy starající se o domácnost a výchovu dětí, na rodinu emancipovanou (více či méně) a méně stabilní (Sirovátka in Matějková a Paloncyová, 2005, str. 5).

I po změně hodnotových preferencí je pro mladé lidi hodnota rodiny stále dominantní, přesto jsou zde i další hodnoty, přičemž podle Castles (Sirovátka in Matějková a Paloncyová, 2005, str. 5) nové generace (především mladé ženy) pokládají za žádoucí a přirozené, aby se jejich plány v životě rodinném, veřejném a pracovním nevyklučovaly a neomezovaly.

Následující část diplomové práce zkoumá postoje obyvatel bývalých německých republik (NDR a NSR), Rakouska a Švýcarska k rodičovství a měnícím se rolím mužů a žen na základě dat čtvrté vlny mezinárodního šetření European Values Study z roku 2008. Německy mluvící země se řadí mezi státy s dlouhodobě nízkou úrovní plodnosti, nicméně lze očekávat, že názory společnosti v jednotlivých zemích se mohou lišit, zejména by se mohla diferencovat bývalá NDR vzhledem ke své historii (podrobněji v kapitole 3).

Cílem analýzy je zjistit, které sociodemografické charakteristiky (pohlaví, věk, rodinný stav, vzdělání, velikost obce a počet dětí) ovlivňují postoje k rodičovství a zda jsou rozdíly mezi zkoumanými zeměmi. Přičemž hypotézy byly vyvozeny následovně, pozitivnější (příznivější) postoj k rodičovství lze očekávat spíše u žen než mužů a u osob staršího věku než u mladších generací. V rámci rodinného stavu lze předpokládat, že lidé žijící v manželství (ženatí/vdané) budou k rodičovství více nakloněni. Lidé s vyšším vzděláním a z větších obcí budou reagovat negativněji. Poslední hypotézou je, že lidé s vyšším počtem dětí mají příznivější postoj k rodičovství.

Rodinná politika v Německu, Rakousku i Švýcarsku může být považována za tradiční silně rodinnou, která prochází postupnou restrukturalizací, jenž byla započata po roce 2000 řadou reforem (Ahrens et al., 2010, str. 2). Vzhledem k tradičnímu pojetí rodiny (muž – živitel rodiny, žena - ochránkyň rodinného krbu) v německy mluvících zemích, ale i k nedávným změnám byly odvozeny následné hypotézy. Muži více než ženy, starší generace oproti mladším, lidé

žijící v manželství (ženatí/vdané), méně vzdělaní, z menších obcí a lidé s více dětmi budou spíše zachovávat tradiční role mužů a žen.

Následující tabulka prezentuje základní informace o sociodemografických charakteristikách respondentů v bývalé Německé demokratické republice a Německé spolkové republice, Rakousku a Švýcarsku. Podrobnější informace o rozdělení kategorií jednotlivých charakteristik jsou v podkapitole 2.2.1 Analyzované výroky a sociodemografické charakteristiky.

Tab. 2 – Sociodemografické charakteristiky respondentů, bývalá NDR, bývalá NSR, Rakousko, Švýcarsko

		bývalá NDR		bývalá NSR		Rakousko		Švýcarsko	
		absolutně	relativně (v %)	absolutně	relativně (v %)	absolutně	relativně (v %)	absolutně	relativně (v %)
Počet respondentů		1004		1071		1510		1272	
Pohlaví		1004		1071		1510		1271	
	Muž	477	47,5	513	47,9	656	43,4	586	46,1
	Žena	527	52,5	558	52,1	854	56,6	685	53,9
Věk		1003		1048		1510		1271	
	18 - 29	150	15,0	143	13,6	316	20,9	188	14,8
	30 - 41	154	15,4	223	21,3	332	22,0	269	21,2
	42 - 53	226	22,5	289	27,6	353	23,4	294	23,1
	54 - 65	245	24,4	196	18,7	247	16,4	256	20,1
	66+	228	22,7	197	18,8	262	17,4	264	20,8
Rodinný stav		1004		1067		1510		1251	
	Svobodný/á	232	23,1	247	23,1	486	32,2	333	26,6
	Ženatý/vdaná	490	48,8	588	55,1	718	47,5	602	48,1
	Rozvedený/á	169	16,8	137	12,8	168	11,1	187	14,9
	Ovdovělý/á	113	11,3	95	8,9	138	9,1	129	10,3
Vzdělání		1003		1067		1509		1260	
	Základní a neúplné	129	12,9	166	15,6	274	18,2	218	17,3
	Středoškolské	606	60,4	708	66,4	1089	72,2	737	58,5
	Vysokoškolské	268	26,7	193	18,1	146	9,7	305	24,2
Velikost obce		1004		1071		1510		1260	
	5 000 a méně	260	25,9	141	13,2	623	41,3	407	32,3
	5 001 - 20 000	411	40,9	493	46,0	301	19,9	474	37,6
	20 001 - 100 000	222	22,1	260	24,3	168	11,1	214	17,0
	100 001 a více	111	11,1	177	16,5	418	27,7	165	13,1
Počet dětí		999		1056		1509		1260	
	0	252	25,2	345	32,7	555	36,8	449	35,6
	1	273	27,3	200	18,9	260	17,2	176	14,0
	2	322	32,2	339	32,1	407	27,0	379	30,1
	3 a více	152	15,2	172	16,3	287	19,0	256	20,3

Poznámka: Celkové a dílčí počty respondentů se mohou lišit z důvodu neudání informací respondenty.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Šetření v bývalé Německé demokratické republice se zúčastnilo 1004 respondentů (tab. 2), z nichž 47,5 % tvoří muži a 52,5 % ženy. Nejvyšší zastoupení (24,4 %) v souboru mají respondenti ve věku 54 až 65 let. Téměř polovina respondentů jsou ženatí/vdané, převažují dotazovaní se středoškolským vzděláním (60,4 %) a dvě pětiny žijí v obcích s 5 001 až 20 000 obyvateli. Zhruba třetina respondentů má dvě děti.

V bývalé Německé spolkové republice bylo v šetření dotázáno 1071 respondentů (tab. 2), z toho 47,9 % mužů a 52,1 % žen. V datovém souboru jsou nejvíce zastoupeni respondenti ve věku 42 až 53 let (27,6 %), ženatí/vdané (55,1 %) a dvě třetiny se středoškolským vzděláním. Dále převažují respondenti žijící v obcích s 5 001 až 20 000 obyvateli (46,0 %) a téměř třetina dotazovaných je bezdětná.

V Rakousku se na šetření podílelo 1510 dotázaných (tab. 2), z nichž je 43,4 % mužů a 56,6 % žen. V souboru převažují respondenti ve věku 42 až 53 let (23,4 %) a ti, kteří jsou

ženatí/vdané (47,5 %). Z hlediska vzdělání převažují středoškoláci (72,2 %), dále převládají dotázaní z obcí, kde žije 5 000 a méně obyvatel (41,3 %). Ve vzorku populace převažují bezdětní respondenti (36,8 %).

Ve Švýcarsku bylo osloveno 1272 respondentů (tab. 2). V souboru převažují ženy (53,9 %) nad muži (46,1 %). Největší podíl (23,1 %) zastupují respondenti ve věku 42-53 let, téměř polovina dotázaných jsou ženatí/vdané. Zřetelně převažují středoškoláci (58,5 %) a lidé žijící v obcích s 5 001 až 20 000 obyvateli (37,6 %). Více než třetinu dotázaných tvoří bezdětní.

Chybějících údajů sociodemografických charakteristik respondentů příliš není. Nejméně v Rakousku (2 chybějící údaje - jeden u vzdělání a druhý u počtu dětí) a naopak nejvíce ve Švýcarsku (po jednom u pohlaví a věku, dvanáct u velikosti obce, vzdělání a počtu dětí a dvacet jedna u rodinného stavu).

Kapitola je rozdělena do dvou podkapitol, přičemž první z nich analyzuje závislost mezi sociodemografickými charakteristikami respondentů a výroky týkající se postojů k rodičovství pomocí chí-kvadrát testu o nezávislosti a druhá podkapitola zkoumá měnící se role mužů a žen, kde na základě faktorové analýzy byly nejvíce sytící výroky jednotlivých faktorů dále graficky zpracovány s ohledem na sociodemografickou charakteristiku respondenta.

5.1 Postoje k rodičovství

V úvodní části této podkapitoly jsou prezentovány postoje respondentů zkoumaných zemí k výroky *Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?*, *Jak je ve Vašem životě důležitá práce?*, *Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.* a *Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.*, které jsou dále podrobněji analyzovány chí-kvadrát testem o nezávislosti. Jedná se o obecný pohled, neboť nezohledňuje žádná kritéria, tj. bez ohledu na jakoukoli sociodemografickou charakteristiku respondenta.

Uvedené výroky jsou podrobeny analýze pomocí chí-kvadrát testu o nezávislosti (tj. testu dobré shody), který zkoumá, zda existuje závislost mezi postoji a sociodemografickými charakteristikami či nikoli. Výsledky jsou interpretovány souhrnnou tabulkou, která znázorňuje hodnotu signifikance chí-kvadrát testu o nezávislosti a popřípadě hodnotu koeficientu kontingence²³. Dále jsou dva nejintenzivnější vztahy mezi výroky a sociodemografickou charakteristikou zpracovány graficky, tj. procentuálním rozložením jednotlivých odpovědí na daný výrok společně se znaménkovým schématem adjustovaných reziduí. Podkapitola je uzavřena shrnutím výsledků získané analýzou chí-kvadrát testu o nezávislosti.

²³ Koeficient kontingence je uveden, pokud se prokázala závislost mezi výroky a sociodemografickou charakteristikou respondenta, tj. pokud hodnota signifikance byla menší než 0,05 a tím pádem byla zamítnuta hypotéza o nezávislosti.

Tab. 3 – Postoje respondentů k výrokům týkající se rodičovství a důležitosti práce v bývalé NDR, v bývalé NSR, Rakousku a Švýcarsku

	bývalá NDR	bývalá NSR	Rakousko	Švýcarsko
Podíl jednotlivých odpovědí (v %)				
Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?				
Velmi důležitá	77,3	77,8	78,9	84,9
Dosti důležitá	17,2	17,6	17,5	12,0
Ne příliš důležitá	4,1	3,6	2,8	2,7
Vůbec nedůležitá	0,5	0,9	0,7	0,5
Nevím	0,9	0,0	0,1	0,0
Jak je ve Vašem životě důležitá práce?				
Velmi důležitá	52,3	47,4	53,2	65,5
Dosti důležitá	23,5	35,9	36,1	28,5
Ne příliš důležitá	12,2	8,1	7,8	3,6
Vůbec nedůležitá	10,1	7,8	2,8	2,2
Nevím	1,8	0,8	0,1	0,2
Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.				
Potřebuje děti	46,0	44,4	31,8	33,3
Není to nutné	42,8	43,9	58,1	58,1
Nevím	11,1	11,7	10,0	8,6
Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.				
Rozhodně souhlasím	8,1	12,1	10,0	7,9
Souhlasím	24,5	25,6	19,7	17,8
Ani souhlas ani nesouhlas	25,4	23,0	25,8	12,5
Nesouhlasím	27,8	26,4	24,2	43,9
Rozhodně nesouhlasím	9,9	11,0	15,3	15,1
Nevím	4,3	1,9	5,0	2,8

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Ve všech analyzovaných zemích převládal pozitivní přístup k rodině (tab. 3). Za důležitou (možnosti odpovědi velmi důležitá a dosti důležitá) ji označilo přes 95 % dotázaných ve všech analyzovaných zemích (95,4 % v bývalé NDR a bývalé NSR, 96,5 % v Rakousku a 96,8 % ve Švýcarsku). Ovšem intenzivněji (odpověď velmi důležitá) odpovídali dotazovaní ve Švýcarsku.

Práci za velmi důležitou (tab. 3) vnímají více než ostatní dotázaní ve Švýcarsku, kde podíl u této odpovědi činí 65,5 % (bývalá NDR – 52,3 %, bývalá NSR – 47,8 %, Rakousko – 53,2 %). Za nedůležitou (možnosti odpovědi ne příliš důležitá a vůbec nedůležitá) ji označila více než pětina respondentů bývalé Německé demokratické republiky, zatímco v bývalé Německé spolkové republice to bylo šestnáct procent respondentů, v Rakousku zhruba desetina a ve Švýcarsku pouhých 5,8 %.

Na otázku, zda *Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.*, si možnost odpovědi potřebuje děti nezvolila ani polovina respondentů (tab. 3), i když v německých republikách dosahuje o něco vyšších hodnot (bývalá NDR = 46,0 %, bývalá NSR = 44,4 %). V Rakousku a Švýcarsku si odpověď není potřeba vybralo shodně 58,1 % dotázaných. Možnost nevím zazněla zhruba u desetin respondentů.

Na výrok *Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.* reagovali respondenti spíše negativně (tab. 3) a to zejména dotazovaní ve Švýcarsku, kde odpověď nesouhlasím zvolilo 43,9 %, kdežto v bývalé NDR tento podíl činil 27,8 %, v bývalé NSR 26,4 % a v Rakousku

24,2 %. Respondenti německých republik opět odpovídali pozitivněji, než ti rakouští a švýcarští (podíl možností odpovědi rozhodně souhlasím a souhlasím: bývalá NDR – 32,6 %, bývalá NSR - 37,8 %, Rakousko - 29,7 % a Švýcarsko - 25,7 %). Významněji (kromě Švýcarska - 12,5 %) byla zastoupena i odpověď ani souhlas, ani nesouhlas, kterou si zvolila zhruba čtvrtina dotázaných v bývalé NDR (25,4 %) a Rakousku (25,8 %) a dvacet tři procent respondentů v bývalé NSR.

5.1.1 Postoje obyvatel bývalé Německé demokratické republiky k rodičovství

Na základě χ^2 testu se rozhoduje o existenci závislosti mezi zkoumanými výroky a sociodemografickými charakteristikami respondentů bývalé NDR. Z tabulky 4 je patrné, že téměř mezi všemi výroky a sociodemografickými charakteristikami se potvrdila jistá závislost, jelikož hodnota signifikance je nižší než 0,05 a tím je hypotéza o nezávislosti zamítnuta. Hypotéza o nezávislosti ovšem nemohla být zamítnuta mezi výrokem *Jak je ve Vašem životě důležitá práce?* a pohlavím respondenta a mezi výrokem *Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?* a sociodemografickými charakteristikami věk a velikost obce, tudíž koeficient kontingence není uveden.

Tab. 4 – Závislost mezi výrokem a sociodemografickou charakteristikou, bývalá NDR

	Sig.	C	Sig.	C	Sig.	C
	Pohlaví		Věk		Rodinný stav	
Důležitost rodiny	0,051	0,077	0,478	-	0,000	0,342
Důležitost práce	0,129	-	0,000	0,448	0,000	0,295
Žena musí mít děti	0,000	0,145	0,000	0,175	0,000	0,280
Člověk musí mít děti	0,000	0,174	0,045	0,175	0,000	0,293
	Vzdělání		Velikost obce		Počet dětí	
Důležitost rodiny	0,000	0,208	0,068	-	0,000	0,269
Důležitost práce	0,000	0,203	0,000	0,199	0,000	0,166
Žena musí mít děti	0,032	0,102	0,029	0,118	0,000	0,279
Člověk musí mít děti	0,000	0,175	0,000	0,218	0,000	0,294

Poznámka: Statistická významná závislost mezi výrokem a sociodemografickou charakteristikou je označena tučným písmem.

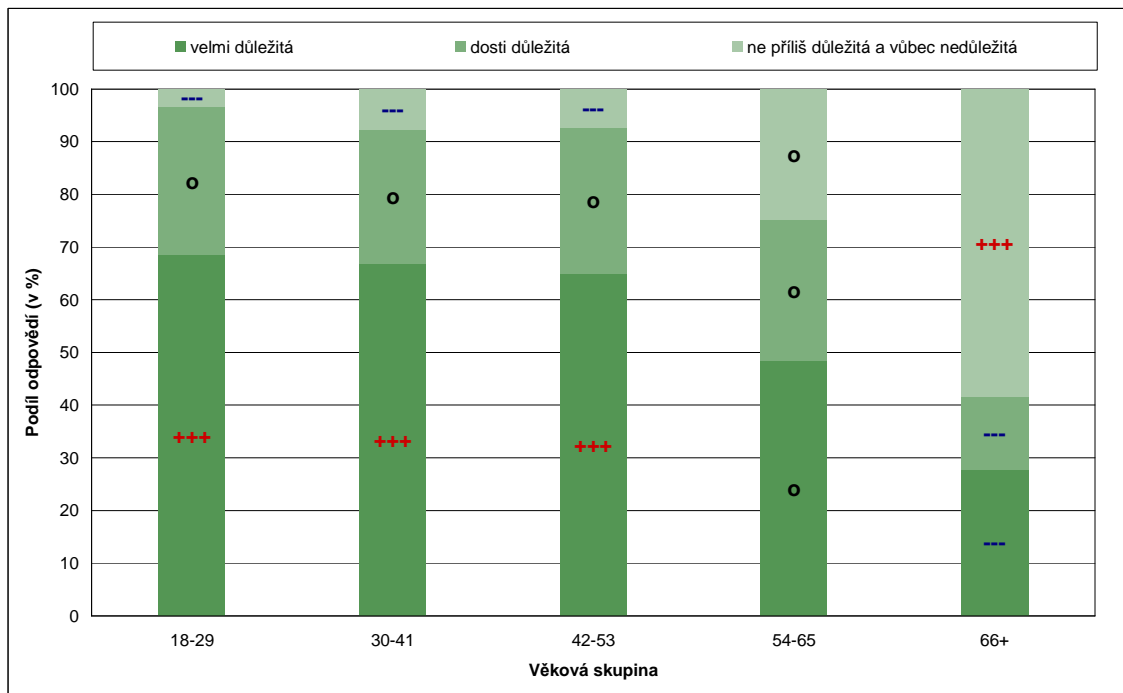
Hypotéza o nezávislosti byla přijata i mezi výrokem *Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?* a pohlavím respondenta, i když hodnota signifikance (0,051) přesahovala určenou hladinu významnosti, avšak jednalo se o hodnotu, která je kritické hodnotě velmi blízká.

Koeficient kontingence C není uveden v případě nezávislosti postojů a sociodemografické charakteristiky.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Nízké hodnoty koeficientu kontingence ukazují na nepříliš těsnou závislost (tab. 4). Nicméně statisticky významnější závislost se prokázala mezi všemi analyzovanými výroky a sociodemografickými charakteristikami rodinný stav a počet dětí (krom závislosti mezi výrokem *Jak je ve Vašem životě důležitá práce?* a počtem dětí).

Obr. 20 – Postoj respondentů k výroku „Jak je ve Vašem životě důležitá práce?“ podle věku, bývalá NDR

Poznámka: „+/-“: hodnota adjustovaného rezidua je rovna či vyšší/nížší než 1,96 (5% hladina významnosti).

„++/-“: hodnota adjustovaného rezidua je rovna či vyšší/nížší než 2,58 (1% hladina významnosti).

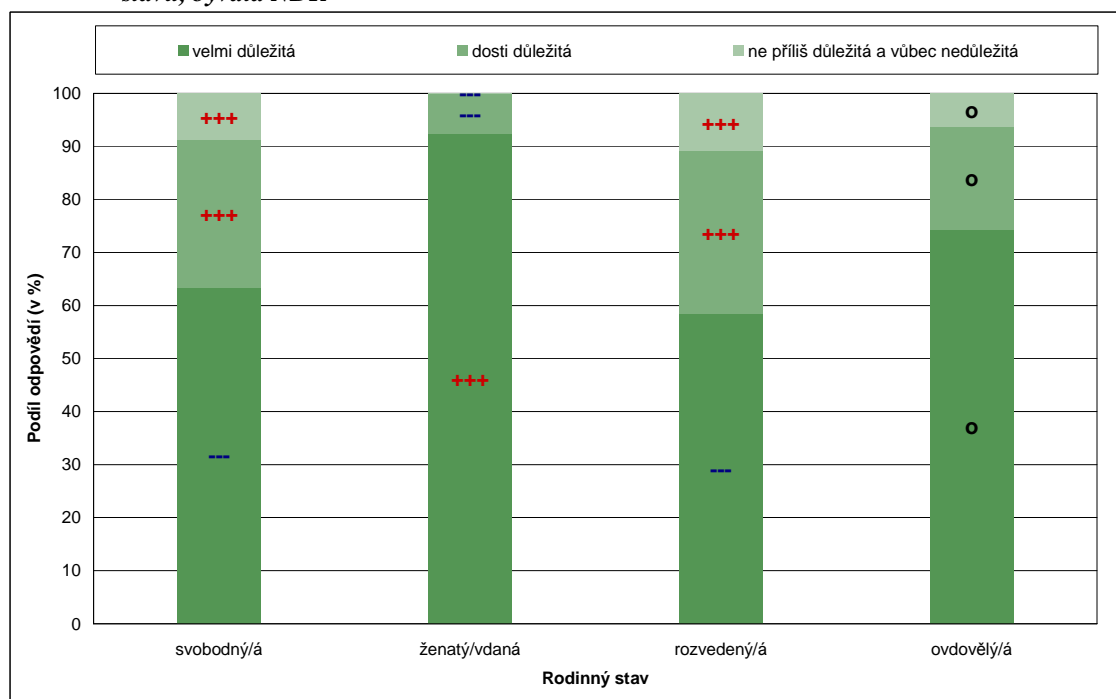
„+++/-“: hodnota adjustovaného rezidua je rovna či vyšší/nížší než 3,29 (0,1% hladina významnosti).

„o“: hodnota adjustovaného rezidua je nižší než 1,96 (statisticky nevýznamné).

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Nejvyšší koeficient kontingence (0,448) byl zaznamenán mezi výrokem *Jak je ve Vašem životě důležitá práce?* a věkem respondenta (tab. 4). Z grafu (obr. 20) je patrné, že s přibývajícím věkem klesá míra důležitosti práce v životě, zejména nízký podíl souhlasu byl zaznamenán u respondentů ve věku 66 let a více. Ovšem to není neočekávané, neboť lze předpokládat, že se jedná o převážně ekonomicky neaktivní populaci. Klesající míru souhlasu s rostoucím věkem, lze potvrdit i na základě analýzy adjustovaných reziduí, kde u odpovědi „velmi důležitá“ ve věku 18-29 let reziduum dosahovalo hodnoty 4,0, ovšem ve věku 66 let a více byla hodnota záporná a to -8,7. Naopak k názorům týkající se rodičovství se starší respondenti stavěli více pozitivně (příloha 6).

Obr. 21 – Postoj respondentů k výroku „Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?“ podle rodinného stavu, bývalá NDR

Poznámka: „+/-“: hodnota adjustovaného rezidua je rovna či vyšší/nížší než 1,96 (5% hladina významnosti).

„+/-“: hodnota adjustovaného rezidua je rovna či vyšší/nížší než 2,58 (1% hladina významnosti).

„+/-“: hodnota adjustovaného rezidua je rovna či vyšší/nížší než 3,29 (0,1% hladina významnosti).

„o“: hodnota adjustovaného rezidua je nižší než 1,96 (statisticky nevýznamné).

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Druhý nejvyšší kontingenční koeficient (0,342) byl zaznamenán mezi výrokem *Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?* a rodinným stavem respondenta (tab. 4). Respondenti žijící v manželství (kategorie ženatý/vdaná) pokládají rodinu ve svém životě za velmi důležitou (obr. 21). Odpovědi svobodných a rozvedených respondentů se velice podobaly, a i když rodinu také považují z větší části za velmi důležitou, podíl negativní odpovědi není nezanedbatelný. To dokládá i analýza adjustovaných reziduí, kde u odpovědi „velmi důležitá“ hodnota rezidua u ženatých/vdaných byla 10,8, zatímco u svobodných a rozvedených byla záporná, tj. -6,1, respektive -6,7. Práci za velmi důležitou označovali častěji svobodní oproti ostatním respondentům (příloha 7). Zajímavý je postoj ovdovělých respondentů k práci, u kterých převládaly negativní odpovědi (ne příliš důležitá a vůbec nedůležitou).

Další statisticky významnější proměnnou, která ovlivňuje postoj k rodičovství je počet dětí. Z analýzy vyplývá, že se zvyšujícím se počtem dětí sílí míra souhlasu s výroky týkající se rodičovství (příloha 10).

Jak již bylo zmíněno, koeficienty kontingence ostatních sociodemografických charakteristik (pohlaví, vzdělání a velikost obce) s analyzovanými výroky již nebyly příliš významné. Co se týká výroku, zda žena musí mít děti, více mužů než žen neodpovědělo, resp. odpovědělo neví (tato odpověď nebyla předem nabízena). Ovšem u otázky, zda člověk musí mít děti, muži více volili krajní pozitivní možnost (rozhodně souhlasím) než ženy (příloha 5). Závislost mezi

výroky týkající se práce a rodičovství a velikostí obce, kde respondent žije byla sice prokázána, nicméně koeficient kontingence byl nízký (tab. 4). Pro respondenty žijící v obcích s 100 001 a více obyvateli je práce velmi důležitá, zatímco rodičovství bylo hodnoceno negativněji (příloha 9). S rostoucím vzděláním respondentů (zejména vysokoškoláků) se zvyšuje míra souhlasu s výroky týkající se důležitosti práce, ale také rodičovství (příloha 8).

5.1.2 Postoje obyvatel bývalé Německé spolkové republiky k rodičovství

Na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ se nepodařilo prokázat, že existuje závislost mezi výrokem *Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?* a sociodemografickými charakteristikami věk, vzdělání a velikost obce a mezi výrokem *Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.* a věkem respondenta. Jak znázorňuje tabulka 5, v ostatních případech byla závislost mezi postoji a sociodemografickými charakteristikami prokázána, přesto hodnoty koeficientů kontingence až na pár výjimek nejsou příliš vysoké a značí nepřilíš těsnou závislost.

Tab. 5 – Závislost mezi výrokem a sociodemografickou charakteristikou, bývalá NSR

	Sig.	C	Sig.	C	Sig.	C
	Pohlaví		Věk		Rodinný stav	
Důležitost rodiny	0,000	0,159	0,276	-	0,000	0,337
Důležitost práce	0,007	0,097	0,000	0,351	0,000	0,266
Žena musí mít děti	0,000	0,139	0,000	0,171	0,000	0,234
Člověk musí mít děti	0,013	0,115	0,336	-	0,000	0,251
	Vzdělání		Velikost obce		Počet dětí	
Důležitost rodiny	0,449	-	0,064	-	0,000	0,314
Důležitost práce	0,000	0,185	0,001	0,143	0,001	0,142
Žena musí mít děti	0,000	0,183	0,017	0,119	0,000	0,238
Člověk musí mít děti	0,000	0,181	0,000	0,210	0,000	0,273

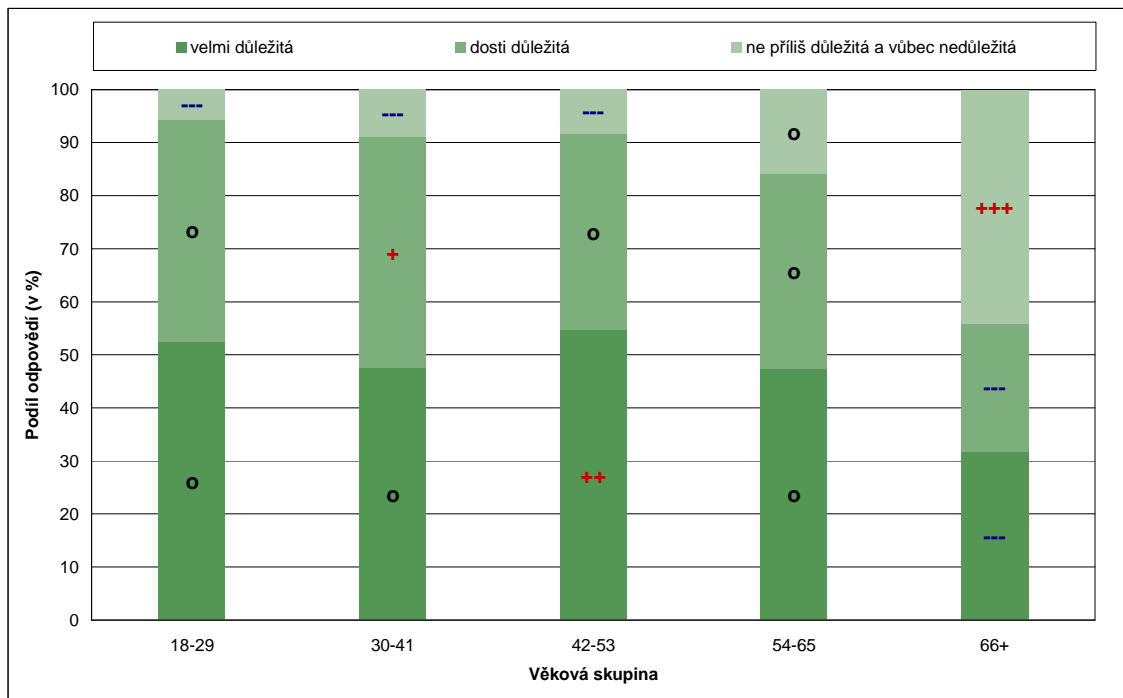
Poznámka: Statistická významná závislost mezi výrokem a sociodemografickou charakteristikou je označena tučným písmem.

Koeficient kontingence C není uveden v případě nezávislosti postoje a sociodemografické charakteristiky.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

V bývalé Německé spolkové republice vyšly dvě statisticky nejvýznamnější závislosti u stejných proměnných jako v bývalé Německé demokratické republice. Tedy mezi výrokem vztahujícím se k důležitosti práce a věkem respondenta, kde hodnota kontingenčního koeficientu činila 0,351 a mezi výrokem týkající se důležitosti rodiny a rodinným stavem respondenta, kde kontingenční koeficient dosahoval hodnoty 0,337 (tab. 5).

Obr. 22 – Postoj respondentů k výroku „Jak je ve Vašem životě důležitá práce?“ podle věku, bývalá NSR

Poznámka: „+/-“: hodnota adjustovaného rezidua je rovna či vyšší/nížší než 1,96 (5% hladina významnosti).

„++/--“: hodnota adjustovaného rezidua je rovna či vyšší/nížší než 2,58 (1% hladina významnosti).

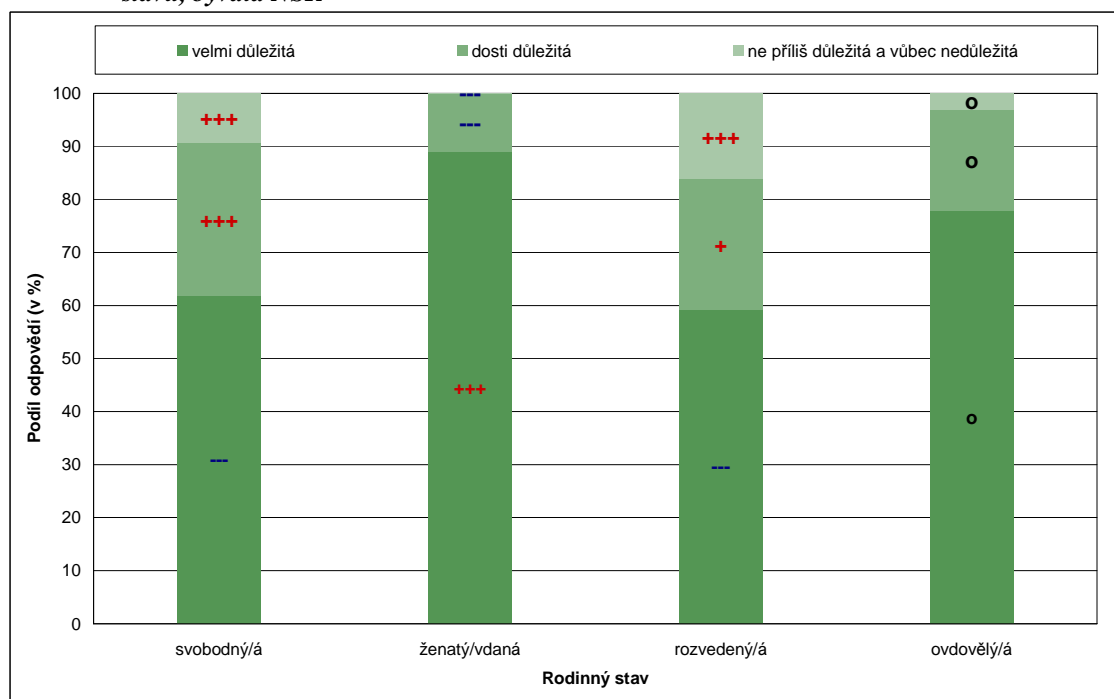
„+++/--“: hodnota adjustovaného rezidua je rovno či vyšší/nížší než 3,29 (0,1% hladina významnosti).

„o“: hodnota adjustovaného rezidua je nižší než 1,96 (statisticky nevýznamné).

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Graf (obr. 22) znázorňuje podíl odpovědí na otázku *Jak je ve Vašem životě důležitá práce?* podle věku respondenta společně se znaménkovým schématem adjustovaných reziduí. Je zřejmé, že respondenti nad 66 let práci ve svém životě považují více za ne příliš důležitou a vůbec nedůležitou než mladší generace, což dokazují i hodnoty reziduí. Ve věku 66 let a více hodnota rezidua činila 11,6, přičemž u ostatních věkových skupin (kromě věkové skupiny 54-65 let, u které byly výsledky analýzy statisticky nevýznamné) byly hodnoty záporné, tj. -3,6 u nejmladší věkové skupiny (18-29 let), -3,3 ve věku 30-41 let a -4,2 ve věku 54-65 let. Vysvětlením může být skutečnost, že se jedná především o respondenty, kteří jsou již ekonomicky neaktivní. Naopak na otázku, zda-li žena musí mít děti, odpovídali respondenti ve věku 66 let a více pozitivněji než mladší generace (příloha 12).

Obr. 23 – Postoj respondentů k výroku „Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?“ podle rodinného stavu, bývalá NSR

Poznámka: „+/-“: hodnota adjustovaného rezidua je rovna či vyšší/nížší než 1,96 (5% hladina významnosti).

„+/-“: hodnota adjustovaného rezidua je rovna či vyšší/nížší než 2,58 (1% hladina významnosti).

„+/-“: hodnota adjustovaného rezidua je rovna či vyšší/nížší než 3,29 (0,1% hladina významnosti).

„o“: hodnota adjustovaného rezidua je nižší než 1,96 (statisticky nevýznamné).

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Ženatí respondenti a vdané respondenty více než ostatní považují rodinu za velmi důležitou (obr. 23) a tento pozitivnější postoj si zachovali i v otázkách, zda žena/člověk musí mít děti, přičemž podobný názor s nimi sdíleli ovdovělí (příloha 13). Naopak podobný přístup mají svobodní a rozvedení dotázaní, kteří měli výraznější zastoupení v odpovědi ne příliš důležitá a vůbec nedůležitá na otázku týkající se postoje k důležitosti rodiny, i přesto u nich odpověď „velmi důležitá“ převažovala (obr. 23). Hodnoty adjustovaných reziduí u odpovědi „velmi důležitá“ na otázku týkající se důležitosti rodiny dosáhly u respondentů žijících v manželství hodnoty 9,6, kdežto u svobodných a rozvedených respondentů to byly záporně hodnoty, tj. -6,9, respektive -5,7.

Z hlediska počtu dětí se prokázalo, že respondenti s alespoň jedním dítětem mají pozitivnější postoj k rodině, kterou považují více za velmi důležitou než bezdětní (příloha 16). Se zvyšujícím se počtem dětí se zvyšuje i míra souhlasu u otázek, zda-li žena/člověk musí mít děti (příloha 16).

Jako již bylo zmíněno, hodnoty koeficientů kontingence nebyly příliš významné. I když ženy považují rodinu za velmi důležitou (o něco více než muži), pozitivnější přístup k otázce, zda-li člověk musí mít děti, mají muži (příloha 11). Hypotézu, že se zvyšujícím se vzděláním roste míra nesouhlasu s výroky týkající se rodičovství, částečně potvrzují výroky, zda-li žena/člověk musí mít děti (příloha 14). Respondenti z obcí o velikosti 5 000 a méně obyvatel

pozitivněji odpovídali na otázky týkající se, zda-li žena/člověk musí mít děti, a naopak respondenti z obcí s 20 001 až 100 000 obyvateli odpovídali spíše negativně (příloha 15).

5.1.3 Postoje obyvatel Rakouska k rodičovství

V Rakousku se téměř mezi všemi výroky a sociodemografickými charakteristikami potvrdila jistá závislost, jak znázorňuje tabulka 6. Ovšem mezi výrokem *Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?* a sociodemografickými charakteristikami vzdělání a velikost obce a mezi výrokem *Jak je ve Vašem životě důležitá práce?* a sociodemografickými charakteristikami pohlaví a vzdělání nemohla být hypotéza o nezávislosti zamítnuta, neboť signifikance dosahovala hodnoty přes hranici 0,05. Hodnoty kontingenčních koeficientů ovšem značí nepříliš těsnou závislost.

Tab. 6 – Závislost mezi výrokem a sociodemografickou charakteristikou, Rakousko

	Sig.	C	Sig.	C	Sig.	C
	Pohlaví		Věk		Rodinný stav	
Důležitost rodiny	0,000	0,116	0,001	0,131	0,000	0,311
Důležitost práce	0,238	-	0,000	0,220	0,000	0,192
Žena musí mít děti	0,001	0,095	0,000	0,141	0,000	0,158
Člověk musí mít děti	0,001	0,116	0,005	0,161	0,000	0,177
	Vzdělání		Velikost obce		Počet dětí	
Důležitost rodiny	0,428	-	0,139	-	0,000	0,328
Důležitost práce	0,087	-	0,000	0,151	0,000	0,142
Žena musí mít děti	0,000	0,127	0,002	0,117	0,000	0,181
Člověk musí mít děti	0,017	0,119	0,034	0,131	0,001	0,155

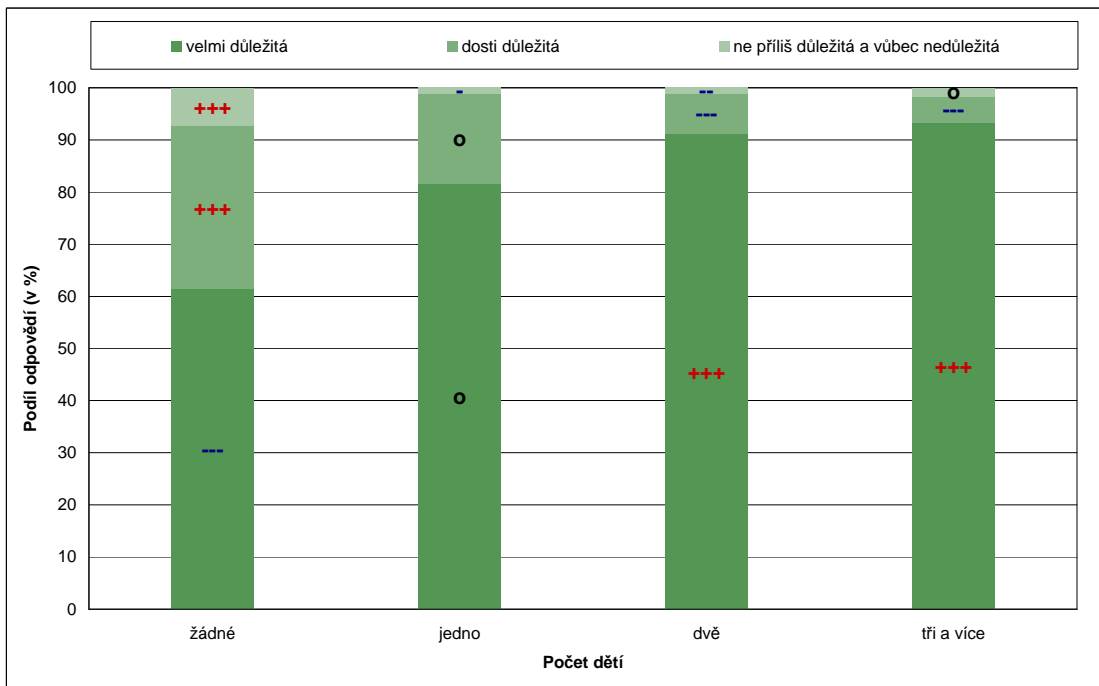
Poznámka: Statistická významná závislost mezi výrokem a sociodemografickou charakteristikou je označena tučným písmem.

Koeficient kontingence C není uveden v případě nezávislosti postoje a sociodemografické charakteristiky.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Statisticky nejvýznamnější závislosti v Rakousku byly prokázány mezi výrokem týkající se důležitosti rodiny a sociodemografickými charakteristikami počet dětí a rodinný stav respondenta, kde kontingenční koeficient dosahoval hodnoty 0,328, respektive 0,311 (tab. 6).

Obr. 24 – Postoj respondentů k výroku „Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?“ podle počtu dětí, Rakousko

Poznámka: „+/-“: hodnota adjustovaného rezidua je rovna či vyšší/nížší než 1,96 (5% hladina významnosti).

„++/--“: hodnota adjustovaného rezidua je rovna či vyšší/nížší než 2,58 (1% hladina významnosti).

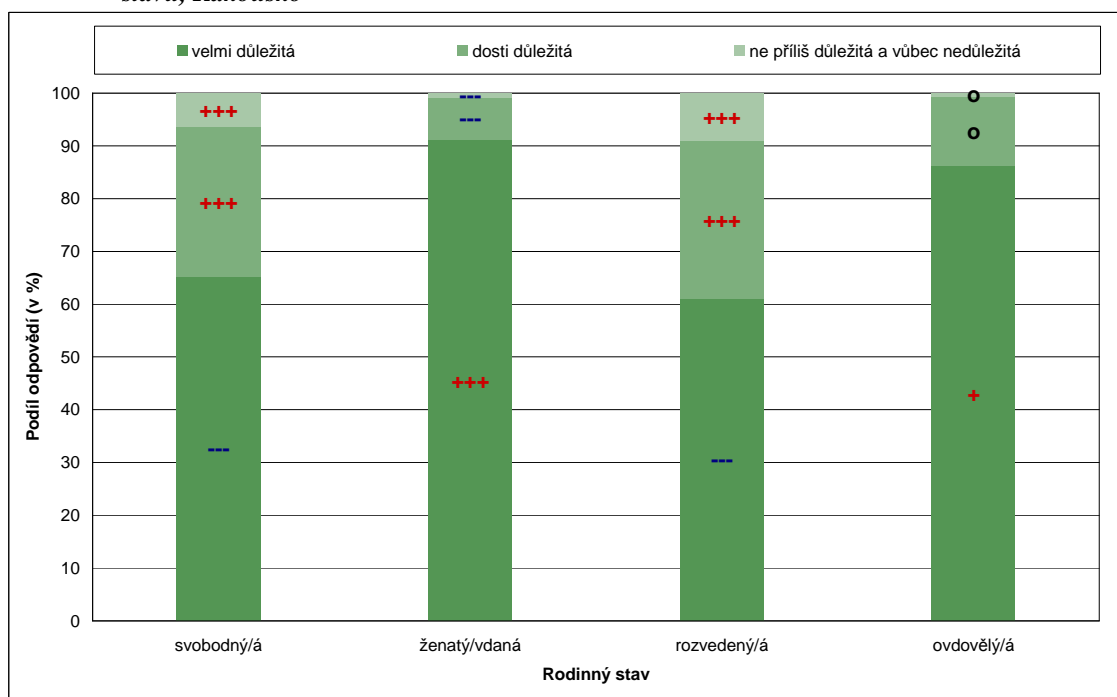
„+++/--“: hodnota adjustovaného rezidua je rovna či vyšší/nížší než 3,29 (0,1% hladina významnosti).

„o“: hodnota adjustovaného rezidua je nižší než 1,96 (statisticky nevýznamné).

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Se zvyšujícím počtem dětí, které respondent má, se míra souhlasu ve výrocih o rodičovství zvyšuje (příloha 22). Z grafu (obr. 24) je zřetelné, že se zvyšujícím se počtem dětí roste podíl odpovědi „velmi důležitá“ na otázku týkající se důležitosti rodiny. Analýza adjustovaných reziduí přináší následující výsledky, rezidua u odpovědi „velmi důležitá“ dosahovala hodnoty 7,1 u respondentů se dvěma dětmi a 6,7 u respondentů se třemi a více dětmi, zatímco u bezdětných byla zaznamenána záporná hodnota, tj. -12,8. Bezdětní respondenti více než ostatní považují rodinu za nepříliš důležitou a vůbec nedůležitou.

Obr. 25 – Postoj respondentů k výroku „Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?“ podle rodinného stavu, Rakousko

Poznámka: „+/-“: hodnota adjustovaného rezidua je rovna či vyšší/nížší než 1,96 (5% hladina významnosti).

„++/-“: hodnota adjustovaného rezidua je rovna či vyšší/nížší než 2,58 (1% hladina významnosti).

„+++/-“: hodnota adjustovaného rezidua je rovna či vyšší/nížší než 3,29 (0,1% hladina významnosti).

„o“: hodnota adjustovaného rezidua je nižší než 1,96 (statisticky nevýznamné).

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Ovdovělí odpovídali obdobně jako ženatí respondenti a vdané respondentky, přičemž mají pozitivnější postoj k rodičovství než respondenti svobodní a rozvedení (příloha 19). Respondenti žijící v manželství a ovdovělí respondenti považují rodinu za velmi důležitou (obr. 25) a hodnoty reziduí činily 11,0, respektive 2,0, zatímco u odpovědí svobodných a rozvedených respondentů vyšla záporná čísla (-9,0 a -6,0). Ti sice také považují rodinu za velmi důležitou, ale byl u nich zaznamenán i nezanedbatelný podíl negativních odpovědí (ne příliš důležitá a vůbec nedůležitá).

I když v ostatních vztazích se prokázala závislost, intenzita vztahu nenabývala významnějších hodnot. Ženy sice častěji označily rodinu, jako velmi důležitou, ovšem z hlediska, zda žena/člověk má mít děti, byly jejich odpovědi negativnější (příloha 17). To může být vysvětleno, že se ženy v dnešní době chtějí realizovat více mimo rodinu. Starší generace (54 až 65 let a 66 a více let) respondentů odpovídaly na otázky vztahující se k rodičovství (důležitost rodiny a zda žena musí mít děti) pozitivněji než-li mladší generace (příloha 18). S rostoucím vzděláním se zvyšuje míra negativních odpovědí na otázky týkající se, zda-li žena/člověk musí mít děti (příloha 20). Respondenti žijící v obcích s méně než 5000 obyvateli častěji označovali práci za velmi důležitou než respondenti z větších obcí (příloha 21). Z analyzovaných dat však nelze prokázat, že se zvyšujícím se počtem obyvatel v obci se zvyšuje míra nesouhlasu u výroků týkajících se rodičovství, neboť otázka, zda-li žena musí mít

dítě tuto hypotézu potvrzuje, přičemž otázka, zda-li člověk musí mít děti hypotézu naopak vyvrací (příloha 21).

5.1.4 Postoje obyvatel Švýcarska k rodičovství

Jak vyplývá z tabulky 7 závislost nebyla prokázána mezi výrokem *Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?* a sociodemografickými charakteristikami věk a vzdělání, mezi výrokem *Jak je ve Vašem životě důležitá práce?* a sociodemografickými charakteristikami vzdělání a velikost obce a mezi výrokem *Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.* a velikostí obce, kde respondent bydlí. Ve zbývajících případech byla na základě signifikance (nižší než 0,05) zamítnuta hypotéza o nezávislosti zkoumaných proměnných. Avšak i ve Švýcarsku hodnoty kontingenčního koeficientu nedosahují příliš vysokých hodnot.

Tab. 7 – Závislost mezi výrokem a sociodemografickou charakteristikou, Švýcarsko

	Sig.	C	Sig.	C	Sig.	C
	Pohlaví		Věk		Rodinný stav	
Důležitost rodiny	0,007	0,088	0,095	-	0,000	0,296
Důležitost práce	0,011	0,084	0,000	0,213	0,000	0,151
Žena musí mít děti	0,000	0,160	0,001	0,141	0,000	0,172
Člověk musí mít děti	0,000	0,219	0,004	0,176	0,000	0,203
	Vzdělání		Velikost obce		Počet dětí	
Důležitost rodiny	0,612	-	0,001	0,133	0,000	0,271
Důležitost práce	0,068	-	0,151	-	0,049	0,100
Žena musí mít děti	0,000	0,149	0,149	-	0,000	0,213
Člověk musí mít děti	0,000	0,178	0,020	0,148	0,000	0,203

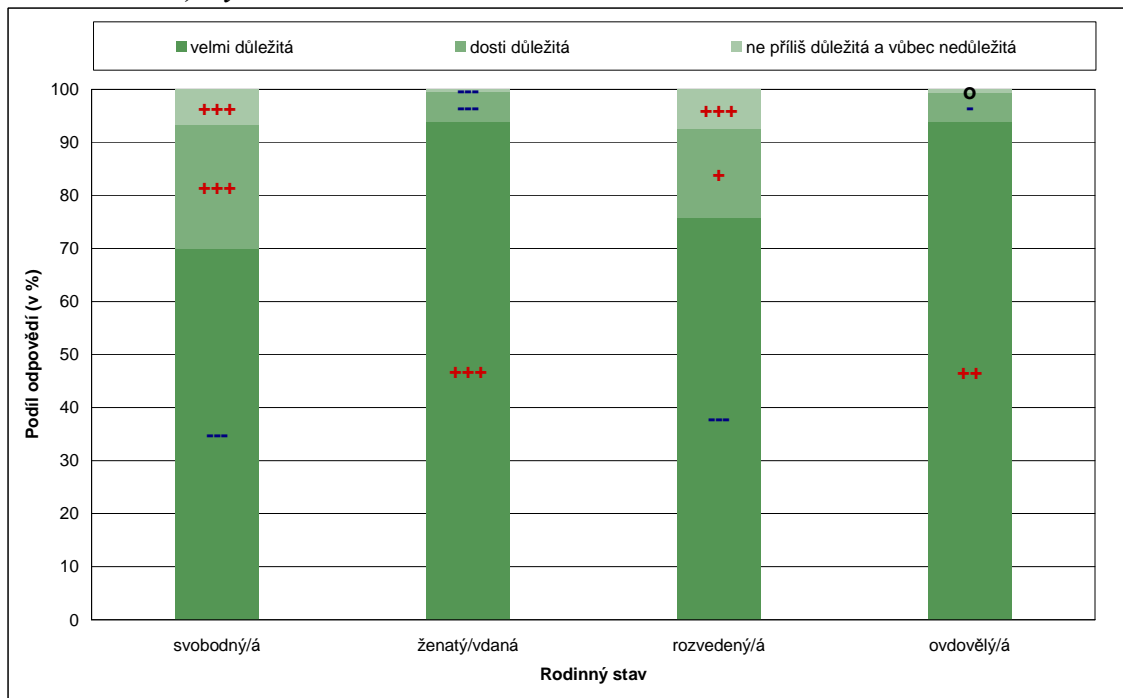
Poznámka: Statistická významná závislost mezi výrokem a sociodemografickou charakteristikou je označena tučným písmem.

Koeficient kontingence C není uveden v případě nezávislosti postoje a sociodemografické charakteristiky.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Ve Švýcarsku byly statisticky nejvýznamnější závislosti prokázány mezi výrokem týkající se důležitosti rodiny a sociodemografickými charakteristikami rodinný stav a počet dětí respondenta, tak jako v Rakousku. Ovšem hodnoty kontingenčního koeficientu jsou nižší, tj. mezi výrokem a rodinným stavem se rovná 0,296 a mezi výrokem a počtem dětí je 0,271 (tab. 7).

Obr. 26 – Postoj respondentů k výroku „Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?“ podle rodinného stavu, Švýcarsko

Poznámka: „+/-“: hodnota adjustovaného rezidua je rovna či vyšší/nížší než 1,96 (5% hladina významnosti).

„+/-“: hodnota adjustovaného rezidua je rovna či vyšší/nížší než 2,58 (1% hladina významnosti).

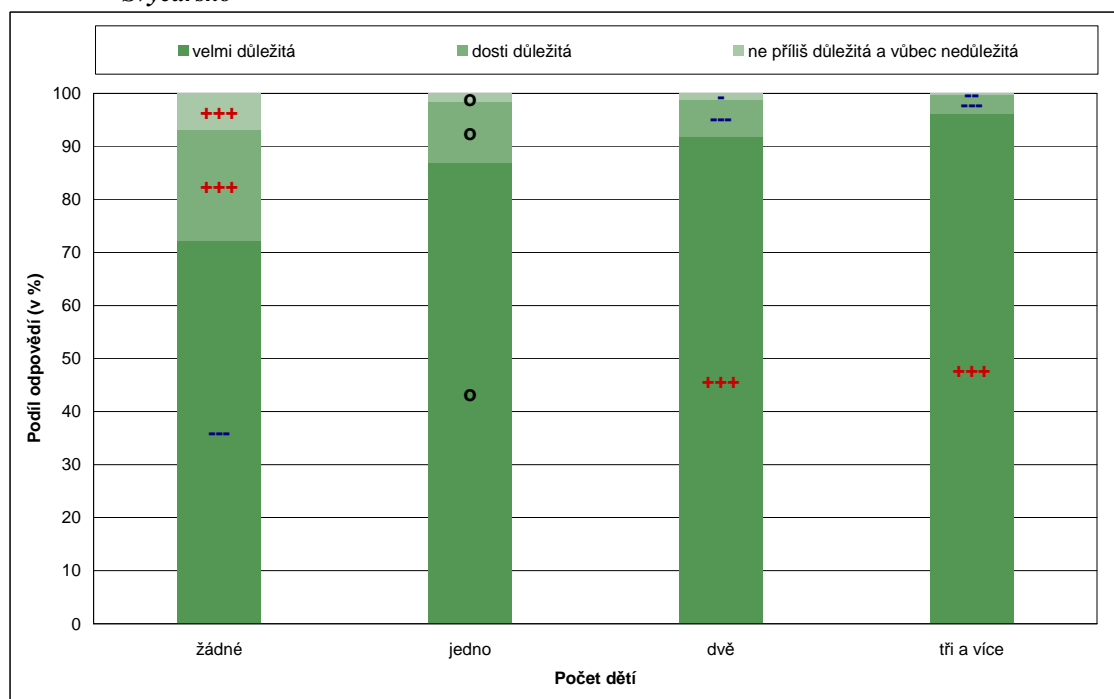
„+++/-“: hodnota adjustovaného rezidua je rovna či vyšší/nížší než 3,29 (0,1% hladina významnosti).

„o“: hodnota adjustovaného rezidua je nižší než 1,96 (statisticky nevýznamné).

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Z analýzy adjustovaných reziduí (obr. 26) vyplývá, že značný podíl respondentů žijících v manželství a ovdovělých respondentů pokládá rodinu za velmi důležitou a rezidua dosahují hodnot 8,5, respektive 3,0, kdežto u svobodných a rozvedených respondentů rezidua nabývají hodnot záporných, tj. -8,8 a -3,7. Rozvedení i svobodní respondenti též rodinu považují za velmi důležitou (obr. 26), avšak jejich podíl negativních odpovědí je neopomenutelný oproti ostatním. Pozitivnější přístup respondentů, kteří vstoupili do manželství a ovdovělých se potvrdil i u otázek, zda žena/člověk musí mít děti (příloha 25).

Obr. 27 – Postoj respondentů k výroku „Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?“ podle počtu dětí, Švýcarsko

Poznámka: „+/-“: hodnota adjustovaného rezidua je rovna či vyšší/nížší než 1,96 (5% hladina významnosti).

„++/--“: hodnota adjustovaného rezidua je rovna či vyšší/nížší než 2,58 (1% hladina významnosti).

„+++/--“: hodnota adjustovaného rezidua je rovna či vyšší/nížší než 3,29 (0,1% hladina významnosti).

„o“: hodnota adjustovaného rezidua je nižší než 1,96 (statisticky nevýznamné).

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

U výroku týkající se důležitosti rodiny se s přibývajícím počtem dětí zvyšuje podíl souhlasných odpovědí (obr. 27). Hodnoty reziduí u odpovědi „velmi důležitá“ nabývají kladných hodnot u respondentů se dvěma a třemi a více dětmi, konkrétně 4,4 a 5,6. Kdežto u bezdětných se rovná -9,5, tedy dosahuje záporné hodnoty. Bezdětní respondenti častěji odpovídají negativně, tedy pokládají častěji rodinu za nepříliš důležitou a vůbec nedůležitou. Respondenti, kteří mají více než dvě děti, mají též pozitivnější přístup k rodině, jenž bylo potvrzeno i u výroku *Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn*. (příloha 28).

I když ženy více než muži označovaly rodinu za velmi důležitou, u otázek, zda-li žena/člověk musí mít děti, bylo tomu naopak (příloha 23). Vysvětlením může být fakt, že se ženy v dnešní době chtějí realizovat i mimo sféru rodiny. Názory na potřebu dětí v životě byly konzervativnější u nejstarší věkové skupiny (66 let a více) než-li u mladších generací (příloha 24). Sociodemografická charakteristika vzdělání ovlivňuje postoj k výroky, zda žena/člověk musí mít děti, přičemž se potvrdilo, že se zvyšujícím se vzděláním klesá míra souhlasu na tyto otázky (příloha 26). Respondenti z obcí s 100 001 a více obyvateli se sice více než ostatní přikláněli ke krajním negativním odpovědím, ovšem nelze zde potvrdit, že se respondenti z menších obcí mají pozitivnější přístup k rodičovství (příloha 27).

5.1.5 Shrnutí postojů obyvatel německy mluvících zemí k rodičovství

Cílem analýzy bylo zjistit, zda sociodemografické charakteristiky (pohlaví, věk, rodinný stav, vzdělání, velikost obce a počet dětí) ovlivňují postoj k rodičovství v německy mluvících zemích. Postoje k rodičovství byly zkoumány na základě tří výroků (*Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?*, *Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.* a *Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.*), ke kterým byl přidán také výrok týkající se důležitosti práce (*Jak je ve Vašem životě důležitá práce?*).

I když se ve většině případech závislost mezi výrokem a sociodemografickou charakteristikou prokázala, kontingenční koeficienty příliš vysokých hodnot nedosahují až na určité výjimky. Hypotézy uvedené na začátku kapitoly nemůžeme potvrdit na základě všech výroků, poněvadž se u některých výroků prokázal obrácený trend.

Statisticky nejvýznamnější vztahy byly ve všech zkoumaných zemích prokázány mezi výroky (zejména v případě výroku *Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?*) a sociodemografickými charakteristikami rodinný stav a počet dětí, u nichž se potvrdila hypotéza, tj. ženatí respondenti a vdané respondentky společně s ovdovělými a respondenti s vyšším počtem dětí mají příznivější postoj k rodičovství.

Ve všech zkoumaných zemích byl opačný trend zaznamenán mezi výrokem *Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.* a sociodemografickou charakteristikou pohlaví, kdy muži více odpovídali souhlasně než ženy, což se vylučuje s hypotézou, že ženy mají pozitivnější postoj k rodičovství.

U sociodemografické charakteristiky věk a výroků týkajících se rodičovství, buď závislost prokázána nebyla nebo byla ne příliš statisticky významná. Ovšem celkem vysoké kontingenční koeficienty byly zaznamenány u výroku *Jak je ve Vašem životě důležitá práce?*, především u bývalých německých republik. Za ne příliš důležitou a vůbec nedůležitou ji označují starší lidé, zejména ve věku 66 let a více.

Z hlediska vzdělání byla potvrzena hypotéza, že negativně se k rodičovství staví respondenti s vyšším vzděláním ve všech zemích kromě bývalé NDR, kde byla zaznamenána opačná tendence, tedy s rostoucí úrovní vzdělání roste podíl souhlasných odpovědí.

U sociodemografické charakteristiky velikost obce nelze hypotézu potvrdit, ani vyvrátit, neboť jeden výrok ji potvrzuje a druhý naopak vyvrací.

5.2 Postoje k měnícím se rolím mužů a žen

V úvodní části podkapitoly je nastíněn obecný postoj respondentů zkoumaných zemí k osmi výroky týkajících se rolí mužů a žen - *Pracující matka může vytvořit stejně vřelý vztah a pocit bezpečí pro své děti jako matka, která není zaměstnaná.*, *Předškolní děti asi trpí, jestliže je jejich matka zaměstnaná.*, *Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.*, *Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.*, *Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou.*, *Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.*, *Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni*

stejně dobře jako matky. a Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy., tj, bez ohledu na jakoukoli sociodemografickou charakteristiku respondenta.

Na základě faktorové analýzy byly z uvedených osmi výroků redukovány nezávislé faktory. Výrok, jenž nejvíce sytil daný faktor, byl dále graficky zpracován, tj. podíly jednotlivých odpovědí vzhledem k sociodemografickým charakteristikám respondentů (pohlaví, věk, rodinný stav, vzdělání, velikost obce a počet dětí). Podkapitola je uzavřena shrnutím výsledků získaných na základě faktorové analýzy.

Tab. 8 – Postoje respondentů k výrokům týkající se měnících se rolí mužů a žen v bývalé NDR, v bývalé NSR, Rakousku a Švýcarsku

	bývalá NDR	bývalá NSR	Rakousko	Švýcarsko
Podíl jednotlivých odpovědí (v %)				
Pracující matka může vytvořit stejně vřelý vztah a pocit bezpečí pro své děti jako matka, která není zaměstnaná.				
Rozhodně souhlasím	47,9	30,1	32,3	31,6
Souhlasím	37,5	37,9	37,1	37,3
Nesouhlasím	9,4	20,3	18,8	21,7
Rozhodně nesouhlasím	0,9	9,6	7,5	6,3
Nevím	4,4	2,1	4,3	3,1
Předškolní děti asi trpí, jestliže je jejich matka zaměstnaná.				
Rozhodně souhlasím	7,5	24,0	24,4	16,2
Souhlasím	25,1	36,9	36,7	40,1
Nesouhlasím	35,5	27,9	26,2	30,3
Rozhodně nesouhlasím	25,2	7,9	8,5	7,8
Nevím	6,6	3,3	4,2	5,5
Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.				
Rozhodně souhlasím	6,1	9,5	10,0	11,1
Souhlasím	19,3	30,8	32,8	35,2
Nesouhlasím	35,8	38,4	32,2	34,8
Rozhodně nesouhlasím	30,8	15,8	14,0	9,4
Nevím	8,0	5,4	10,9	9,4
Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.				
Rozhodně souhlasím	4,4	12,1	17,5	16,1
Souhlasím	16,0	36,7	32,7	42,3
Nesouhlasím	38,1	30,5	28,6	24,4
Rozhodně nesouhlasím	33,6	14,3	9,3	7,0
Nevím	7,9	6,4	11,9	10,2
Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou.				
Rozhodně souhlasím	51,4	31,4	37,5	29,6
Souhlasím	38,9	48,6	43,1	50,5
Nesouhlasím	5,3	14,2	11,8	14,1
Rozhodně nesouhlasím	0,7	3,4	2,3	2,3
Nevím	3,7	2,5	5,4	3,6
Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.				
Rozhodně souhlasím	52,1	23,4	32,5	29,1
Souhlasím	42,2	52,7	45,3	49,3
Nesouhlasím	4,3	15,2	14,6	17,5
Rozhodně nesouhlasím	0,3	4,6	1,5	1,4
Nevím	1,1	4,1	6,2	2,7
Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně jako matky.				
Rozhodně souhlasím	31,5	23,7	29,8	34,4
Souhlasím	38,1	47,3	45,0	47,9
Nesouhlasím	21,7	21,6	17,2	15,1
Rozhodně nesouhlasím	2,1	4,6	2,6	1,1
Nevím	6,6	2,8	5,4	1,4
Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.				
Rozhodně souhlasím	56,9	34,0	37,9	37,7
Souhlasím	37,3	53,8	44,0	50,2
Nesouhlasím	3,6	10,3	13,0	9,6
Rozhodně nesouhlasím	0,4	1,1	1,9	0,8
Nevím	1,7	0,7	3,3	1,7

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

U otázky *Pracující matka může vytvořit stejně vřelý vztah a pocit bezpečí pro své děti jako matka, která není zaměstnaná*, bylo zaznamenáno více souhlasných odpovědí u respondentů bývalé NDR, tj. přes osmdesát pět procent, zatímco u ostatních zemí se tento podíl pohyboval pod hranicí sedmdesáti procent (tab. 8).

S výrokem *Předškolní děti asi trpí, jestliže je jejich matka zaměstnaná*, souhlasila (možnost odpovědi rozhodně souhlasím a souhlasím) více než polovina respondentů z bývalé NSR, Rakouska a Švýcarska (tab. 8), zatímco v bývalé NDR byla zaznamenána opačná tendence, tj. více než šedesát procent respondentů s výrokem nesouhlasilo (možnost odpovědi rozhodně nesouhlasím a nesouhlasím; tab. 8).

Zatímco více než polovina respondentů z německých republik (66,6 % v bývalé NDR a 54,2 % v bývalé NSR) s výrokem *Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti*, nesouhlasí (možnost odpovědi nesouhlasím a rozhodně nesouhlasím), v Rakousku tento podíl dosahoval hodnoty 46,2 % a ve Švýcarsku 44,2 % (tab. 8). Ve Švýcarsku podíl souhlasných odpovědí téměř odpovídá podílu záporných odpovědí (tj. podíl souhlasných odpovědí je vyšší jen o 2,1 %). Naopak v bývalé NDR s výrokem souhlasila pouhá čtvrtina dotázaných (tab. 8).

Téměř polovina respondentů z bývalé NSR, více než polovina rakouských respondentů a bezmála šedesát procent švýcarských respondentů s výrokem *Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu*, rozhodně souhlasilo a souhlasilo, zatímco v bývalé NDR to byla pouze pětina respondentů (tab. 8).

Na otázku *Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou*, odpovídali respondenti jednoznačně souhlasně (možnost odpovědi rozhodně souhlasím a souhlasím), tj. kolem osmdesáti procent dotazovaní z bývalé NSR, Rakouska a Švýcarska (tab. 8), kdežto v bývalé NDR to bylo přes devadesát procent, přičemž zde odpovídali respondenti rozhodněji (možnost odpovědi rozhodně souhlasím si zvolila více než polovina respondentů; tab. 8).

Odpovědi respondentů bývalé NDR se liší i u otázky *Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti*, (tab. 8), se kterou více než polovina dotazovaných rozhodně souhlasí a více než dvě pětiny souhlasí (celkem téměř devadesát pět procent souhlasných odpovědí). I když u ostatních zemí byla zaznamenána též tendence kladných odpovědí, ovšem celkový podíl souhlasných odpovědí nedosahoval ani osmdesáti procent (tab. 8).

S výrokem *Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně dobře jako matky*, o něco více souhlasí švýcarští respondenti, podíl souhlasných odpovědí (možnost odpovědi rozhodně souhlasím a souhlasím) se pohyboval nad hranicí osmdesáti procent, zatímco v Rakousku to bylo zhruba sedmdesát pět procent a v německých republikách okolo sedmdesáti procent (tab. 8).

Na otázku *Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy*, odpovídali respondenti ve všech zemích jednoznačně souhlasně (tab. 8). Nicméně dotazovaní z bývalé NDR více volili krajní možnost pozitivní odpovědi (rozhodně souhlasím), tj. 56,9 % odpovědělo rozhodně souhlasím oproti 34,0 % v bývalé NSR, 37,7 % ve Švýcarsku a 37,9 % v Rakousku (tab. 8).

5.2.1 Postoje obyvatel bývalé NDR k měnícím se rolím mužů a žen

Korelační koeficienty (příloha 29) mezi výroky o postojích jsou celkem vysoké, slabší vztahy jsou zaznamenány mezi proměnnou *Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti* a ostatními výroky. Nejvyšší korelační koeficient – 0,44 - je zaznamenán mezi výroky *Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy. a Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně jako matky.*

Kaiser-Meyer-Olkinova míra je celkem vysoká, dosahuje hodnoty 0,765, tudíž použití faktorové analýzy je vhodné. Podle výsledku Barlettova testu sféricity (0,000) zamítáme nulovou hypotézu, že korelační matice je jednotková, tedy proměnné v základním souboru na sobě závisí. Z uvedených výsledků vyplývá, že základní předpoklad pro použití faktorové analýzy je splněn. Hodnoty KMO všech jednotlivě zkoumaných proměnných byly vyšší než 0,5, tedy vyhovující.

Variabilita proměnných je faktorovou analýzou vysvětlena zhruba z poloviny (příloha 30). Nejlépe (z 60,6 %) je za pomoci faktorů vysvětlena variabilita proměnné *Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.*, naopak nejhůře je vysvětlena variabilita proměnné *Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.*, téměř z 40,9 % (příloha 30).

Tab. 9 - Počet faktorů a jejich rozptyl, bývalá NDR

Faktor	Nerotované řešení			Rotované řešení		
	Vlastní číslo	Procento vysvětleného rozptylu	Kumulativní procento	Vlastní číslo	Procento vysvětleného rozptylu	Kumulativní procento
1	2,7	33,4	33,4	2,4	29,8	29,8
2	1,5	19,0	52,5	1,8	22,7	52,5
3	0,8	10,1	62,5			
4	0,7	8,7	71,3			
5	0,6	8,1	79,3			
6	0,6	7,4	86,8			
7	0,6	7,1	93,9			
8	0,5	6,1	100,0			

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Z tabulky 9 je patné, že původních osm proměnných se redukovalo na dva nezávislé faktory na základě hodnoty vlastního čísla (tj. vyšší než jedna). Procento rozptylu čerpaného prvními dvěma faktory činí 52,5 %, přičemž po rotaci první faktor vyčerpává 29,8 % rozptylu a druhý faktor 22,7 %. Hodnoty faktorových zátěží u jednotlivých výroků znázorňuje tabulka 10, ze které je evidentní, že většina z nich je silná pouze v jednom faktoru a slabá ve faktoru druhém.

Tab. 10 – Rotované řešení faktorové analýzy postojů k měnícím se rolím mužů a žen, bývalá NDR

	Faktor 1	Faktor 2
Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně jako matky.	0,750	
Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.	0,724	
Pracující matka může vytvořit stejně vřelý vztah a pocit bezpečí pro své děti jako matka, která není zaměstnaná.	0,700	
Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou.	0,655	
Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.	0,583	
Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.		0,778
Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.		0,772
Předškolní děti asi trpí, jestliže je jejich matka zaměstnaná.		0,673

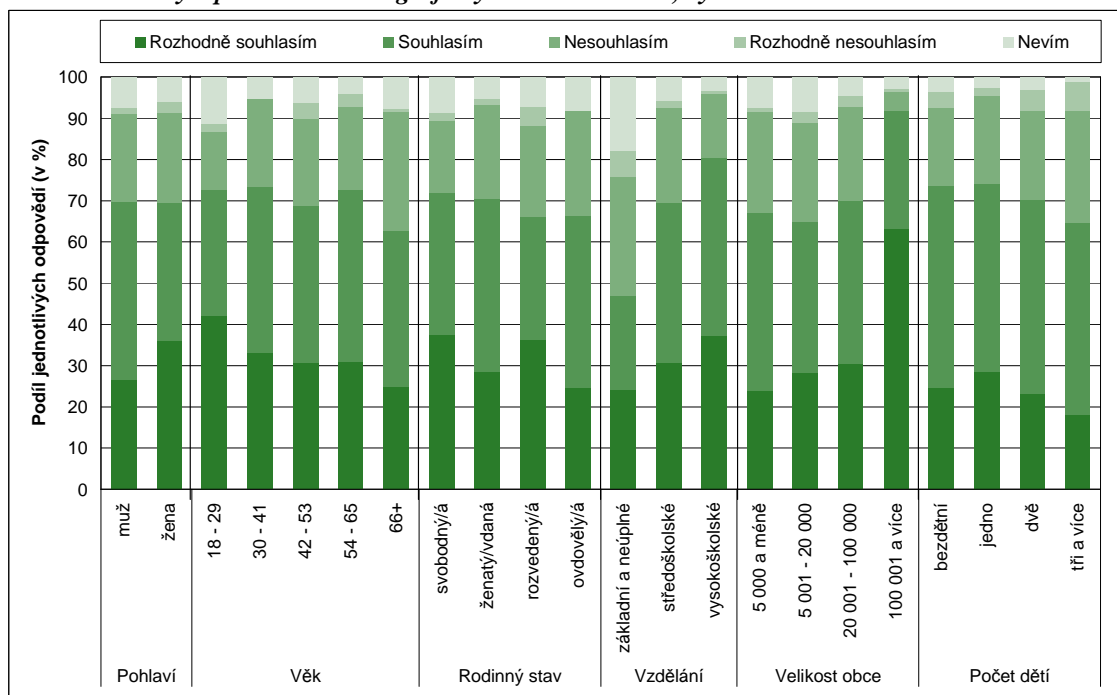
Poznámka: Hodnoty faktorové zátěže v absolutní hodnotě menší než 0,3 byly pro přehlednost vynechány.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

První faktor vysvětlující 29,8 % celkové variability je nejvíce korelován proměnnými *Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně dobře jako matky.*, *Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.* a *Pracující matka může vytvořit stejně vřelý vztah a pocit bezpečí pro své děti jako matka, která není zaměstnaná.* (tab. 10). Relativně méně významné jsou v tomto faktoru výroky *Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou.* a *Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.* (tab. 10). Tento faktor lze označit jako genderová rovnost.

Pro druhý faktor jsou charakteristické vysoké pozitivní zátěže u proměnných *Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.* a *Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.* a o něco méně významná zátěž výroku *Předškolní děti asi trpí, jestliže je jejich matka zaměstnaná.* (tab. 10). Druhý faktor vysvětluje zbývajících 22,7 % celkové variability a podle otázek, které ho sytí je pojmenován role ženy v domácnosti.

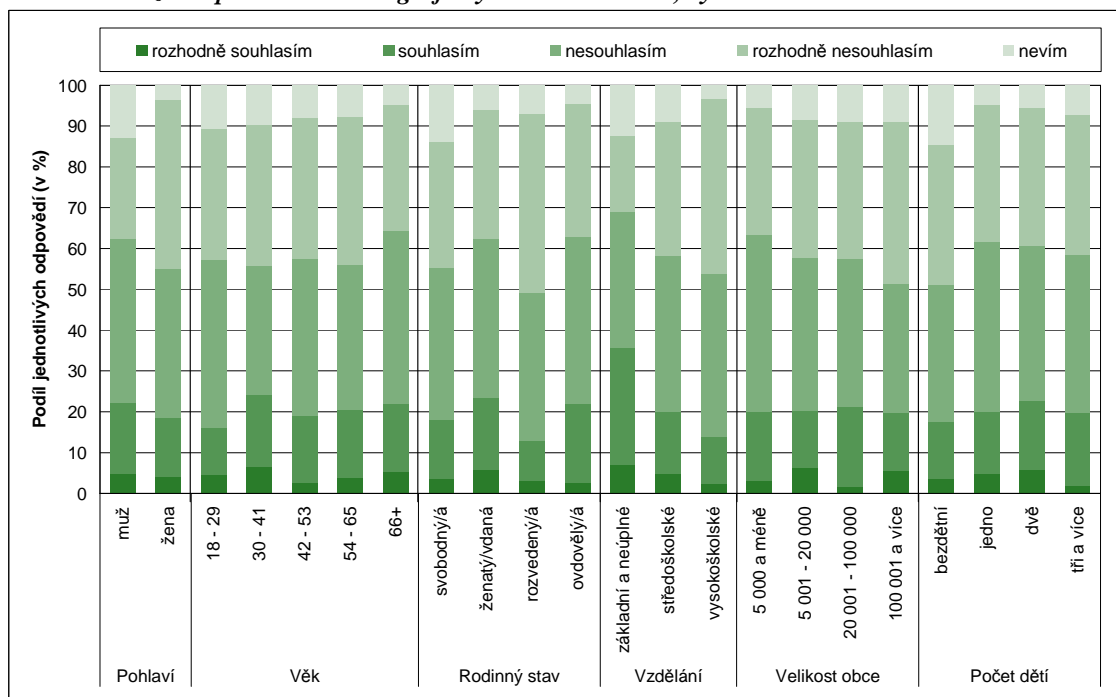
Obr. 28 – Postoj respondentů k výroku „Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně jako matky.“ podle sociodemografických charakteristik, bývalá NDR

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

V bývalé Německé demokratické republice první faktor – genderová rovnost - nejvíce reprezentuje proměnná *Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně dobře jako matky*. Rozložení jednotlivých odpovědí podle sociodemografických charakteristik respondentů znázorňuje obr. 28, přičemž u všech respondentů převažuje souhlas s tímto výrokiem. Podíl souhlasných odpovědí mužů a žen je takřka totožný – téměř sedmdesát procent, ovšem u žen převládá podíl rozhodnějších souhlasů. U starších generací, tj. respondentů ve věku 66 let a více je zaznamenán menší podíl souhlasných odpovědí oproti ostatním, ovšem i tak tento podíl dosahuje 62,7 %. Z hlediska rodinného stavu respondenta souhlasněji odpovídali zejména svobodní, ale i ženatí a vdané. S rostoucí úrovní vzdělání výrazněji roste i míra souhlasu, tj. zatímco u dotázaných se základním a neúplným vzděláním souhlasí necelá polovina, u vysokoškolsky vzdělaných se tento podíl pohybuje nad osmdesáti procenty. V rámci velikosti obce byl zaznamenán velmi vysoký podíl souhlasných odpovědí (91,9 %) u respondentů žijících v obcích s 100 001 a více obyvateli. S rostoucím počtem dětí pozvolna klesá míra souhlasu, důvodem může být jistá životní zkušenost respondentů.

Obr. 29 – Postoj respondentů k výroku „Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.“ podle sociodemografických charakteristik, bývalá NDR

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Druhý faktor – role ženy v domácnosti – je nejvíce sycen proměnnou *Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.*, která se potýká s většinovým nesouhlasem (obr. 29). S výrokem celkově nesouhlasí více ženy než muži, přičemž ony volily i více krajní negativní odpověď (rozhodně nesouhlasím). Důležitým poznatkem je, že muži volili častěji (12,8 %) odpověď nevím. Z hlediska věku byla menší míra nesouhlasu oproti ostatním zaznamenána u dotazovaných ve věku 30 až 41 let a překvapivě u svobodných respondentů. Důvodem může být neschopnost posouzení situace, která u těchto respondentů ještě nemusela nastat a tudíž se i více než ostatní přikláněli k odpovědi nevím (13,8 %). Výše dosaženého vzdělání má významný vliv na odpovědi respondentů – čím jsou vzdělanější, tím roste míra nesouhlasu, tj. zhruba polovina se základním a neúplným vzděláním oproti vysokoškolákům, u nichž se podíl nesouhlasných odpovědí pohybuje nad osmdesátí procenty. Není velkého rozdílu mezi respondenty z různě velkých obcí. Podobně jako u mužů a svobodných respondentů byla u bezdětných zaznamenána nižší podíl nesouhlasných odpovědí a více než ostatní volili odpověď nevím, přičemž důvod může být stejný, tj. nejsou schopni posoudit situaci, se kterou nemají zkušenost.

5.2.2 Postoje obyvatel bývalé NSR k měnícím se rolím mužů a žen

Nejvyšší korelační koeficient – 0,46 – je zaznamenán mezi proměnnými *Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.* a *Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou.* (příloha 31). Slabší vztahy převažují mezi proměnnou *Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.* a ostatními výroky.

Použití faktorové analýzy na datech bývalé NSR je též vhodné, jelikož hodnota Kaiser-Meyer-Olkinovy míry činí 0,633 a na základě Barlettova testu sféricity, kde se hodnota signifikance rovná 0,000, zamítáme nulovou hypotézu o tom, že korelační koeficienty mezi proměnnými jsou nulové. Vyhovující jsou i hodnoty KMO jednotlivých pozorovaných proměnných, poněvadž byly vyšší než 0,5.

Variabilita proměnné *Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti* je ze všech nejlépe vysvětlena, tj. z 64,3 % (příloha 32). Nejhuře (z 32,4 %) je za pomoci faktorů vysvětlena variabilita proměnné *Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou*. (příloha 32).

Tab. 11 - Počet faktorů a jejich rozptyl, bývalá NSR

Faktor	Nerotované řešení			Rotované řešení		
	Vlastní číslo	Procento vysvětleného rozptylu	Kumulativní procento	Vlastní číslo	Procento vysvětleného rozptylu	Kumulativní procento
1	2,3	29,2	29,2	2,2	27,1	27,1
2	1,6	19,7	48,9	1,7	21,8	48,9
3	1,1	13,6	62,5			
4	1,0	12,0	74,5			
5	0,6	7,2	81,7			
6	0,5	6,9	88,5			
7	0,5	5,9	94,4			
8	0,4	5,6	100,0			

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Z tabulky 11 vyplývá, že na základě vlastního čísla, jehož hodnota byla vyšší než 1, byly určeny tři faktory. Výrazněji se však odlišují zejména první dva faktory, které byly zvoleny k další analýze. Procento celkového vysvětleného rozptylu zmíněných dvou faktorů činí 48,9 %. Po rotaci první faktor vyčerpává 27,1 % rozptylu a druhý faktor 21,8 % rozptylu. Rotované řešení jednotlivých výroků a jejich příslušné faktorové zátěže ve vzniklých faktorech znázorňuje tabulka 12.

Tab. 12 - Rotované řešení faktorové analýzy postojů k měnícím se rolím mužů a žen, bývalá NSR

	Faktor 1	Faktor 2
Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.	0,706	
Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně jako matky.	0,703	
Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.	0,633	
Pracující matka může vytvořit stejně vřelý vztah a pocit bezpečí pro své děti jako matka, která není zaměstnaná.	0,630	
Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou.	0,567	
Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.		0,801
Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.		0,783
Předškolní děti asi trpí, jestliže je jejich matka zaměstnaná.		0,673

Poznámka: Hodnoty faktorové zátěže v absolutní hodnotě menší než 0,3 byly pro přehlednost vynechány.

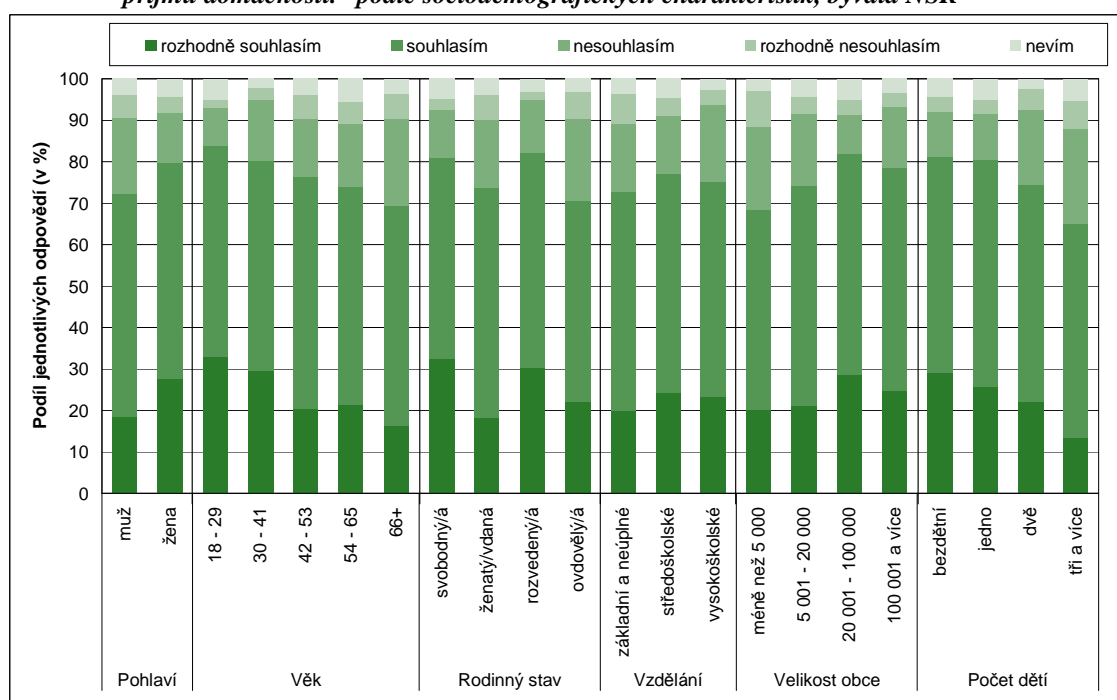
Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

První faktor byl nazván, podobně jako v případě bývalé NDR, genderová rovnost, neboť pro něj jsou charakteristické výroky *Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.* a *Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně dobře jako*

matky., které dosahují nejvyšších pozitivních faktorových zátěží (tab. 12). Pozitivní, ovšem méně výrazné faktorové zátěže jsou zaznamenány u otázek *Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.*, *Pracující matka může vytvořit stejně vřelý vztah a pocit bezpečí pro své děti jako matka, která není zaměstnaná.* a *Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou.* (tab. 12).

Pro druhý faktor jsou charakteristické proměnné *Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.* a *Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.* s vysokými faktorovými zátěžemi a o něco méně výrazněji výrok *Předškolní děti asi trpí, jestliže je jejich matka zaměstnaná* (tab. 12). Tudíž druhý faktor byl pojmenován, podobně jako v případě bývalé NDR, role ženy v domácnosti .

Obr. 30 – Postoj respondentů k výroku „Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.“ podle sociodemografických charakteristik, bývalá NSR

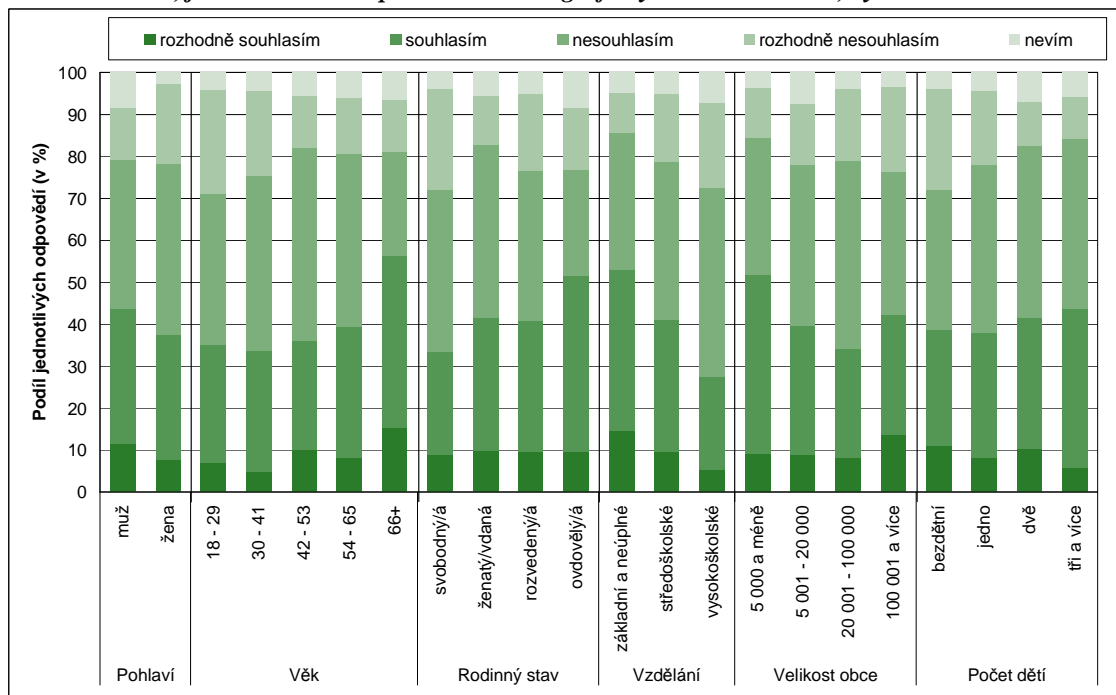
Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Pro první faktor – genderová rovnost - je jednoznačně charakteristická proměnná *Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.* Z grafu (obr. 30) je zřejmé, že převládají souhlasné odpovědi.

V rámci pohlaví odpovídaly ženy o něco více souhlasněji než muži (tj. 79,7 % oproti 72,2 %). S rostoucím věkem klesá podíl souhlasných odpovědí, ale i tak u nejstarších generací (věková skupina 66 let a více) podíl souhlasných odpovědí převládá (téměř sedmdesát procent). Z hlediska rodinného stavu je podíl souhlasných odpovědí u ovdovělých a ženatých/vdaných nižší, nicméně dosahuje 70,5 % respektive 73,8 %, přičemž u svobodných a rozvedených podíl souhlasných odpovědí přesahuje osmdesát procent. V rámci úrovně vzdělání podíl souhlasných odpovědí přesahuje sedmdesát procent. Méně souhlasí respondenti se základním a neúplným vzděláním (72,9 %), ovšem u středoškoláků byl zaznamenán o něco vyšší podíl souhlasných odpovědí (77,0 %) než u vysokoškoláků (75,3 %). Větší míra souhlasu byla zaznamenána

u dotázaných z větších obcí, zejména z obcí s 20 001 – 100 000 obyvateli (81,9 %), ale i z obcí s 100 001 a více obyvateli (78,5 %). S rostoucím počtem dětí klesá podíl souhlasných odpovědí. Zatímco u bezdětných a jednodětných tento podíl činil přes osmdesát procent, u respondentů s více než třemi dětmi to bylo 65,1 %.

Obr. 31 - Postoj respondentů k výroku „Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.“ podle sociodemografických charakteristik, bývalá NSR

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Výrok *Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti* nejvíce sytí faktor role ženy v domácnosti. Z hlediska sociodemografických charakteristik respondentů jsou odpovědi velice různorodé a nelze určit, zda ve společnosti převládá souhlas či nesouhlas s uvedeným tvrzením (obr. 31).

Z hlediska pohlaví, ženy odpovídaly více negativně než muži (tj. 59,9 % versus 48,0 %), přičemž podíl mužů volících odpověď *nevím* není nezanedbatelný (8,4 %). Se zvyšujícím se věkem klesá podíl nesouhlasných odpovědí, který je nízký především ve věkové skupině 66 let a více (37,1 %), tj. u nich převládají souhlasné odpovědi. V rámci rodinného stavu svobodní více než ostatní s výrokiem nesouhlasí, kdežto u ovdovělých respondentů převládají odpovědi souhlasné. Se zvyšující se úrovní dosaženého vzdělání roste míra nesouhlasu, přičemž u dotázaných se základním a neúplným vzděláním dominuje podíl souhlasných odpovědí. U obyvatel z nejmenších obcí, tj. z obcí s méně než 5 000 obyvateli, převažují souhlasné odpovědi, zatímco nejvyšší podíl nesouhlasných odpovědí je zaznamenán u respondentů z obcí s 20 001 – 100 000 obyvateli. Z hlediska počtu dětí převládá podíl souhlasných odpovědí, nicméně s rostoucím počtem dětí se snižuje.

5.2.3 Postoje obyvatel Rakouska k měnícím se rolím mužů a žen

Nejvyšší korelační koeficient – 0,55 – je vypočten mezi výroky *Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.* a *Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně jako matky.* (příloha 33). Slabší vazby jsou zaznamenány mezi proměnnou *Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.* a ostatními výroky (příloha 33).

Na základě ukazatelů Kaiser-Meyer-Olkinovy míry a Barlettova testu sféricity je splněn předpoklad pro použití faktorové analýzy. Tedy hodnota Kaiser-Meyer-Olkinovy míry činí 0,709 a podle Barlettova testu sféricity (signifikance se rovná 0,000) zamítáme nulovou hypotézu, že korelační matice proměnných je jednotková. Hodnoty KMO pro jednotlivé proměnné přesahují hranici 0,5, tudíž jsou vyhovující.

Variabilita skoro všech proměnných je faktorovou analýzou vysvětlena zhruba z poloviny (příloha 34). Za pomoci faktorů je nejlépe (z 63,0 %) vysvětlena variabilita proměnné *Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.*, naopak nejhůře (z 39,8 %) u proměnné *Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou.* (příloha 34).

Tab. 13 - Počet faktorů a jejich rozptyl, Rakousko

Faktor	Nerotované řešení			Rotované řešení		
	Vlastní číslo	Procento vysvětleného rozptylu	Kumulativní procento	Vlastní číslo	Procento vysvětleného rozptylu	Kumulativní procento
1	2,5	31,4	31,4	2,5	30,7	30,7
2	1,7	21,0	52,4	1,7	21,8	52,4
3	0,9	10,9	63,4			
4	0,8	10,4	73,8			
5	0,6	7,4	81,2			
6	0,6	7,2	88,3			
7	0,5	6,4	94,7			
8	0,4	5,3	100,0			

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Na základě vlastního čísla (tj. vyšší než jedna), byly vypočteny dva faktory (tab. 13), které vyčerpávají 52,4 % rozptylu. Po rotaci první faktor vyčerpává 30,7 % a druhý 21,8 % rozptylu. Následující tabulka 14 prezentuje faktorové zátěže jednotlivých otázek a je patrné, že jsou silné pouze v jednom faktoru.

Tab. 14 – Rotované řešení faktorové analýzy postojů k měnícím se rolím mužů a žen, Rakousko

	Faktor 1	Faktor 2
Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně jako matky.	0,777	
Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.	0,724	
Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.	0,714	
Pracující matka může vytvořit stejně vřelý vztah a pocit bezpečí pro své děti jako matka, která není zaměstnaná.	0,646	
Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou.	0,598	
Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.		0,791
Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.		0,739
Předškolní děti asi trpí, jestliže je jejich matka zaměstnaná.		0,721

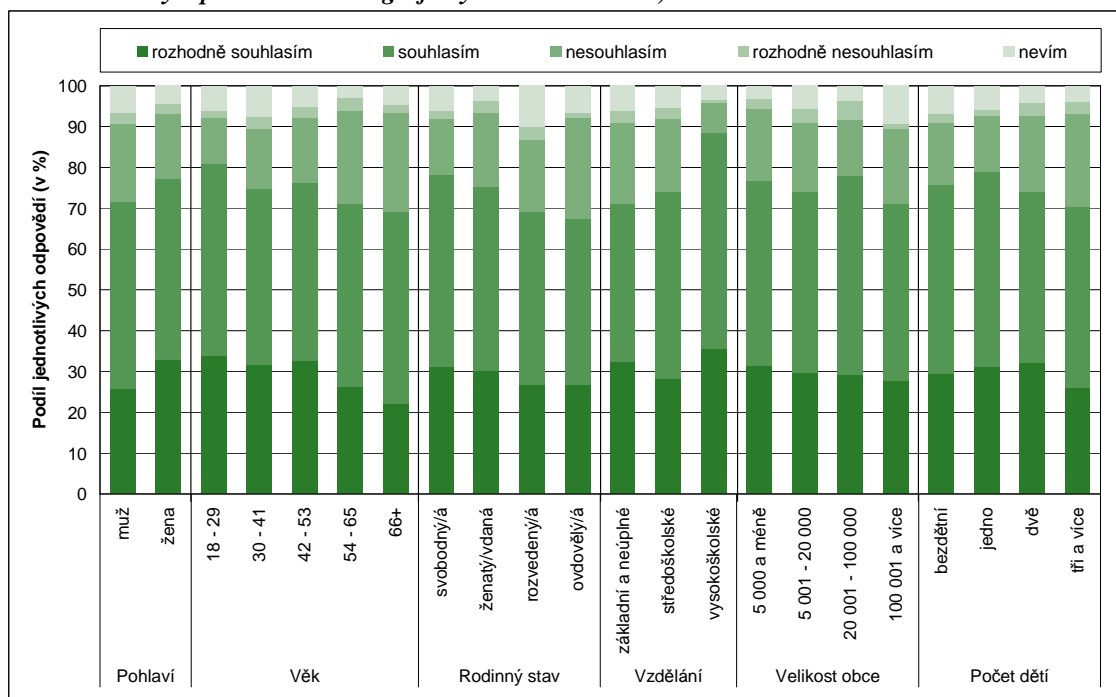
Poznámka: Hodnoty faktorové zátěže v absolutní hodnotě menší než 0,3 byly pro přehlednost vynechány.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

První faktor je nejvíce sycen proměnnými *Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně jako matky.*, *Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.* a *Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.*(tab. 14), tudíž by mohl být nazván, podobně jako v případě německých republik, genderová rovnost. Přičemž tento faktor je dále sycen, ovšem méně výrazně, výroky *Pracující matka může vytvořit stejně vřelý vztah a pocit bezpečí pro své děti jako matka, která není zaměstnaná.* a *Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou.* (tab. 14).

Druhý faktor lze pojmenovat podobně, jako v případě německých republik, role ženy v domácnosti, neboť ho nejvíce sytí výroky *Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.*, *Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.* a *Předškolní děti asi trpí, jestliže je jejich matka zaměstnaná.* (tab. 14).

Obr. 32 - Postoj respondentů k výroku „Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně jako matky.“ podle sociodemografických charakteristik, Rakousko

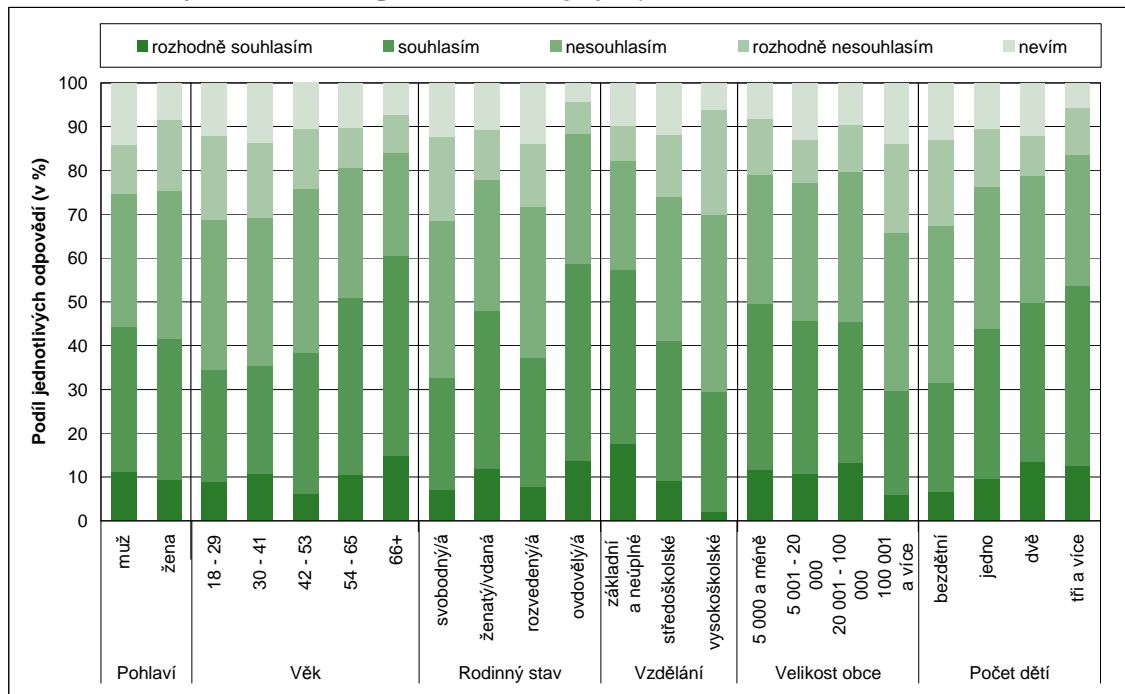

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Otázka *Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně dobře jako matky.* reprezentuje faktor genderová rovnost, na kterou respondenti reagovali jednoznačně pozitivně (obr. 32). Podíl všech souhlasných odpovědí se pohybuje nad sedmdesáti procenty (výjimkou je věková skupina 66 let a více (69,1 %) a dále rozvedení (69,0 %) a ovdovělí respondenti (67,4 %)).

V rámci pohlaví je zaznamenán větší podíl souhlasných odpovědí u žen, se zvyšujícím se věkem podíl souhlasných odpovědí klesá (80,9 % u věkové skupiny 18 až 29 let, kdežto 69,1 % u nejstarší věkové skupiny). Se zmíněným výrokem více souhlasí svobodní (78,1 %) a také ženatí/vdané (75,3 %) a jak již bylo zmíněno méně rozvedení a ovdovělí. S rostoucí úrovní dosaženého vzdělání roste i míra souhlasu. Z hlediska velikosti obce překvapivě méně souhlasili dotazovaní z obcí s 100 001 a více obyvateli (71,2 %). S výrokem méně souhlasili (70,4 %) rodiče se třemi a více dětmi.

Obr. 33 - Postoj respondentů k výroku „Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.“ podle sociodemografických charakteristik, Rakousko

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Druhý faktor – role ženy v domácnosti – je nejvíce sycen výrokem *Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.* Odpovědi se v rámci kategorií jednotlivých sociodemografických charakteristik respondentů odlišují, přičemž není zaznamenán jednotná tendence souhlasu či nesouhlasu (obr. 33). Zajímavé je, že respondenti častěji než u jiných výroků volili možnost odpovědi *nevím*, přičemž nebyla přímo nabízena.

U žen byl zaznamenán větší podíl nesouhlasných odpovědí (téměř polovina dotázaných). V rámci věku se míra nesouhlasu snižovala, tj. polovina respondentů ve věku 18 až 29 let s tímto výrokem nesouhlasila (možnost odpovědí *nesouhlasím* a *rozhodně nesouhlasím*), kdežto u respondentů ve věku 66 let a více to nebyla ani třetina. Zatímco přes polovinu (55,2 %) svobodných a téměř polovina rozvedených s tímto výrokem celkově nesouhlasila, téměř polovina ženatých/vdaných respondentů/respondentek a více než polovina (58,7 %) ovdovělých

reagovala pozitivně. Z hlediska vzdělání byl zaznamenán trend, že se zvyšujícím vzděláním roste celková míra nesouhlasu (u dotazovaných se základní a neúplným vzděláním necelá třetina, zatímco u vysokoškoláků téměř dvě třetiny). Respondenti žijící v obcích s 100 001 a více obyvateli častěji s tímto výrokem nesouhlasí (více než polovina) než ti z menších obcí. S rostoucím počtem dětí podíl nesouhlasných odpovědí klesá (přes polovinu bezdětných oproti dvou pětinám respondentům se třemi a více dětmi).

5.2.4 Postoje obyvatel Švýcarska k měnícím se rolím mužů a žen

Nejvyšší korelační koeficient – 0,46 – je spočten mezi proměnnými *Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.* a *Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně jako matky.* (příloha 35). Slabé vztahy se prokázaly mezi výrokem *Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.* a ostatními výroky (příloha 35).

V případě Švýcarska Kaiser-Meyer-Olkinova míra nabývá hodnoty 0,671. Nulová hypotéza, že korelační matice proměnných je jednotková, je na základě Barlettova testu sféricity, kde signifikance se rovná 0,000, zamítnuta. KMO pro jednotlivé proměnné je vyhovující, neboť nabývá hodnoty vyšší než 0,5.

Nejlépe vysvětlena variabilita – z 64,4 % – byla naměřena u proměnné *Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen touží, je domov a děti.*, naopak nejhůře u proměnné *Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou.*, která za pomoci faktorů vysvětluje variabilitu pouze z 21,8 % (příloha 36).

Tab. 15 - Počet faktorů a jejich rozptyl, Švýcarsko

Faktor	Nerotované řešení			Rotované řešení		
	Vlastní číslo	Procento vysvětleného rozptylu	Kumulativní procento	Vlastní číslo	Procento vysvětleného rozptylu	Kumulativní procento
1	2,0	25,2	25,2	2,0	24,9	24,9
2	1,5	18,9	44,1	1,5	19,2	44,1
3	1,1	13,9	58,0			
4	0,9	11,4	69,4			
5	0,7	8,8	78,2			
6	0,7	8,5	86,7			
7	0,6	7,1	93,8			
8	0,5	6,2	100,0			

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Prvotních osm proměnných se na základě vlastního čísla redukovalo na tři nezávislé faktory (hodnoty vlastního čísla byly vyšší než jedna). Nicméně z tabulky 15 je patrné, že se výrazněji odlišují první dva faktory, které byly zvoleny k další analýze. Tyto dva faktory dohromady vyčerpávají 44,1 % variance (tab. 15). První faktor popisuje 24,9 % proměnlivosti v datech a druhý faktor 19,2 %. Rotované řešení jednotlivých výroků a jejich příslušné faktorové zátěže ve vzniklých faktorech zachycuje tabulka 16.

Tab. 16 - Rotované řešení faktorové analýzy postojů k měnícím se rolím mužů a žen, Švýcarsko

	Faktor 1	Faktor 2
Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.	0,756	
Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně jako matky.	0,704	
Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.	0,672	
Pracující matka může vytvořit stejně vřelý vztah a pocit bezpečí pro své děti jako matka, která není zaměstnaná.	0,494	
Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou.	0,467	
Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.		0,800
Předškolní děti asi trpí, jestliže je jejich matka zaměstnaná.		0,690
Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.		0,559

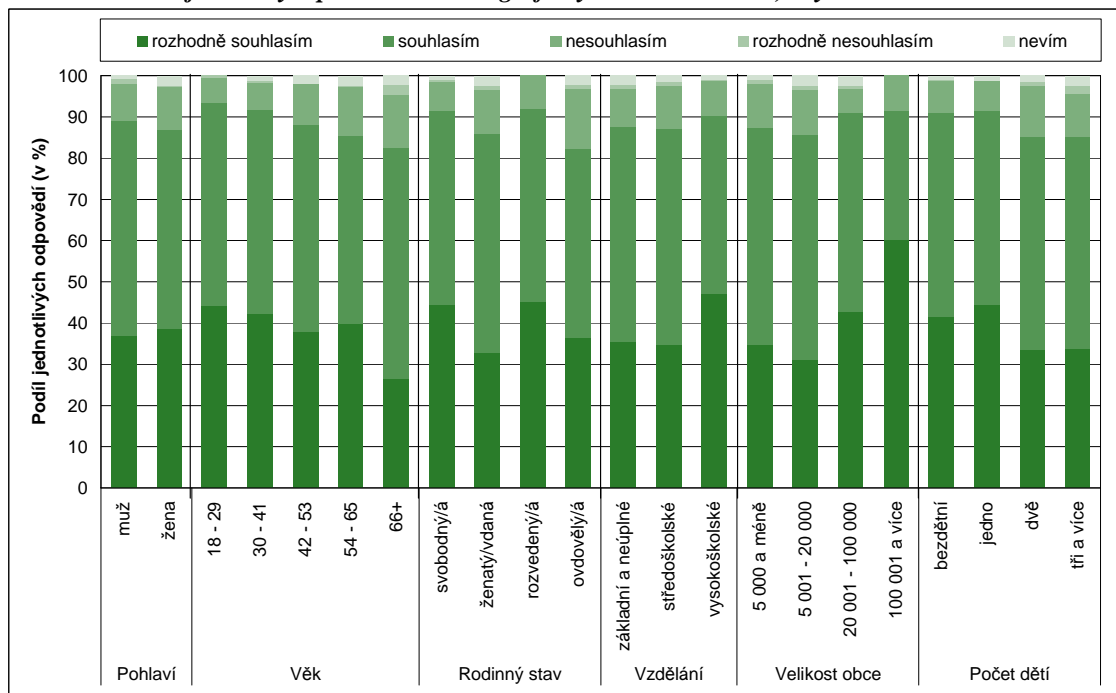
Poznámka: Hodnoty faktorové zátěže v absolutní hodnotě menší než 0,3 byly pro přehlednost vynechány.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Jelikož je první faktor nejvíce sycen proměnnými *Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.*, *Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně dobře jako matky.* a *Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.* a též pozitivně, ale méně výrazně výroky *Pracující matka může vytvořit stejně vřelý vztah a pocit bezpečí pro své děti jako matka, která není zaměstnaná.* a *Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou.* (tab. 16), mohl by být pojmenován, jako v případech předchozích zemí, genderová rovnost.

Pro druhý faktor je charakteristická proměnná *Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.* a dále také výroky *Předškolní děti asi trpí, jestliže je jejich matka zaměstnaná.*, *Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.* (tab. 16), tudíž byl pojmenován, jako u předchozích zemí, role ženy v domácnosti.

Obr. 34 - Postoj respondentů k výroku „Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.“ podle sociodemografických charakteristik, Švýcarsko

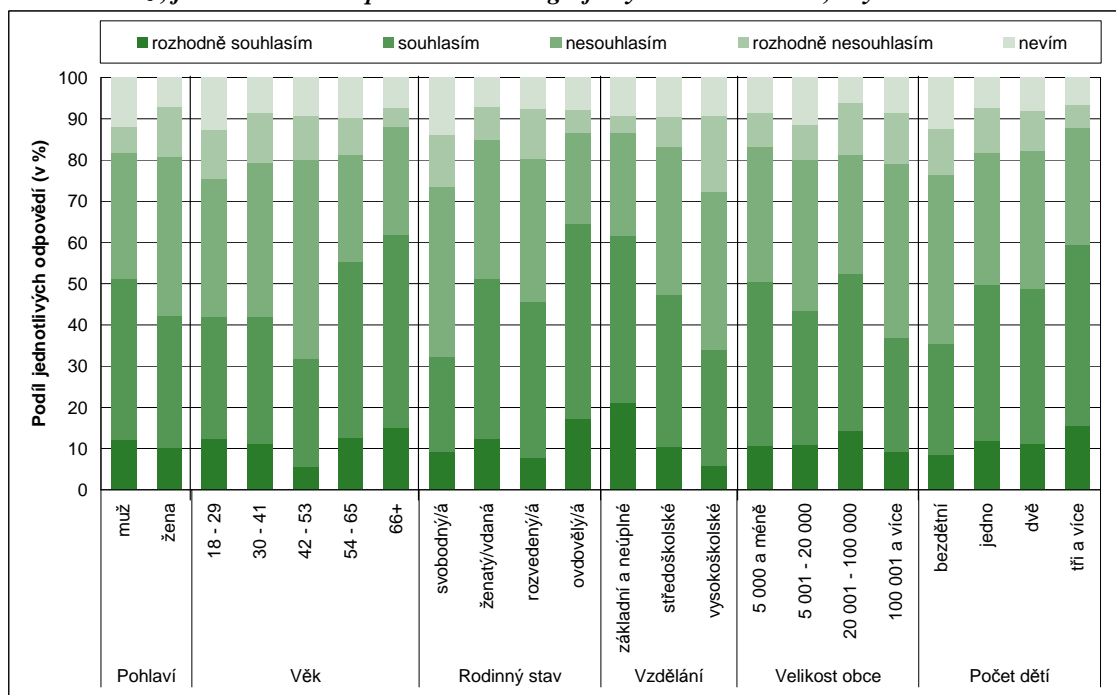

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Faktor genderová rovnost charakterizuje proměnná *Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.*, u níž je zaznamenána zřetelná vlna souhlasu (obr. 34), tj. podíl všech souhlasných odpovědí je vyšší než osmdesát pět procent (výjimkou je věková skupina 66 let a více (82,5 %) a ovdovělí respondenti (82,2 %)).

Odpovědi mužů a žen se příliš neliší, i když je jistě zajímavé, že u mužů je podíl souhlasných odpovědí o 2,3 % vyšší. S klesajícím věkem respondentů klesá i míra souhlasu. Svobodní a rozvedení respondenti více souhlasili než ovdovělí a s nimi i ženatí a vdané. Z hlediska vzdělání vysokoškoláci souhlasili více, ovšem rozdíl není významnější. Respondenti z větších obcí souhlasili více. A více souhlasili také bezdětní a rodiče s jedním dítětem.

Obr. 35 – Postoj respondentů k výroku „Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.“ podle sociodemografických charakteristik, Švýcarsko

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Faktor role ženy v domácnosti je nejvíce sycen proměnnou *Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.*, Jsou odpovědi respondentů na základě jejich sociodemografických charakteristik odlišné a nelze určit, zda ve společnosti převládá tendence souhlasu či nesouhlasu s uvedeným tvrzením (obr. 35).

Zatímco u mužů převládají souhlasné odpovědi (51,2 %), u žen je tomu naopak, tedy více než polovina odpověděla nesouhlasně (50,7 %). Převažující míru souhlasu vykazují starší generace, tj. věkové skupiny 54-65 let (55,3 %) a 66 let a více (61,7 %). Zajímavé je, že nejvyšší podíl nesouhlasných odpovědí byl zaznamenán u ve věku 42-53 let (59,0 %). Nejvyšší podíl souhlasných odpovědí byl zaznamenán u ovdovělých (64,6 %) a ženatých/vdaných respondentů/respondentek (51,2 %). Odpovědi rozvedených respondentů jsou téměř přesně rozděleny mezi souhlasné a nesouhlasné možnosti odpovědí (45,7 % proti 46,7 %) a více než polovina svobodných (53,8 %) s uvedeným výrokiem nesouhlasí. S rostoucím vzděláním klesá míra souhlasu, zatímco přes šedesát procent (61,6 %) respondentů se základním a neúplným

vzděláním s výrokem souhlasí u vysokoškoláků to je zhruba třetina (33,9 %). Dotázáni z obcí s 100 001 a více obyvateli častěji s uvedeným výrokem nesouhlasí (54,6 %) než ti z menších obcí. Zatímco více než polovina bezdětných respondentů s uvedeným výrokem nesouhlasí (52,1 %), u respondentů s jedním a dvěma dětmi je tomu naopak, tj. téměř polovina z nich s uvedeným výrokem souhlasí (49,7 %, respektive 48,8 %), přičemž u respondentů se třemi a více dětmi podíl souhlasných odpovědí činí téměř šedesát procent.

Zajímavé je zmínit i vyšší podíly možnosti odpovědi nevíím, která předem nebyla nabízena. Ty byly zaznamenány u mužů (12,1 %), u svobodných respondentů (13,9 %) a bezdětných (12,4 %). Důvodem může být ostýchavost v posouzení situace, se kterou pravděpodobně zatím nemají zkušenost.

5.2.5 Shrnutí postojů obyvatel německy mluvících zemí k měnícím se rolím mužů a žen

Cílem analýzy bylo zjistit, jaký je postoj společnosti k rolím mužů a žen. V Německu, Rakousku a Švýcarsku je silně zakořeněno tradiční rozdělení rolí (muž - živitel rodiny, žena - matka a hospodyně), nicméně v posledních letech dochází k řadě reforem v rámci rodinné politiky.

Faktorovou analýzou prošla baterie osmi otázek²⁴ zaměřených na postoje k měnícím se rolím mužů a žen, která pocházela z mezinárodního šetření European Values Study. Ve všech zkoumaných zemích byly spočteny celkem dva nezávislé faktory, které byly pojmenovány genderová rovnost a role ženy v domácnosti.

Výrok *Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně dobře jako matky*. je zástupcem faktoru genderová rovnost v bývalé NDR a Rakousku, v bývalé NSR byla vyšší faktorová zátěž vypočtena u proměnné *Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti*. a ve Švýcarsku u výroku *Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy*. Faktor role ženy v domácnosti v bývalé NDR prezentuje výrok *Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu*. a v bývalé NSR, Rakousku a Švýcarsku *Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti*. Zmíněné výroky byly dále analyzovány na základě sociodemografických charakteristik respondenta, tj. podle pohlaví, věku, rodinného stavu, vzdělání, velikosti obce a počtu dětí, z čehož lze vyvodit následující závěr.

Společnost souhlasí s rozdělením rolí, odpovědnosti za domácnost a výchovu dětí, mezi muže a ženy, přičemž ve Švýcarsku je tento postoj zastáván výrazněji, kdežto v bývalé NDR méně v porovnání se zkoumanými zeměmi. Z hlediska pohlaví výraznější rozdíly v odpovědích mezi muži a ženami nebyly zaznamenány. Lidé ve věku 66 let a více a ovdovělí odpovídali

²⁴ Otázka 1 - Pracující matka může vytvořit stejně vřelý vztah a pocit bezpečí pro své děti jako matka, která není zaměstnaná.

Otázka 2 - Předškolní děti asi trpí, jestliže je jejich matka zaměstnaná.

Otázka 3 - Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.

Otázka 4 - Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.

Otázka 5 - Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou.

Otázka 6 - Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.

Otázka 7 - Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně dobře jako matky.

Otázka 8 - Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.

oproti ostatním méně souhlasněji. S ohledem na vzdělání se odpovědi respondentů lišily nejvýrazněji, především v bývalé NDR a Rakousku, zatímco ve Švýcarsku a v bývalé NSR výrazné rozdíly nebyly zaregistrovány. Ve všech zemích, kromě bývalé NSR byl zaznamenán jasný trend, že s rostoucí úrovní dosaženého vzdělání roste i míra souhlasu. V rámci velikosti obce se odpovědi respondentů v Rakousku a Švýcarsku příliš nelišily, ovšem v bývalé NDR byl zaznamenaný vyšší podíl souhlasných odpovědí v obcích s 100 001 a více obyvateli, kdežto v bývalé NSR to bylo už u obcí s 20 001 až 100 000 obyvateli. Pokud se jedná o počet dětí, které respondent má, odpovědi ve Švýcarsku se též příliš od sebe nediferencovaly. Ve všech zemích byl zaznamenaný trend, že se zvyšujícím se počtem dětí klesá míra souhlasu.

Postoj k roli ženy v domácnosti se v jednotlivých zemích odlišuje. Zatímco obyvatelé bývalé NDR reagují na to, že žena by měla být v domácnosti negativně, obyvatelé bývalé NSR spíše negativně, obyvatelé Rakousku a Švýcarska nemají zcela vyhraněný postoj. Přičemž je prokázáno, že práce v domácnosti a výchova dětí jsou pokládány za méněcenné činnosti ve srovnání s placenou prací (Komůrková, 2013). V rámci pohlaví reagovaly ženy negativněji. Z hlediska věku v bývalé NDR převládá podíl nesouhlasných odpovědí u všech věkových skupin, v bývalé NSR ve věku 66 let a více převládaly souhlasné odpovědi, totéž platí i v Rakousku a Švýcarsku, avšak i u věkové skupiny 54 až 65 let. V bývalé NDR méně negativně odpovídali svobodní, ale i ženatí a vdané, v bývalé NSR ovdovělí, přičemž u nich podíl souhlasných odpovědí byl vyšší, v Rakousku a Švýcarsku platí totéž jako v bývalé NSR, ovšem s tím rozdílem, že převažující podíl souhlasných odpovědí byl zaznamenan i u ženatých respondentů a vdaných respondentek. S rostoucí úrovní dosaženého vzdělání se ve všech zkoumaných zemích zvyšuje i míra nesouhlasu, ovšem v bývalé NSR, Rakousku a Švýcarsku byl u dotázaných se základním a neúplným vzděláním zaznamenan převažující podíl souhlasných odpovědí. Přičemž ve Švýcarsku podíl souhlasných odpovědí nepatrně převažoval i u dotázaných se středoškolským vzděláním. Z hlediska velikosti obce se odpovědi v bývalé NDR příliš nelišily. V bývalé NSR u respondentů z nejmenších obcí byl zaznamenan vyšší podíl souhlasných odpovědí. V Rakousku a Švýcarsku podíl souhlasných odpovědí převyšoval ve všech kategoriích, krom u obcí s 100 001 a více obyvateli, přičemž ve Švýcarsku podíly souhlasných a nesouhlasných odpovědí byly u dotázaných z obcí s 100 001 a více obyvateli téměř vyrovnané. Z hlediska počtu dětí v obou bývalých německých republikách převažovaly negativní odpovědi nad pozitivními, přičemž se zvyšujícím se počtem dětí klesala míra nesouhlasu. V Rakosku podíl negativních odpovědí převažoval u bezdětných a jednodětných byly podíly souhlasných a nesouhlasných odpovědí téměř vyrovnané. Ve Švýcarsku podíl nesouhlasných odpovědí převažoval pouze u bezdětných. V Rakousku i Švýcarsku platí též, že se zvyšujícím se počtem dětí klesá míra souhlasu.

Kapitola 6

Rodinná politika

Populační politika má za cíl ovlivnit celý populační vývoj, přičemž její součástí je politika natalitní²⁵ (politika porodnosti), která se zabývá usměrňováním demografického chování souvisejícího s plozením dětí pomocí přímých i nepřímých opatření ekonomických, sociálních, výchovných, právních, zdravotních atd. (Pavlík, Vodáková in Kalibová et al., 2009, str. 69). Natalitní politika je dále rozlišována na – pronatalitní (populacionistickou; opatření²⁶ zvyšující porodnost) a protinatalitní (malthusiánskou; opatření²⁷ omezující porodnost, především dětí vyšších pořadí), přičemž řada států je kombinuje (Pavlík, Vodáková in Kalibová et al., 2009, str. 70-71). V posledních letech se natalitní politika provádí pomocí rodinné politiky, tj. pozornost je koncentrována na podporu rodiny ve všech jejích funkcích, zejména na podporu rodin s více dětmi prostřednictvím finančních dávek a rozšiřováním možností obou rodičů pečovat o děti i pomocí speciálních potřeb (Pavlík, Vodáková in Kalibová et al., 2009, str. 73). Dále na proces porodnosti nepřímo může působit politika bytová ovšem významný vliv má i politika sociální, která je většinou zahrnována do politiky populační, politika zaměstnanosti, daňová atd. (Pavlík in Kocourková, Rabušic, 2006, str. 97).

Rodinná politika není v odborné literatuře jednoznačně formulována, lze ji však definovat jako soubor činností a opatření státu, která vědomě směřují k uznání a podpoře výkonu rodinných funkcí ve společnosti (Kocourková in Kalibová et al., 2009, str. 228). Základem jsou dva typy opatření: finanční dávky (například přídavky na děti či porodné) a opatření slučitelnosti práce a rodiny (například mateřská, otcovská a rodičovská dovolená či zařízení péče o předškolní děti apod.; Kocourková in Kalibová et al., 2009, str. 228). Rodinná politika by

²⁵ „V praxi se oba pojmy někdy překrývají, zejména jestliže se populační politika soustřeďuje pouze na opatření v oblasti porodnosti“ (Pavlík, Vodáková in Kalibová et al., 2009, str. 70).

²⁶ Například bezplatné prenatalní ošetření, právní úprava pracovních podmínek těhotných žen, vyrovnávací příspěvky v těhotenství, porodné, bezplatná zdravotní péče o matku a dítě, placená a neplacená mateřská dovolená, mateřské dávky, úprava pracovních podmínek zaměstnaných matek, slevy na daních pro rodiny s více dětmi, opatření bytové politiky v jejich prospěch, dotace dětského stravování, oblečení, dětských a rodinných rekreací, výstavba jeslí, mateřských škol a dětských domovů, snižování věkové hranice pro uzavření sňatku, zrovnoprávnění mimo manželsky a manželsky narozených dětí, sociální podpora svobodných matek, zákaz interrupce a antikoncepce, boj proti nelegální potratovosti, propagace vzoru vícečetné rodiny (Pavlík, Vodáková in Kalibová et al., 2009, str. 71).

²⁷ Například liberalizace v oblasti interrupce a antikoncepce, podpora sterilizace, krácení finančních prostředků na děti vyšších pořadí, případně placením trestných dávek za děti čtvrtého, třetího a nižšího pořadí, propagace modelu jednodětné či bezdětné rodiny, zvyšování hranice sňatků, propagace celibátu a sexuální zdrženlivosti, zpřísnění eugenických opatření, ztížení opětovných sňatků (Pavlík, Vodáková in Kalibová et al., 2009, str. 71).

neměla preferovat žádnou z funkcí rodiny, nicméně v souvislosti s nízkou plodností může být zdůrazňována funkce reprodukční (Kocourková in Kalibová et al., 2009, str. 228).

Podle Gauthier (in Bagavos, Martin in Matějková, Paloncyová, 2005, str. 11) rodinná politika v užším pojetí zahrnuje dávky a služby se zaměřením na pár s dětmi a na osamělé rodiče. Podpora je realizována prostřednictvím přímé finanční pomoci, daňových úlev pro rodiny s dětmi, mateřské a rodičovské dovolené, zařízení péče o děti a dotací na ně a rodinného práva. Širším pojetím jsou myšleny všechny oblasti veřejných politik, které mohou mít pozitivní vliv na rodinu, tj. politik a opatření ve veřejné dopravě, imigraci, bezpečnosti, vzdělání a podobně.

Podle Kocourkové (in Kalibová et al., 2009, str. 226) mezi důvody státní intervence v oblasti reprodukčního chování se řadí nepříznivý ekonomický dopad přetrvávající nízké úrovně plodnosti, zrychlující se demografické stárnutí a také poptávka ze strany veřejnosti. Důvody proti intervenci státu jsou obavy ze zasahování do soukromých záležitostí a narušení jejich osobní svobody, vysoké náklady spojené se zaváděním různých opatření a možná závislost rodin na státních dávkách či podpora neúplných rodin.

V současnosti jsou opatření podporující rodiny prosazována ve většině evropských zemí vzhledem k poklesu úrovně plodnosti, který začal od poloviny šedesátých let a v dlouhodobém výhledu může mít velmi nepříznivé následky (Thévenon, 2009, str. 252).

Neyer (2009, str. 248) uvádí, že rodinná politika ovlivňuje reprodukční chování, ovšem nemusí vést ke zvýšení úhrnné plodnosti a nemá dlouhodobý účinek na úroveň plodnosti. Pro vývoj plodnosti může být více než specifická opatření rodinné politiky rozhodující situace na trhu práce a dostupnost pracovních příležitostí pro ženy, tj. opatření podporující přístup ženy k práci, možnost návratu do původního zaměstnání a zajištění dostatečného příjmu (Neyer, 2009, str. 248). Mezi opatření, která mohou usnadnit rozhodnutí mít (další) dítě, dále patří přiměřená nabídka zařízení péče o děti, vysoká úroveň dávek, rodičovské dovolené s možností vybrat si dovolenou průměrné délky postupně a flexibilně a opatření zaměřena na zajištění rovných příležitostí mužů a žen (Neyer, 2009, str. 248). Podle studie Thévenon (2009, str. 253) na základě dat z databáze OECD (Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj) ke zvyšování plodnosti přispívá větší zapojení žen na trhu práce. Nicméně kompatibilita zaměstnání a péče o dítě je velice složitá, neboť trh práce je poměrně nepružný, tj. malá nabídka práce na částečný úvazek (Del Boca 2002; Gonzáles et al. 2000; Stier et al. 2001 in Kohler et al., 2006, str. 24) a také nedostatečná dostupnost zařízení péče o děti (Kohler et al., 2006, str. 25).

6.1 Typologie rodinné politiky

Vzhledem k problematice definování rodinné politiky, existuje tedy i několik typologií rodinné politiky. Nicméně v posledních letech dochází ke směřování různých modelů.

Kammerman a Kahn v roce 1978 (Matějková, Paloncyová, 2005, str. 12) definovali pojmy explicitní a implicitní politika. Explicitním pojetím je myšleno vymezení na základě institucionální formulace rodinné politiky, přičemž rodina je předmětem politických diskuzí a politické cíle jsou určeny s ohledem na ni. Země s implicitní rodinnou politikou může mít těž

velmi rozvinuté politiky související s rodinou, ale nejsou založeny na žádném politickém programu.

Rodinná politika je nedílnou součástí politiky sociálního státu a mezi nejčastěji citované patří typologie od Esping-Andersena (1990 in Mitchell, 2010), který dělí sociální státy na základě různých uspořádání vztahu mezi státem, trhem a rodinou na tři hlavní typy: sociálně-demokratický, liberální a konzervativní. V návaznosti na Esping-Andersenovu teorii byl rozlišen ještě jeden typ, a to jihoevropský (Bonoli 1997, Ferrera, 1996 in Mitchell, 2010). Autoři Matějková, Paloncyová (2005) zmiňují pátý typ - postsocialistický stát. Následující charakteristika jednotlivých typů sociálního státu byla převzata z publikací těchto autorů Kohler et al. (2006, str. 32), Matějková, Paloncyová (2005, str. 10) a Mitchell (2010):

Sociálně-demokratický (skandinávský) model je typický pro severské země, zejména Švédsko a Norsko. Tento typ se zaměřuje na individuální nezávislost a sociální rovnost mezi jednotlivci, tedy zahrnuje všechny vrstvy a třídy. Dávky jsou však odstupňovány podle obvyklých výdělků. Systém je založený na vysokém zdanění populace (z něhož je převážně financováno sociální zajištění), aktivní politice zaměstnanosti, vysoké participaci žen na trhu práce a štědré sociální politice. Skloubení pracovního a rodinného života je snadnější než v liberálním systému.

Liberální (anglosaský) model je charakteristický pro Velkou Británii, USA, Kanadu, Austrálii či Švýcarsko. Typická je pasivní politika zaměstnanosti, nízké zastoupení státního sektoru na trhu práce, flexibilní pracovní trh a slabá role odborů a jiných ochranných institucí. Stát do sociální oblasti zasahuje pouze v krizových situacích, tedy až při selhání rodiny a trhu. Sociální dávky jsou nízké, poskytují se nízkou příjmovým obyvatelům a souvisí s chudobou. Rodina je podporována zejména daňovými úlevami a služby péče o děti jsou zajišťovány zejména trhem.

Konzervativní (korporativistický, bismarckovský) model se vyskytuje v kontinentální Evropě (např. Rakousko, Německo, Francie nebo Nizozemsko). Tento systém je nastaven zvláště na ochranu osob, které nejsou zaměstnány z důvodu zdravotního postižení, ztráty pracovního místa nebo odchodu do důchodu. Charakteristické je udržování a zachování tradičních forem rodiny, kde žena pečuje o děti a domácnost, pracuje na zkrácený úvazek a je ekonomicky závislá na muži, živiteli rodiny, přičemž rodina je poskytovatelem sociální péče. Významný vliv na rodinné plány mladých lidí má malá státní podpora možnosti slučitelnosti pracovního a rodinného života. Sociální dávky jsou závislé na době a výši odváděného pojištění. Ovšem konzervativní sociální systém tvoří země s širokou škálou úrovní úhrnné plodnosti, tj. od Německa s úrovní 1,36 živě narozeného dítěte na jednu ženu k roku 2011 (Eurostat, 2013) po Francii s úrovní 2,01 živě narozeného dítěte na jednu ženu k roku 2011 (Eurostat, 2013). Důvodem jsou pronatalitní opatření francouzské rodinné politiky (finanční podpora rodin prostřednictvím dávek a daňových úlev, podpora institucí péče o děti), neboť jsou již dlouho podporována vládami celého politického spektra (Pison, 2012, str. 4). Kdežto v Německu vzpomínka na pronatalitní nadšení nacistů takovou politiku držela zpět po mnoho let před konečnou realizací (Pison, 2012, str. 4). Nicméně snahy jsou teprve nedávné a jsou založeny především na finančních pobídkách (Pison, 2012, str. 4). Služby předškolní péče o děti ve srovnání s Francií jsou méně dostupné, čímž se komplikuje sladění pracovního a rodinného

života (Pison, 2012, str. 4). Dalším faktorem je například široce rozšířený názor v Německu, že dobrá matka by se o své dítě měla postarat sama a nenechávat ho v institucích zajišťujících péči o děti, zatímco pracuje (Pison, 2012, str. 4).

Představiteli *jihoevropského* (prorodinného, latinského) modelu jsou Itálie a Španělsko. Podobně jako liberální model se nevměšuje, ale na rozdíl od něho se spoléhá na pomoc rodiny v ochraně svých členů před ekonomickými a sociálními riziky. Což částečně vysvětluje pozdější odchod mladých lidí od rodičů. Pro tento model je typická velice nízká ekonomická aktivita žen, malá slučitelnost rodiny a zaměstnání je výrazný a napomáhá u mladých žen k odkladu či odmítnutí založení vlastní rodiny.

Postsocialistický model se vyskytuje například v České republice, Polsku či v Maďarsku. Charakteristické rysy tohoto sociálního státu se stále utvářejí. Vzhledem k transformaci na tržní ekonomiku v devadesátých letech se nyní státy potýkají s problémy jako je chudoba, sociální vyloučení nebo nezaměstnanost. Také dochází k přechodu od státního paternalismu a nivelizace k tvorbě soukromého sektoru a podpoře odpovědnosti sociálního chování obyvatel. Zapojení žen na trhu práce je vysoké.

A. Gauthier (1996 in Ahrens et al., 2010, str. 4) ve své historicko-analytickém rozboru rodinných politik na základě OECD zemí identifikovala čtyři modely: pro-egalitářský (např. Švédsko), pro-rodinný/pronatalitní (např. Francie), tradiční (např. Německo) a pro-rodinný, ale ne intervenční (např. Velká Británie).

6.2 Rodinná politika v Německu

Vzhledem k německé minulosti, tj. nacistickému režimu²⁸, byla po dlouhá léta politika podporující porodnost v bývalé Německé spolkové republice zapovězena (Hara, 2003, str. 181). Kdežto v bývalé Německé demokratické republice byla zaváděna řada pronatalitních opatření (obzvláště v druhé polovině sedmdesátých let) pod heslem „budování socialistické vlasti“ (Hara, 2003, str. 182). Bývalé německé republiky existovaly přes čtyřicet let samostatně a každá v rámci jiného politického systému. Po sjednocení Německa, tj. přistoupení bývalé Německé demokratické republiky do Spolkové republiky Německo, se bývalá NDR přizpůsobovala systému bývalé NSR, i když ne zcela úplně²⁹ (Vančurová, a, str. 49).

Německá spolková vláda (BMFSFJ, 2013d) koncipuje rodinnou politiku, která posiluje soudržnost společnosti. Důraz je kladen na podporu rodin, přičemž se zaměřuje na cíleně orientovanou podporu a pomoc rodinám. Dávky rodinné politiky jsou přizpůsobeny k odlišným životní situacím a rozmanitosti rodin.

²⁸ Dienel (2007) uvádí následující opatření rodinné politiky v nacismu: nucená sterilizace méněcenné složky obyvatelstva, rozsáhlá podpůrná opatření pro německé páry s více dětmi, manželské půjčky, které mohly být splaceny narozením čtyř dětí, přídatky na děti (od pátého, později od třetího dítěte), manželé mohly uplatňovat daňové odpočty na ženy a děti. Německé matky s čtyřmi a více dětmi od roku 1939 získávaly mateřský kříž (analogie s rytířským křížem vojáků).

²⁹ Výjimkou jsou předškolní zařízení a interrupční zákon (Moyzesová, 1991).

6.2.1 Vývoj rodinné politiky

Rodinná politika v Německé demokratické republice se po druhé světové válce soustředila na politiku zaměstnanosti, čímž ženy byly osvobozeny od závislosti na manželovi (Onnen-Isemann, 2003). V roce 1950 byl přijat zákon o ochraně matky a dítěte, který zajišťoval ekonomickou nezávislost žen a skloubení jejich povinností občana a matky (Gerlach, 2009). Zákon zajišťoval poměrně štědrá finanční pomoc v mateřství a mateřskou dovolenou s plnou náhradou mzdy (Dienel, 2007). Mezi další opatření socialistické vlády patřily přídatky na děti pro rodiny s více dětmi a výstavba zařízení péče o děti (zejména jeslí a mateřských škol). Rozhodnutí ženy zůstat v domácnosti bylo veřejně odsouzeno, a i když byly zavedeny doplňkové služby pro rodiny (prádelny, krejčovství či úklidové služby; Dienel 2007), ženy stále pracovaly na „dvě směny (zaměstnání a domácnost)“. Tudíž v polovině šedesátých let docházelo k poklesu úrovně plodnosti, což vedlo k zavádění dalších opatření (Dienel, 2007). Mezi ně patřilo zvýšení porodného a zrychlení výstavby jeslí, mateřských školách a rozšíření míst ve školních družinách (Dienel, 2007). V roce 1972 byly zavedeny bezúročné půjčky mladým manželům, přičemž se výše splátky snižuje s narozením dítěte (Onnen-Isemann, 2003) a v případě, že se narodilo třetí dítě, vratná částka se redukovala na nulu (omezeno do 28. narozenin matky; Hara, 2003, str. 184). V roce 1972 NDR legalizovala umělé přerušování těhotenství (Gerlach, 2009). V roce 1976 byl zaveden tzv. rok pro miminko (Babyjahr), jež umožňoval ženě čerpat plně placenou dovolenou v průběhu jednoho roku po narození 2. a 3. dítěte a od roku 1986 již od prvního dítěte (Matějková, Palonciová, 2003, str. 103), mezi další opatření patří zavedení čtyřiceti hodinového pracovního týdne pro matky se dvěma a více dětmi a možnost volna při onemocnění dítěte na 4 týdny (při onemocnění dvou dětí se doba prodlužuje na šest týdnů; Dienel, 2007). Od počátku osmdesátých let byl propagován model rodiny se třemi a více dětmi, tím že opatření sociální politiky byla rozšiřována na jedno- a dvoudětné rodiny (Onnen-Isemann, 2003). V roce 1987 opět došlo k dalšímu zvýšení přídatku na dítě (Dienel, 2007).

Naopak koncepce rodinné politiky v Německé spolkové republice byla založena na podpoře a udržování tradičního modelu rodiny – otec živitel a matka pečovatelka o děti (Hara, 2003, str. 182). Podpora rodin byla zajišťována prostřednictvím finančního odškodnění rodinám, tj. přídatkem na dítě v roce 1954, zpočátku však pouze pro zaměstnané se třemi a více dětmi (Dienel, 2007). V sedmdesátých letech rodinná politika reagovala na rozšiřování netradičních forem rodin, tj. zavedením výživného či příspěvku na domácnost osamělým rodičům (Dienel, 2007). Nicméně na pokles ukazatelů plodnosti k nízkým hodnotám nereagovala (Hara, 2003, str. 182). NSR legalizovala umělé přerušování těhotenství v roce 1976 (Dienel, 2007). V osmdesátých letech se pozornost rodinné politiky přesunula na podporu účasti matek na trhu práce (Hara, 2003, str. 182). V roce 1983 byly obnoveny odpočitatelné položky na dítě a docházelo k postupnému zvyšování přídatku na dítě (Dienel, 2007). V roce 1986 vstoupil v platnost tzv. „balík opatření ve prospěch rodin“ (Moyzesová, 1991, str. 2), mezi opatření patřilo zavedení rodičovské dovolené a rodičovského příspěvku během prvních 12 měsíců (Onnen-Isemann, 2003), přičemž období výchovy dítěte začalo být zohledňováno v důchodovém systému (Dienel, 2007).

Po sjednocení Německa (3.10. 1990) nebyla opatření bývalé Německé demokratické republiky finančně a politicky udržitelná, tudíž se velmi omezila (Hara, 2003, str. 184). Značně

narušena byla zejména široká nabídka jeslí a školek (Matějková, Paloncyová, 2003, str. 103), neboť v bývalé Německé spolkové republice výchova a péče o děti byla chápána jako vnitřní záležitost rodiny (Vančurová, a, str. 57).

I když větší míra zájmu o rodinnou politiku byla zaznamenána v průběhu devadesátých let, výraznými změnami prochází až v posledních letech. Pozornost je věnována zejména rovným příležitostem žen a mužů, tj. změně tradičních vzorců zaměstnanosti a dělby práce v rodině, kompatibilitě pracovního a rodinného života (Vančurová, a, str. 61).

V roce 1997 vyšel v platnost zákon, který dětem od tří let do nástupu do školy zajišťuje nárok na místo v mateřské školce (Skálová, 2008, str. 3). A od 1. srpna 2013 by mělo být zaručeno i místo dětem ve veřejném zařízení od jejich prvního roku (BMFSFJ, 2013c). V rámci kompatibility pracovního a rodinného života od 1.1. 2001 je rodičům na rodičovské dovolené umožněno pracovat 30 hodin týdně, pokud volno čerpají společně, tak tedy 60 hodin (30 + 30). Na zkrácený pracovní úvazek (15 až 30 hodin týdně) mají ze zákona nárok rodiče pracujících ve firmách s více než 15 zaměstnanci (Matějková, Paloncyová, 2003, str. 103). Práce na částečný úvazek je spíše doménou žen a zatímco ženy v bývalé NSR si ji volí z důvodu rodinných povinností, ženy v bývalé NDR z důvodu nedostatku práce na plný úvazek (Matějková, Paloncyová, 2003, str. 104). Dále v letech 2007 a 2008 vstoupily v platnost dva zákony, které rozšiřují nabídku infrastruktury péče o děti a směřují k tomu, aby se otcové víc zapojovali do výchovy dítěte a ženy - matky se nestávaly finančně závislými na mužích (Jürgens in Jonášová et al., 2012, str. 30).

6.2.2 Současná opatření rodinné politiky

Finanční opatření

Mateřský příspěvek, též peněžitá pomoc v mateřství (Mutterschaftsgeld) se vyplácí po dobu šesti týdnů před porodem, den porodu a osmi týdnů po porodu, u předčasných a vícečetných porodů se doba po porodu prodlužuje na dvanáct týdnů. Výše příspěvku je vypočtena na základě příjmu za poslední tři měsíce, ovšem maximální částka je 13 Euro na den, pokud průměrná čistá měsíční mzda přesahuje 390 Euro (13 Euro na den) rozdíl doplácí zaměstnavatel (BFSFJ, 2013e). Příspěvek je vyplácen ženám, které si platí zákonné nemocenské pojištění. Jestliže zaměstnané ženy si nehradí pojištění, mají možnost čerpat finanční pomoc ze spolkového fondu „matka a dítě“ (příspěvatelé: stát, spolkové země, církve a soukromé organizace) v maximální výši 210 Euro měsíčně (Vančurová et al., a, str. 54). Žádost o mateřský příspěvek lze podat sedmý týden před předpokládaným datem porodu, neboť v tomto týdnu se nejdříve vydává příslušné lékařské osvědčení (BFSFJ, 2013e).

Rodičovský příspěvek (Elterngeld) se vyplácí po dobu 14 měsíců, jestliže se rodiče prostřídají na rodičovské dovolené, jinak se doba vyplácení zkracuje na 12 měsíců. V případě samoživitelů nárok na rodičovský příspěvek zůstává plných 14 měsíců. Výše příspěvku je odvozena z příjmu v období dvanácti měsíců před narozením dítěte, přičemž nejméně činí 300 Euro a maximálně 1800 Euro měsíčně (BMFSFJ, 2013b). Při příjmu v rozmezí 1000-1200 Euro se vyplácí 67 % z něj, při příjmu 1220 Euro 66 % a při příjmu nad 1240 Euro 65 % (BMFSFJ, 2013b). Pokud byl příjem nižší než 1000 Euro, příspěvek se posupně zvyšuje na 100 %. U rodin s více dětmi lze čerpat *sourozenecký bonus* (Geschwisterbonus), tj. 10 %

(minimálně 75 Euro) navíc k rodičovskému příspěvku. U vícečetných porodů se příspěvek zvyšuje o 300 Euro pro každé druhé a další dítě. Příspěvek není vyplácen rodičům (samoživitelům), jejichž zdanitelný příjem byl vyšší než 500 000 Euro (250 000 Euro) v kalendářním roce před narozením dítěte (BMFSFJ, 2013b). Při pobírání příspěvku je možná výdělečná činnost do 30 hodin týdně (BMFSFJ, 2013b). Rodičovský příspěvek v tomto znění je platný u narozených dětí po 1. lednu 2013.

Nárok na *příspěvek na dítě* (Kindergeld) má každé dítě do jeho osmnácti let, jestliže studuje do dvaceti pěti let a pokud je nezaměstnané do dvaceti jedna let. V případě, že dítě vykonává dobrovolnou službu doba vyplácení příspěvku je též prodloužena. Výše příspěvku závisí na počtu dětí. U prvního a druhého dítěte je částka stanovena na 185 Euro měsíčně, u třetího dítěte na 190 Euro měsíčně a u čtvrtého a dalšího dítěte na 215 Euro měsíčně. Výdělečná činnost dítěte je možná do 20 hodin týdně (BMFSFJ, 2012a).

Mezi další finanční pomoc patří *přídavek na dítě* (Kinderzuschlag), který je určen nízkopříjmovým rodinám, neboť má eliminovat chudobu a vyplácí se do 25 let věku dítěte. Výše přídavku závisí na příjmu rodiny, ovšem nejvýše 140 Euro měsíčně na jedno dítě. Nárok na příspěvek mají rodiče pobírající přídavek na dítě a příjem rodičů/samoživitele do 900/600 Euro hrubého měsíčně (BMFSFJ, 2012b). Od 1. ledna 2011 jsou dále k přídavku na dítě poskytovány výhody v oblasti vzdělávání³⁰ (Leistungen zur Bildung und Teilhabe). Dávkou sociální pomoci související s rodinou jsou například příspěvek k dosažení standardní úrovně příjmu (Regelsatz), přídavek na speciální potřeby vybraných skupin – osamělé rodiče, těhotné ženy nebo starší lidé se sníženou mobilitou (Mehrbedarfszuschlag), záloha výživného na dítě (Unterhaltsvorschuss) nebo příspěvek na bydlení (Wohngeld; Matějková, Paloncyová, 2003, str. 98, 101).

Daňová politika v Německu se řídí zákonem o dani z příjmu (Einkommensteuergesetz) z roku 1997 s řadou úprav z roku 2001 (Matějková, Paloncyová, 2003, str. 99), přičemž daňové zvýhodnění patří mezi nejvypracovanější a nejvýznamnější způsob podpory rodiny (Vančurová, a, str. 51). Rodinná politika poskytuje širokou škálu daňových úlev, přičemž podporuje svobodnou volbu rodičů s dětmi mezi daňovými úlevami a odpočitatelnými položkami na dítě z daní. Zdanění manželé může být společné (metoda tzv. splittingu – sečtení příjmu a vydělení dvěma, tudíž jsou zdaňovány nižší daňovou sazbou), ale i oddělené (Matějková, Paloncyová, 2003, str. 99). Pokud manželé společné daňové přiznání nepodávají, odpočitatelné položky mohou být odpočteny v poloviční míře pro každého z manželů (Vančurová, a, str. 51). Ten, kdo má děti je finančně méně výkonný než někdo se stejným příjmem bez dětí, proto existují v daňovém právu různá ustanovení týkající se dětí, s cílem snížit daňové zatížení rodičů (BMFSFJ, a). Mezi tato ustanovení patří například odpočitatelné položky na děti k zajištění existenčního minima, zohlednění nákladů na péči o děti či nezdanitelná částka na odborné vzdělání plnoletých dětí (BMFSFJ, a).

³⁰ Proplacení skutečných nákladů na jednodenní školní výlety, vícedenní třídní výlety, dopravu žáků do školy, podporu vzdělávání, přispívá maximálně 100 Euro ročně na školní potřeby a přispívání na školní obědy nebo instituce denní péče, na společenském a kulturním životě ve výši 10 Euro měsíčně (BMFSFJ, 2012, b).

Mateřská a rodičovská dovolená

Mateřská dovolená (Mutterschaftsurlaub) je stanovena na šest týdnů před porodem, v den porodu a osm týdnů po porodu. V případě vícečetného porodu se doba po porodu prodlužuje na dvanáct týdnů. Jestliže se dítě narodí předčasně, nevyčerpaná doba se převádí do období po porodu (BMFSFJ, 2011). Před výpovědí je pracující žena chráněna od počátku těhotenství po dobu čtyř měsíců po narození dítěte (BMFSFJ, 2011).

Ode dne 1.1. 2001 vzniká nárok na tzv. *rodičovské období, též rodičovský čas* (Elternzeit), které nahradilo původní rodičovskou dovolenou (Erziehungsurlaub; Matějková, Paloncyová, 2003, str. 96). Oba rodiče mohou čerpat tzv. rodičovský čas do tří let dítěte, přičemž 12 měsíců si mohou převést (v podnicích s více než 15 zaměstnanci a se souhlasem zaměstnavatele) a vyčerpat je mezi třetími a osmými narozeninami dítěte (BMFSFJ, 2012a). Bez souhlasu zaměstnavatele je možné rozdělit tzv. rodičovské období na dvě části (se souhlasem i na více částí), čerpat volno mohou rodiče i společně, vše je na jejich uvážení. Jestliže se během tzv. rodičovského času narodí další dítě, vyčerpá se nejprve volno pro první dítě a pak se naváže (Skálová, 2008, str. 1-2). Nástup na tzv. rodičovský čas se zaměstnavateli nahlašuje nejdříve osm týdnů před začátkem, ode dne nahlášení a po délku trvání volna je rodič chráněn před výpovědí (BMFSFJ, 2012a).

Zařízení péče o děti

Podle spolkové ústavy (článek 6 odstavec 2 in Matějková, Paloncyová, 2003, str. 102) je „péče o děti a výchova přirozeným právem rodičů a především jejich závaznou povinností. Na uplatňování rodičovské odpovědnosti dohlíží stát.“. Mezi zařízení péče o děti patří jesle pro děti do tří let, mateřské školy pro děti od tří do šesti let, školní družiny a denní mateřská centra, poplatky za péči jsou odstupňovány podle příjmu a počtu dětí v rodině (Matějková, Paloncyová, 2003, str. 103; Vančurová, a, str. 57). Podle zákona, který vyšel v platnost roku 1997, má dítě nárok na místo v mateřské škole od jeho tří let do nástupu do školy (Skálová, 2008, str. 3). Jednotlivé spolkové země nabízejí různé formy zařízení péče o děti, přičemž povinná organizační struktura není zákonně vymezena (Matějková, Paloncyová, 2003, str. 103).

Jesle (Kinderkrippe) jsou zařízení pro děti do tří let, někdy členěna podle věku dítěte - pro děti ležící, chodící (Skálová, 2008, str. 3). Spolkový kabinet dne 5. 9. 2007 rozhodl o vybudování 750 000 míst pro jednoleté až tříleté děti do roku 2013 a o zavedení plánovaného právního nároku od druhého roku věku pro rok 2008 (Skálová, 2008, str. 4). Dne 1. srpna 2013 vyjde v platnost právní nárok, který zajišťuje místo v instituci péče o děti pro dítě od jeho prvního roku (BMFSFJ, 2013c).

Mateřská škola (Kindergarten) je zařízení pro děti od tří let do věku nástupu do školy. Podle Skálové (2008, str. 4) se rozlišují tři formy mateřských škol: částečná péče (v průběhu dopoledne a/nebo odpoledne), prodloužená dopolední péče (od rána do poledne – oběda) a celodenní péče (od rána do pozdního odpoledne, tzv. Kindertagesstätten (KiTa)), Tagheime (denní domovy), Tageskindergarten (denní školy), přičemž některá zařízení nabízejí možnost přenocování nebo provozu o sobotách). Některé školky se specifikují, například lesní či selské školky, ale i cizojazyčné.

Kromě toho existují tzv. volní zřizovatelé (Freie Träger), kteří nabízejí flexibilnější služby pro rodiče oproti státním mateřským školám, mezi než patří církevní společenství, občanská

sdružení, spolky, rodičovské iniciativy, právní zřizovatelé, ale i podniky (Matějková, Paloncyová, 2003, str. 102; Skálová, 2008, str. 5). Mezi další formy péče o děti patří pečovatelky, tzv. *denní matky* (Tagesmutter), které často mají samy malé děti a mohou se starat za úplatu ještě o čtyři až pět dalších dětí (Jürgens in Jonášová et al., 2012, str. 31).

6.3 Rodinná politika v Rakousku

V Rakousku, stejně jako v Německu, byla pod nacistickým režimem zavedena pronatalitní politika a dodnes zde existuje postoj proti rodinné politice podporující plodnost (Hara, 2003, str. 182). Nicméně současné obavy z negativního působení nízké úrovně plodnosti na národní ekonomiku a sociální zabezpečení, vedly k tomu, že podpora plodnosti prostřednictvím rodinné politiky je uznávána (Hara, 2003, str. 182).

Podle rakouského ministerstva hospodářství, rodiny a mládeže (BMWFJ, 2013a) je rodinná politika chápána jako vytváření právního, sociálního a ekonomického rámce, nástrojů a opatření, která umožňují a podporují založení rodin a uspokojivý rodinný život. Rodinná politika se nachází na rozhraní následujících politik – sociální, populační, genderové politiky, politiky práva žen, mužů a dětí, politiky trhu práce, vzdělávání a daňové politiky.

K podpoře rodin dochází nejen na federální úrovni, ale i na regionální (od spolkových zemí a obcí), ovšem podpora (finanční dávky či jiná opatření) se v jednotlivých spolkových zemí liší. Na regionální úrovni je například regulována otevírací doba služeb péče o děti (mateřských škol apod.) či výstavba dětských hřišť.

Rakouská rodinná politika se orientuje na zmírnění finančního zatížení rodin při výchově dětí a na podporu slučitelnosti pracovního a rodinného života, přičemž výdaje vlády jsou celkem rozsáhlé (Hara, 2003, str. 182). Podpora rodin je prováděna prostřednictvím přímé platby (rodinné přídavky, příspěvek na péči o dítě a rodičovský příspěvek) a fiskální politiky (odpočet pro domácnost, kde je pouze jedna osoba výdělečně činná a příspěvky na děti, příspěvek pro početné rodiny, odpočet na osamělého rodiče, vyrovnávací příspěvek; KFÖ, a).

6.3.1 Vývoj rodinné politiky v Rakousku

Rodinná politika v padesátých a šedesátých se soustředila zejména na finanční podporu rodin, což mělo vést ke zlepšení jejich samostatnosti. Příspěvek na dítě (Kinderbeihilfe) zavedený v roce 1950 byl vyplácen od druhého dítěte (s počtem dětí se zvyšuje) pro výdělečně činné, přičemž postupně byl rozšiřován na všechny děti a poskytován všem profesním skupinám. Pravidelně se zvyšoval a byl odstupňován podle počtu dětí. Osobám samostatně výdělečně činným byl vyplácen rodinný příspěvek (Familienbeihilfe), přičemž v roce 1967 byly sloučeny a dále pojmenovány jako rodinný příspěvek (KFÖ, b). Mezi podporu rodiny dále patří porodné (Geburtenbeihilfe) od roku 1955, zákon o ochraně matky před propuštěním ze zaměstnání během těhotenství s nárokem na mateřskou dovolenou (Karenzurlaub) v délce šesti až dvanácti měsíců, příspěvek na kojence (Säuglingsbeihilfe; v období sedmého měsíce těhotenství a jednoho roku dítěte) od roku 1961, příspěvek v mateřství (Mütterbeihilfe) pro rodiny s více než třemi dětmi a příspěvek na studium (Studienbeihilfe) od roku 1963 (KFÖ, b).

Sedmdesátá léta byla též charakteristická finanční podporou rodin – průběžné zvyšování rodinných přídavků, zvýšení příspěvku v mateřství, který byl vyplácen ve třech splátkách a v roce 1972 byl zaveden příspěvek novomanželům (Heiratsbeihilfe; KFÖ, b). V roce 1975 bylo povoleno beztrestné umělé přerušování těhotenství v prvních třech měsících (KFÖ, b). Kromě finanční podpory byla zaváděna i řada dalších opatření³¹.

V osmdesátých letech byla finanční podpora rodin rozšiřována, konkrétně rodinné přídávky pro rodiny s více než třemi dětmi, výše příspěvků byla odvozena od věku dítěte (s věkem roste). Byl zřízen vyrovnávací fond rodinám, které se bez svého zapříčinění dostaly do nouze a zaveden příspěvek pro žáky na internátu (KFÖ, b). Nicméně také došlo ke krácení dávek, tj. v roce 1984 se snížilo porodné a v roce 1988 se zrušil příspěvek novomanželům (KFÖ, b). Dále byla uzákoněna rodičovská dovolená (Elternkarenzurlaub), na kterou mohou nastoupit i otcové a pobírat rodičovský příspěvek (Karenzurlaubsgeld; KFÖ, b)

Devadesátá léta jsou charakteristická krácením dávek. Bylo zrušeno porodné a doprava zdarma pro žáky a studenty, sníženy byly rodinné přídávky a rodičovský příspěvek, u kterého se ještě snížila doba pobírání (ze dvou let na rok a půl), studující neztrácejí rodičovský příspěvek, pokud jsou ve studiu úspěšní (KFÖ, b). Slučitelnost pracovního a rodinného života vstoupila do popředí a byla zahájena výstavba institucí péče o děti.

V tomto století prochází rakouská rodinná politika řadou výrazných změn³². Kladen je důraz zejména na flexibilitu služby péče o děti, neboť pracovní příležitosti jsou přímo závislé na dostupnosti zařízení péče o děti (Vančurová, a, str. 83).

V roce 2000 byl přijat zákon o společném zdanění manželů, poněvadž do té doby byly občané s vyššími příjmy znevýhodňovány (Vančurová, a, str. 75). Paušální jednorázová dávka (Mutter-Kind-Pass-Bonus; při splnění pravidelných návštěv lékaře vyplácena ke dni prvních narozenin dítěte) byla ke konci roku 2001 zrušena vzhledem k zavedení příspěvku na péči o dítě (Kinderbetreuungsgeld) k roku 2002 (Vančurová, a, str. 80). Ten je důležitým opatřením pro lepší sladění pracovního a rodinného života a od roku 2010 je nabízen v pěti variantách (BMWFJ, 2012d). Před příspěvkem na péči o dítě (vyplácen plošně), rodiče pobírali karenční příspěvek (Karenzurlaubsgeld; na děti narozené do 31.12. 2001). Příspěvek byl pobírán od devátého týdne po porodu (po skončení mateřského příspěvku) do 2,5 roku dítěte, pokud o dítě pečoval alespoň půl roku i druhý rodič, doba byla prodloužena o dalších 6 měsíců. Výše příspěvku byla odvozena od příjmu (Vančurová, a, str. 74-75). Od roku 2003 jsou rodinné přídávky poskytovány všem rodinám s dětmi a jsou odvozeny od počtu a věku dětí (Vančurová, a, str. 73-74).

Jak již bylo zmíněno, jedním z cílů současné rodinné politiky v Rakousku je kompatibilita pracovního a rodinného života prostřednictvím kvalitních a dostupných zařízení péče o děti, ale i vytvořením pracovního prostředí rodinám přátelské. Pro zlepšení kompatibility pracovního a rodinného života v Rakousku vznikla řada projektů v oblasti sociální politiky, příkladem je audit zaměstnaní a rodina (cílem je zlepšení slučitelnosti pracovního a rodinného života) a od

³¹ Bezplatná preventivní očkování, školní lékařské prohlídky, zrušení školného, školní učebnice zdarma, doprava pro žáky a učně zdarma, poradny pro matky, rodiny a páry, paušální jednorázová dávka za splnění podmínky pravidelných návštěv lékaře (v den prvních narozenin dítěte), placená pečovatelská dovolená (KFÖ, b).

³² Mezi tyto změny patří zavedení příspěvku na péči o dítě a dvě etapy daňových reforem zaměřené na podporu rodin s dětmi a důchodový systém (Vančurová, a, str. 70).

ledna 2013 také audit zaměstnání a rodina KOMPAKT pro malé a střední podniky (podniky s 5 – 50 zaměstnanci), audit obec přátelská rodině (cílem je přijetí opatření a podpora projektů, která jsou přátelská rodinám v obcích a městech, přičemž zapojeny by měly být všechny generace), audit vysoká škola a rodina (cílem je možnost dobré slučitelnosti studia s rodinou), audit péče a rodiny (cílem je trvalé zlepšování pracovního prostředí ve vztahu s přívětivostí rodinám), index zaměstnání a práce (nástroj měřící podnikové vědomí rodin, tedy zjišťuje přínosy opatření podporující slučitelnost pracovního a rodinného života), charta „sladění rodiny a práce“ (veřejné přiznání důležitosti opatření v podnicích a organizacích, která jsou přátelská rodině) a od roku 1999 se pořádá soutěž „podnik přátelský ženám a rodinám“, který se v roce 2009 přeměnil na soutěž „podnik přátelský rodinám“ (BMWfJ, 2013d).

V Rakousku je zavedena i celá řada nelegislativních opatření pro podporu rodin (Vančurová, a, str. 81). Mezi nové nástroje přímé podpory rodin patří například iniciativa „Family Alliance“ (cílem je podpora sladění podmínek rodinného a pracovního života), učebnice ve školách zdarma, zdarma doprava dětí hromadnou dopravou, centra pro rodinné plánování a manželské poradenství a do nepřímé podpory se řadí podpora zaměstnanosti žen a sladění rodinného a pracovního života (audit zaměstnání a rodina, služby péče o děti, právo na zkrácený pracovní úvazek do sedmi let věku dítěte, podpora rovných příležitostí na trhu práce a omezení mzdové diskriminace žen; Vančurová, a, str. 81-82).

6.3.2 Současná opatření rodinné politiky

Finanční podpora

Peněžitá pomoc v těhotenství a mateřství (Wochengeld) se vyplácí po dobu osmi týdnů před porodem, v den porodu a osmi týdnů po porodu, u předčasných a vícečetných porodů se doba po porodu prodlužuje na dvanáct týdnů (BMWfJ, 2013b). Výše peněžité pomoci je vypočítána podle posledních třech kalendářních měsíců (100 % průměrné čisté denní mzdy), přičemž na příspěvek mají nárok i nezaměstnané pobírající podporu v nezaměstnanosti (BMWfJ, 2013b). U zaměstnaných s nízkými příjmy a v případě pojištění je peněžitá pomoc vyměřena na 8,45 Euro denně. Pokud jsou samostatně výdělečně činné ženy pojištěny, výše peněžité pomoci (tzv. Betriebshilfe) činí až 50 Euro na den (BMWfJ, 2013b).

Příspěvek na péči o dítě (Kinderbetreuungsgeld) má v současnosti dva systémy pobírání: paušálně s čtyřmi variantami (30 měsíců + 6 pro druhého rodiče (zhruba 436 Euro měsíčně + 7,27 Euro denně pro další dítě), 20 měsíců + 4 pro druhého rodiče (zhruba 624 Euro měsíčně + 10,40 Euro denně pro další dítě), 15 měsíců + 3 pro druhého rodiče (zhruba 800 Euro měsíčně + 13,30 Euro denně pro další dítě) a 12 měsíců + 2 pro druhého rodiče (zhruba 1000 Euro měsíčně + 16,50 Euro denně pro další dítě) nebo závisle na příjmu (12 měsíců + 2 pro druhého rodiče, výše příspěvku činí 80 % předchozího čistého příjmu, maximálně však 66 Euro na den – zhruba 2000 Euro měsíčně). Tento příspěvek je pobírán plošně (BMWfJ, 2013b).

Rodinné přídatky (Familienbeihilfe) jsou vypláceny na děti do 18 let, u nezaměstnaných absolventů maximálně do 21 let u studujících je doba prodloužena do 24 let (do června roku 2011 do 26. narozenin dítěte) a u dobrovolníků je doba nároku také prodloužena. Na děti, kteří vykonávají základní vojenskou službu nebo civilní službu, se přídatky vyplácejí do 25 let (do června roku 2011 do 27. narozenin dítěte). Výše přídatku je odvozena od počtu a věku dětí a je

vyplácena měsíčně – do tří let dávka činí 105,4 Euro, od tří let 112,7 Euro, od deseti let 130,9 Euro a od devatenácti let 152,7 Euro. Pokud jsou v rodině dvě děti, přídavek se zvýší o 12,8 Euro, u tří dětí o 47,8 Euro, u čtyř dětí o 97,8 Euro a na každé další dítě o 50 Euro. Pro závažně zdravotně postižené děti příplatek činí 138,3 Euro měsíčně, přičemž neexistuje věkový limit pobírání dávek, pokud za trvale práce neschopné bylo prohlášeno do 21 let nebo u studujících do 25 let (do konce června 2011 do 27. narozenin dítěte; BMWFJ, 2013b). K rodinným přídávům se dále vyplácí doplňkový *rodičovský příspěvek* (Kinderabsetzbetrag), který činí 58,4 Euro na každé dítě (BMWFJ, 2013b).

Mezi další finanční pomoc patří školní startovné (Schulstartgeld; 100 Euro jednou ročně u dětí mezi 6 až 15 lety), příplatek pro početné rodiny (Mehrkindzuschlag) či vyrovnávací příspěvek (Unterhaltsabsetzbetrag; BMWFJ, 2013b).

V Rakousku existuje celá řada daňových úlev mezi než patří mimořádné výdaje (například náklady na zdravotní péči a cesty za lékařem, náklady na narození dítěte, náklady na dietní stravování, náklady na školky, jesle, družiny, denní centra pro děti, dětské sestry a pomoc při hlídání dětí v domácnosti a náklady na zahraniční odborné vzdělání dítěte), zvláštní výdaje (například dobrovolné další pojištění v rámci zákonného penzijního pojištění, náklady na bydlení, příspěvky církvi apod.), odpočet pro domácnost, kde je pouze jedna osoba výdělečně činná, odpočet na osamělého rodiče, odpočet na vydržování dítěte (alimenty), odpočet na dítě, dodatečný dětský doplatek a od roku 2009 jsou poprvé náklady na péči o dítě mimo rodinu daňově odpočitatelné - příspěvek zaměstnavatele na péči o dítě a odpočitatelné náklady na péči o dítě (BMWFJ, 2013b).

Mateřská a rodičovská dovolená

Mateřská dovolená (Mutterschaftskarenz) se vymezuje na dobu osmi týdnů před porodem, v den porodu a osm týdnů po porodu. V případě předčasného či vícečetného porodu a porodu císařským řezem se doba po porodu prodlužuje na dvanáct týdnů. Jestliže se doba před porodem nevyčerpaná, převádí se do období po porodu. Ochrana před výpovědí a propuštěním je vymezena na dobu od počátku těhotenství po dobu čtyř měsíců po porodu (BMWFJ, 2013b).

Právní nárok na *rodičovskou dovolenou* (Karenz) trvá nejdéle do dvou let dítěte. Rodič během dovolené pracovat může, ovšem maximálně 13 týdnů za kalendářní rok. Ochrana před výpovědí a propuštěním je platná po dobu rodičovské dovolené a čtyř týdnů po jejím ukončení (BMWFJ, 2013b).

Při splnění určitých podmínek (firma s více než 20 zaměstnanci, kde je rodič nepřetržitě zaměstnán nejméně tři roky) vzniká od 1.7. 2004 nárok na *částečnou rodičovskou dovolenou* (Elternteilzeit), kdy rodiče mohou pracovat na částečný úvazek do sedmých narozenin dítěte nebo nástupu do školy (KFÖ, b).

Hospicová pečovatelská dovolená (Familienhospizkarenz) byla zavedena v roce 2002, která je určena pro péči umírajícího člena rodiny nebo těžce nemocné děti. Délka je vymezena do šesti měsíců bez nároku na finanční pomoc (KFÖ, b).

Zařízení péče o děti

Rakousko poskytuje kvalitní zařízení předškolního vzdělávání pro všechny děti. V nabídce jsou jesle, mateřské školy, školní družiny, skupiny dětí, ale i dětské kroužky a paní/páni na hlídání, přičemž jejich využívání se v jednotlivých spolkových zemích velmi odlišuje. Pečovatelská zařízení jsou provozována zejména obcemi a dále pak farnostmi, rodinnými organizacemi, neziskovými organizacemi, podniky a soukromými osobami (BMWFJ, 2013c).

Od školního roku 2009/2010 mohou děti navštěvovat poslední rok před zahájením povinné školní docházky půl dne mateřskou školu (tj. 20 hodin týdně bez nároku na oběd) zdarma a od školního roku 2010/2011 je pro děti³³, které k 31.8. 2010 dosáhly pěti let, půldenní návštěva (minimálně 16 hodin) mateřské školy povinná (BMWFJ, 2013c).

Jesle (Krippen) poskytují péči o děti do tří let a určeny jsou především pracujícím rodičům. Většinou fungují po celý den a po celý rok, ovšem k dispozici jsou spíše ve větších městech (BMWFJ, 2013c).

Mateřské školy (Kindergärten) nabízejí služby péče o děti pro děti od tří let až do školního věku a jsou všeobecně přijímány jako nabídka předškolního vzdělávání (BMWFJ, 2013c).

Školní družina (Hort) poskytuje péči o děti ve školním věku po konci vyučování a během školních prázdnin, kde pracovníci pomáhají dětem s domácími úkoly a přípravou na zkoušky, ale poskytují i zájmovou činnost vzhledem k věku dítěte (BMWFJ, 2013c).

Skupiny dětí (Kindergruppen)³⁴ byly zřízeny vedle tradičních pečovatelských služeb. Jsou charakteristické vysokou mírou práv na rodičovské spolurozhodování a rodičovské zodpovědnosti. Děti jsou obvykle ve věkově smíšených skupinách pěti až deseti dětí (BMWFJ, 2013c).

Paní/páni na hlídání (Tagesmütter/Tagesväter) se starají převážně o malé děti většinou společně se svými dětmi v domácnosti. Význam tohoto typu péče se výrazně zvýšil v posledních letech, přičemž se zvyšuje počet dětí a zlepšuje kvalifikace tzv. Tageseltern (souhrnný název pro Tagesmütter a Tagesväter; BMWFJ, 2013c).

6.4 Rodinná politika ve Švýcarsku

Ve Švýcarsku podle spolkového úřadu pro sociální pojištění (BSV, 2013) zahrnuje rodinná politika všechna opatření a zařízení, které podporují rodiny. Opatření lze rozdělit do dvou skupin a to na peněžité (rodinné přídatky, daňové úlevy, stipendia, pojištění v mateřství nebo potřeba dávek pro rodiče) a nepeněžité opatření (podpora slučitelnosti práce a rodiny nebo poradenské služby).

Švýcarská politika je prováděna na třech úrovních – federální, kantonální a na úrovni obcí. Rodinná politika se řídí principem federalismu a subsidiarity, tj. konfederace přenechala odpovědnost ve všech oblastech rodinné politiky na kantonech a obcích a její role je pouze doplňková a podpůrná (BSV, 2013b). Princip federalismu a subsidiarity mají výhodu

³³ Výjimkou jsou děti, které už předčasně školu navštěvují a z některé další důvody (např. vážné fyzické nebo duševní onemocnění, zdravotní důvody, odlehle místo bydliště, atd.) nebo navštěvují paní/pány na hlídání (BMWFJ, 2013c).

³⁴ V některých spolkových zemích je tento termín také používán pro jesle a dalších věkově smíšená zařízení (BMWFJ, 2013c).

v zohlednění regionálních zvláštností, ale zase brání účinné rodinné politice na federální úrovni (EDI, 2004, str. 135), na které je zajištěna pouze finanční podpora (EDI, 2004 in Thoenen, 2010, str. 33). Kromě federace a kantonů se na vytváření rodinné politiky také podílejí nevládních organizací, přičemž některé z nich jsou dotované státem (BSV, 2013b).

Rodinná politika je často v rámci kantonů různě organizována a proto se také opatření v jednotlivých kantonech liší (Valarino, 2013, str. 1). Přičemž francouzsky a italsky mluvící části Švýcarska jsou k otázkám rodinné politiky otevřenější (EDI, 2004, str. 137), což se projevuje například u daňových odpočtů na děti. Problémem bylo i nařízení o náhradě výdělku v období mateřské dovolené, který byl uzákoněn až k 1. červenci 2005, přičemž legislativní návrhy existují již od roku 1945 (Olsson, 2008, str. 24).

6.4.1 Vývoj rodinné politiky ve Švýcarsku

Od šedesátých let dochází ke změnám ve struktuře domácností i rodin (k tradiční rodině – otec, matka a jejich děti – přibývají neúplné rodiny, nesezdané páry s dětmi, bezdětné páry a homosexuální partnerství), což vyžaduje i jisté změny v rodinné politice (EDI, 2004, str. 120). Nicméně do konce šedesátých let byla v popředí činnost rodinných sdružení spíše ve francouzsky a německy mluvících částech Švýcarska (Lüscher in Lüscher, 2003, str. 28).

Od poloviny sedmdesátých let byla snaha o upravení rodinného práva, tj. o rodinnou politiku zaměřenou na jednotlivce (každého člena rodiny), zejména pak ženy (Fux, 1994 in EDI, 2004, str. 120). V roce 1982 byla zveřejněna zpráva o rodinné politice ve Švýcarsku, která obsahovala doporučení jejího pojetí společně s odůvodněním (EDI, 2004, str. 120). Soustředila se na poskytování finančních dávek rodinám, ale zdůrazňovala i politiku bytovou, vzdělávání, poradenství a služby denní péče pro děti a nové rozdělení odpovědnosti mezi konfederaci a kantony (EDI, 2004, str. 121, 136). Zpráva v té době byla přijata pozitivně, ovšem bez odezvy (koordinační, koncepční a praktické podpory rodinné politiky) především na federální úrovni (Lüscher in Lüscher, 2003, str. 30), nicméně dnes je aktuální (EDI, 2004, str. 121, 136).

V devadesátých letech se rodinná politika soustředila na ekonomická opatření, tj. na finanční odškodnění rodin, zdanění rodin a peněžitou pomoc v mateřství, která však byla v roce 1999 zamítnuta (EDI, 2004, str. 121). K rozvoji dochází v druhé polovině devadesátých let, kdy se do popředí dostávají diskuze o slučitelnosti pracovního a rodinného života, zejména prostřednictvím rozšíření služeb péče o děti (EDI, 2004, str. 121).

Přesto rodinná politika ve Švýcarsku je v porovnání s ostatními evropskými státy málo rozvinutá (EDI, 2004, str. 136), především oblast sladění pracovního a rodinného života. Důvodem je silný federalismus ve Švýcarsku, který má za následek velmi nízké daně z příjmu na federální úrovni, což znamená nedostatek finančních prostředků na zaplacení nových a rozsáhlejších opatření kompatibility zaměstnání a rodiny (Vatter, Freitag in Thoenen, 2010, str. 33). Přestože je podpora slučitelnosti pracovního a rodinného života malá, ženy jsou do trhu práce silně zapojovány, nicméně se jedná spíše o práci na částečný úvazek než-li na plný (Thoenen, 2010, str. 17-18) a tudíž podle Stadelmann-Steffen (2007 in Thoenen, 2010, str. 18) Švýcarsko stále patří k zemím s modelem muž – živitel rodiny.

6.4.2 Současná opatření rodinné politiky

Finanční opatření

Peněžitá pomoc v mateřství (Mutterschaftsversicherung) je ženám vyplácena po dobu 14 týdnů ve výši 80 % platu, nicméně maximálně 196 franků (€ 157 – přepočteno k 28. květnu 2013) na den (Valarino, 2013, str. 2). Nárok na kompenzaci ušlého zisku mají pouze ženy v pracovním poměru (Olsson, 2008, str. 24). Příspěvek je vyplácen všem zaměstnaným, samostatně výdělečně činným a ženám pracujícím v podnicích manželů, partnerů a rodinných příslušníků, kde dostávají plat. V období devíti měsíců před porodem ženy musí platit povinné důchodové pojištění a odpracovat minimálně pět měsíců, v podobě porodu musí mít platnou pracovní smlouvu. (Valarino, 2013, str. 2). Ženy, které v době porodu nemají platnou pracovní smlouvu, mají nárok na příspěvek v nezaměstnanosti a splňují požadavky na nárok příspěvku v mateřství (Thoenen, 2010, str. 24).

Rodinné přídavky (Familienzulagen) a *daňové odpočty na děti* (Kinderabzüge bei den Steuern) jsou z hlediska finanční pomoci důležitými prvky švýcarské rodinné politiky (Statistik Schweiz, 2013). Podle federálního zákona o rodinných přídavcích (BSV, 2013a), který vešel v platnost teprve 1.1. 2009, je ve všech kantonech přinejmenším vyplácen *přídavek na dítě* (Kinderzulage) ve výši 200 franků měsíčně na děti do 16 let a do 20 let u dětí v pracovní neschopnosti. Dále pak *přídavek na vzdělávání* (Ausbildungszulage), který je vyplácen ve výši 250 franků měsíčně na děti od 16 do 25 let. Nárok na ně mají všichni zaměstnanci a od 1.1. 2013 také osoby samostatně výdělečně činné a nevýdělečně činní se skromným příjmem. Nicméně finanční přídavky i daňová politika jsou v kompetenci každého kantonu, a tudíž jsou rozdílné, přičemž některé kantony poskytují specifická opatření podpory rodin s dětmi (například porodné; Statistik Schweiz, 2013).

Zdanění rodiny je založeno na principu společného zdanění příjmu manželů a dále jsou umožněny odpočty specifické pro rodiny (odpočet na dítě, finančních příspěvků či pojištění; EDI, 2004, str. 114), přičemž daňová politika, jak již bylo zmíněno, je v kompetenci kantonů.

Testované dávky (Bedarfsleistungen) – tzv. *Bedarfszulage* pro děti do 15 let z rodin s nízkými příjmy a *příspěvek na malé dítě* (Kleinkinderzulage) pro domácnosti s dětmi do tří let s příjmy pod hranicí existenčního minima - jsou prostředkem boje proti chudobě rodin (EDI, 2004, str. 116). Testované dávky se vyplácejí pouze ve 12 kantonech³⁵.

³⁵ Aargau, Fribourg, Glarus, Graubünden, Luzern, Neuchâtel, St. Gallen, Schaffhausen, Ticino, Vaud, Zug a Zürich (EDI, 2004, str. 114).

Mateřská a rodičovská dovolená

Mateřská dovolená (Mutterschaftsurlaubs) ve Švýcarsku začíná dnem porodu a trvá šestnáct týdnů, přičemž povinných je týdnů osm (Valarino, 2013, str. 2).

Ve Švýcarsku není obecně přijímaný systém *rodičovské dovolené* (Elternurlaubs) a náhrada platu je různá podle kantonů (Hara, 2003, str. 183). Většina zaměstnavatelů ve veřejném sektoru poskytuje neplacenou rodičovskou dovolenou (rozmezí jednoho měsíce až dvou let), avšak v několika případech je dovolená výhradně nebo převážně adresovaná ženám - státním úřednicím (Valarino, 2013, str. 4). Je zaznamenáno, že některé menší společnosti v soukromém sektoru poskytují zaměstnancům též neplacenou rodičovskou dovolenou (Valarino, 2013, str. 4).

Během prvního roku života dítěte je čas strávený kojením v zaměstnání považován za pracovní dobu, pokud žena kojí mimo zaměstnání, za pracovní dobu je brána polovina času, přičemž pracovní dobou není myšlena doba přestávky. Během roku 2013 by se pravděpodobně úhrada platu v období času stráveného kojením měla stát povinná (Valarino, 2013, str. 5).

Zařízení péče o děti

Odpovědnost za služby péči o děti ve Švýcarsku není na federální úrovni, ale je regulována převážně kantony a obcemi. Nárok na místo v zařízeních neexistuje v žádném věku (Valarino, 2013, str. 5). Jedinou podporou na federální úrovni byl zákon o finanční pomoci pro rozšíření míst v zařízeních péče o děti (Anstoßfinanzierung), který byl schválený v roce 2002 (EDI, 2004, str. 119; Thoenen, 2010, str. 28).

Důležité je zmínit, že se v kantonech názvy zařízení stejného typu mohou lišit nabídkou opatření (Theonen, 2010, str. 30).

Jesle (Kinderkrippe/Krippe/Kinderhaus/Kindertagesstätte(KITA)) nabízí péči od rána do večera pro děti ve věku nula až šest let. V případě přítomnosti ráno a odpoledne dostanou děti oběd (Fachstelle Kinder&Familien, 2013).

Denní mateřská škola (Tageskindergarten) nabízí péči ráno a odpoledne bez možnosti oběda pro děti ve věku pěti až šesti let. Pokud je v nabídce oběd, zařízení se nazývá *mateřská škola* (Kindergarten; Fachstelle Kinder&Familien, 2013).

Dětská skupinka (Spielgruppe) poskytuje půldenní péči pro děti předškolního věku, přičemž v nabídce není zahrnut oběd (Fachstelle Kinder&Familien, 2013).

Denní klubovna (Tagesheim³⁶/Kindertagesstätte/Kinderhaus) nabízí péči od rána do večera pro děti předškolního a školního věku. V případě přítomnosti ráno a odpoledne děti dostanou oběd (Fachstelle Kinder&Familien, 2013).

Školní družina (Kinderhort³⁷/Hort/Halte-garderie³⁸/Halte-jeux³⁹/Kinderhaus) nabízí péči od rána do večera pro děti školního věku. V případě přítomnosti ráno a odpoledne dostanou děti oběd (Fachstelle Kinder&Familien, 2013).

Další instituce nabízející služby péče o děti se nazývají Kinderernest (péče poskytována hodinově, někdy nazývána Krippe, Tagesheime či Kinderhaus; Fachstelle Kinder&Familien, 2013).

³⁶ V Bernu poskytované pouze dětem školního věku (Fachstelle Kinder&Familien, 2013).

³⁷ Tento termín se někdy používá pro instituce s hodinovou péčí (Fachstelle Kinder&Familien, 2013).

³⁸ Termín pro kanton Berner (Fachstelle Kinder&Familien, 2013).

³⁹ Termín pro Westschweiz (Fachstelle Kinder&Familien, 2013).

Služby péče nabízejí i jednotlivci mezi něž patří *paní/pán na hlídání* (Tagesmutter/Tagesvater, souhrnně Tageseltern), kteří poskytují péči pro jedno či více dětí v jejich domovech (půldenní i celodenní péče), hlídání je často spojeno s péčí vlastních dětí (Fachstelle Kinder&Familien, 2013). Dále pak *chůvy* (Kinderfrau/Kindermädchen/Nanny/Au-Pair) zajišťující péči o jedno či více dětí v domácnosti rodičů v období týdnů až měsíců či *opatrovatelé/ky* (Babysitter) pečující o jednotlivé děti pouze hodinově a obvykle v přítomnosti rodičů (Fachstelle Kinder&Familien, 2013).

6.5 Komparace rodinných politik německy mluvících zemí

Jak uvedla Neyer (2003, str. 9) v rodinných politikách se odráží historické dědictví. Důkazem je Německo a Rakousko, kde byla zaváděna pronatalitní opatření nacistického režimu. Podpora rodin, zejména v Německu (myšlena bývalá Německá spolková republika), proto začala až když se plodnost dostala na extrémně nízkou úroveň (Rychtaříková in Vrána, 2005).

Rodinná politika v Německu, Rakousku a Švýcarsku může být považována za tradiční silně rodinnou (Ahrens et al., 2010, str. 2). Neboť je podporováno tradiční rozdělení povinností v rodině - muž je živitelem, chodí do práce a žena se stará o domácnost a výchovu dětí. Nicméně nedávno prošla rodinná politika restrukturalizací a ve všech zemích byly zrealizovány reformy (Ahrens et al., 2010, str. 2). I když zkoumané země mají velmi podobný vývoj, (tj. pokud jde o typologii sociálního státu⁴⁰, ohledně demografických a sociálních změn), reformy se ve výstupech liší (Ahrens et al., 2010, str. 5). Podle Blum (in Ahrens et al., 2010, str. 3, 8) pouze v Německu lze reformu rodičovského příspěvku (v roce 2007) považovat za opravdovou změnu systému. Zatímco rakouské reformy rodičovské dovolené (v letech 2000, 2002, 2008 a 2010) byly výsledkem přidávání doplňkových prvků k předchozí politice (Blum in Ahrens et al., 2010, str. 3, 8). V Německu a Rakousku nový systém dovolených je dalekosáhlý, neboť souvisí s příjmem, cíleně podporuje rychlý návrat matek zpět do zaměstnání a motivuje otce vzít si část dovolené (Ahrens et al., 2010, str. 3). Kdežto ve Švýcarsku reforma systému mateřského příspěvku (v roce 2004) je soustředěna pouze na matky a otce vylučuje (Ahrens et al., 2010, str. 4). Další švýcarská reforma se týkala rodinných přídatků (Ahrens et al., 2010, str. 2), kde byla určena nejnižší možná výše vyplácení ve všech kantonech.

V současnosti je pozornost rodinné politiky soustředěna zejména na kompatibilitu pracovního a rodinného života prostřednictvím zajištění dostupných, kvalitních a flexibilních služeb péče o děti a také zvýšením zapojení otců do rodičovské péče.

Nejstarším nástrojem podpory slučitelnosti rodinného a pracovního života je mateřská dovolená, která vznikla již v druhé polovině 19. století a byla ustanovena k ochraně zdraví žen a dětí (Kocourková, 2008, str. 129). Mateřská dovolená v Německu trvá celkem 14 týdnů (6+8), v Rakousku 16 týdnů (8+8), pokud se jedná o předčasný či vícečetný porod, doba po porodu se

⁴⁰ I když je v mezinárodním srovnání, švýcarský sociální stát často kvalifikován jako liberální (v Esping-Andersenově typologii), švýcarská sociální politika od konce sedmdesátých let se postupně rozvíjela a podle Armingeon (2001 in Ahrens et al., 2010, str. 3) se Švýcarsko přiblížilo ke kontinentálně-evropskému typu sociálního státu.

v obou zemích prodlužuje o další čtyři týdny. Během mateřské dovolené je ženám vyplácen mateřský příspěvek, který plně kompenzuje předchozí příjem. Ve Švýcarsku je mateřská dovolená vymezena na 16 týdnů (8 povinných) po porodu, přičemž mateřský příspěvek je vyplácen ve výši 80 % předchozího příjmu po období 14 týdnů.

Otcovská dovolená není uzákoněna ani v jedné ze zkoumaných zemích, nicméně nový systém vyplácení rodičovského příspěvku v Německu a Rakousku má motivovat oba rodiče k podílení se na výchově dětí v jejich raném věku.

Důvodem zavedení rodičovské dovolené bylo úsilí o zrovnoprávnění mužů a žen, jak na trhu práce, tak v rodině (Kocourková, 2008, str. 129). V Německu je délka rodičovské dovolené vymezena až do tří let dítěte (s možností převedení 12 měsíců, se souhlasem zaměstnavatele, do věku tří až osmi let dítěte), avšak rodičovský příspěvek je vyplácen po dobu maximálně 14 měsíců, tj. 12 + 2 měsíců a jeho výše činí zhruba 67 % příjmu. Při čerpání rodičovské dovolené je rodičům umožněno pracovat 30 hodin týdně. Rodičovská dovolená v Rakousku trvá do dvou let dítěte nebo si rodiče mohou zvolit částečnou rodičovskou dovolenou, tj. za určitých podmínek mají rodiče nárok práci na částečný úvazek do sedmých narozenin dítěte či jeho nástupu do školy. Období vyplácení rodičovského příspěvku má celkem čtyři možnosti: 36 měsíců (30 + 6), 24 měsíců (20 + 4), 18 měsíců (15 + 3) a 14 měsíců (12 + 2), přičemž výše příspěvku s délkou vyplácení klesá. U období 12 + 2 měsíců je možnost vyplácení i na základě předchozího příjmu (80 %). Při čerpání rodičovské dovolené je rodičům umožněno pracovat 13 týdnů za rok. Ve Švýcarsku rodičovská dovolená na federální úrovni poskytována není. Návrhy sice na ni a na otcovskou dovolenou byly předloženy, nicméně nebyly přijaty ani jednou komorou parlamentu (Valarino, 2013, str. 6). Ve Švýcarsku jsou alespoň uzákoněny pracovní přestávky na kojení.

V evropském kontextu jsou finanční opatření na podporu rodiny - zmírnění zátěže rodin při výchově dětí - v Německu a Rakousku velkorysá (Hara, 2001b in Hara, 2003, str. 184). Mezi finanční pomoc patří příspěvek/přídavek na dítě, který je vypláceny plošně. V Německu výše příspěvku na dítě závisí na počtu dětí v rodině, v Rakousku je výše přídavku odvozena počtem a věkem dětí a ve Švýcarsku věkem (do 16 let vyplácen přídavek na dítě a pokud se dítě vzdělává je dále vyplácen přídavek na vzdělání). V Německu a Rakousku jsou dále dávky určeny cíleným skupinám, tj. nízkopříjmovým rodinám či osamělým rodičům. Mimo jiné je pro Německo a Rakousko charakteristický široký výběr daňových úlev.

V posledních letech, jak již bylo zmíněno, je rodinná politika zaměřena na slučitelnost pracovního a rodinného života, což mimo jiné vede k rozšiřování míst v institucích předškolní péče. Dostupnost veřejných zařízení pro děti do tří let v německy mluvících zemích není příliš dobrá, kromě bývalé NDR. Rozdílnost je v poskytovatelích těchto služeb, zatímco v Rakousku a bývalé NDR to je spíše veřejný sektor (stát nebo obec), v bývalé NSR to jsou neziskové organizace. Institucionální péče je do značné míry poskytována na částečný úvazek a je tedy spíše doplňkem rodinné péče než nabídkou alternativy k péči poskytované nebo sjednané rodiči (Neyer, nepublikovaný rukopis; Ostner, 1998, 130; The Clearinghouse, 2000 in Neyer, 2009, str. 243). K roku 2000 (The Clearinghouse in Hara, 2003, str. 199) byl podíl dětí do tří let navštěvujících veřejná zařízení v bývalé NSR 5 %, v bývalé NDR 50 % a v Rakousku 3%, za Švýcarsko data nejsou k dispozici. Tento opožděný vývoj je podle Lohkamp-Himmighofen

(1999 in Hara, 2003, str. 184) způsoben stále existujícím tradičním konceptem, že by o děti do tří let mělo být pečováno doma matkou. K roku 2008 (OECD, 2011) se podíl dětí do tří let navštěvujících veřejná zařízení (včetně registrovaných poskytovatelů hlídání - chůvy, tzv. Tagesmutter či Tagesvatter apod.) prudce zvýšil, konkrétněji v Německu na 17,8 % a v Rakousku na 12,1 %, za Švýcarsko data nejsou k dispozici. Do budoucna je předpokládáno další rozšiřování, zejména v Německu, neboť od srpna 2013 dětem od jednoho roku vzniká nárok na místo ve veřejných zařízeních. Zařízení pro děti ve věku tři až pět let jsou více dostupná, poněvadž v Německu je od 1997 místo v tomto zařízení garantováno zákonem a v Rakousku je od roku 2010 školka pro pětileté děti povinná. Podle dat OECD (2011) k roku 2008 navštěvovalo veřejná zařízení pro děti ve věku 3 až 5 let v Německu 92,7 % (3letých: 86,9 %, 4letých: 95,4 %, 5letých: 95,8 %), v Rakousku 77,6 % (3letých: 52,4 %, 4letých: 85,6 %, 5letých: 94,8 %) a ve Švýcarsku 47,5 % (3letých: 9,6 %, 4letých: 39,5 %, 5letých: 93,1 %).

Velký význam na nedostatek pomoci při slučování pracovního a rodinného života ve Švýcarsku má podle řady výzkumníků (Thoenen, 2010; Bonoli, Reber, 2010; Ferrarini, 2006 in Thoenen, 2010, str. 32) decentralizace země (roztříštění zodpovědnosti) a nedostatek žen v politice⁴¹ i v současné době.

⁴¹ Podle výzkumu země, kde je větší zastoupením žen v politice, mají větší a lepší veřejnou podporu ve sladění pracovního a rodinného života (Thoenen in Ahrens et al., 2010, str. 7)

Kapitola 7

Závěr

Reprodukční chování páru lze v současnosti, vzhledem k moderním antikoncepčním metodám, efektivně ovlivňovat, tj. lze ovlivňovat počet narozených dětí a délku intervalu mezi jednotlivými porody. Na úroveň plodnosti však působí řada faktorů, kterými jsou například rodinná politika státu, situace na trhu práce, bytová situace, náboženské vyznání, hodnotový žebříček společnosti, respektive mladých lidí a další.

Německy mluvící země patří mezi země s dlouhodobě nízkou úrovní plodnosti, přičemž předkládaná diplomová práce je zaměřena právě na analýzu plodnosti v těchto zemích, a zda-li jednotlivé země reagují na snižování plodnosti zaváděním určitých opatření. Práce je rovněž zaměřena na analýzu postojů společnosti k rodičovství a měnícím se rolím mužů a žen.

Po druhé světové válce bylo Německo rozděleno do čtyř okupačních zón – americké, britské, francouzské a sovětské, z nichž v roce 1949 vznikly dvě republiky. Tedy z americké, britské a francouzské okupační zóny dne 7. září 1949 vznikla Spolková republika Německo⁴² a o měsíc později, dne 7. října 1949, ze sovětské okupační zóny vznikla Německá demokratická republika. Přičemž republiky se více než čtyřicet let rozvíjely v odlišném socioekonomickém prostředí, tj. v Německé demokratické republice byl demokratický život omezen a realizovala se zde řada radikálních ekonomických a sociálních opatření, kdežto v Německé spolkové republice se stabilizovala kapitalistická forma hospodářství. Ke znovu sjednocení republik došlo dne 3. října 1990, tedy před více než dvaceti lety, nicméně diference v plodnosti a rodinných vzorech existuje do současnosti. Z toho vyplývá, že se (bývalá) Německá demokratická republika diferencuje i od Rakouska a Švýcarska. Vzhledem k výše zmíněné historii nebylo Německo analyzováno jako celek, ale jako (bývalá) Německá demokratická republika (NDR) a (bývalá) Německá spolková republika (NSR).

V německy mluvících zemích (kromě NDR) započal pokles úhrnné plodnosti dříve a s větší intenzitou oproti ostatním evropským regionům (Sobotka, 2011, str. 264). Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let se úhrnná plodnost dostala pod záchovnou hranici (2,1 živě narozeného dítěte na jednu ženu) a v posledních třiceti letech se úhrnná plodnost stabilizovala na nízkých hodnotách bez větších či menších výkyvů (Sobotka, 2011, str. 264). Podle Rychtaříkové (2005 in Vávra, 2005) se v Německu, ale i v Rakousku projevovalo dědictví druhé

⁴² V práci označována jako Německá spolková republika (NSR).

světové války absencí jakékoli rodinné politiky, která byla tabu. Vládla zde totiž obava, že jakákoli opatření podporující rodiny budou vykládána ve smyslu fašismu. A podpora rodin započala až poté, co se plodnost dostala na extrémně nízkou úroveň. Ve Švýcarsku je na federální úrovni rodinná politika slabá a v jednotlivých kantonech se liší (Hara, 2003, str. 185).

V Německé demokratické republice byl vývoj úhrnné plodnosti odlišný než ve zmiňovaných zemích, neboť se zde zaváděla opatření podporující rodiny s dětmi, díky nimž došlo ke zvýšení a setrvání úhrnné plodnosti (okolo hodnoty 1,9 živě narozeného dítěte na jednu ženu). Nicméně v první polovině osmdesátých let bylo zaznamenáno mírné snížení úhrnné plodnosti a k rapidnímu poklesu došlo až po sjednocení Německa (3. 10. 1990) v důsledku změn doprovázených patrně i nejistotou při zakládání rodiny. Mezi lety 1993 až 1994 nastal tzv. demografický šok, kdy úhrnná plodnost klesla na kritických 0,78 živě narozeného dítěte na jednu ženu, přičemž doposud tato nízká hodnota nebyla zaznamenána (Conrad et al., 1996 in Sobotka, 2011, str. 266; Husák, 2007). Nicméně od tohoto dramatického poklesu se úhrnná plodnost nepřetržitě zvyšovala a od roku 2008 je vyšší než v bývalé NSR.

K roku 2010 dosahovala úhrnná plodnost nejvyšších hodnot ve Švýcarsku – 1,54 živě narozeného dítěte na jednu ženu, dále v bývalé NDR - 1,46, v Rakousku - 1,44 a nejnižší v bývalé NSR - 1,39 živě narozeného dítěte na jednu ženu. Podle Sobotky (2011, str. 294) jsou v analyzovaných zemích rapidní změny či zvraty v úrovni úhrnné plodnosti nepravděpodobné, nicméně mírné zvýšení není vyloučeno.

Generační ukazatel plodnosti není citlivý na neobvyklé hospodářské a politické změny, které přímo ovlivňují načasování rození dětí. Generaci žen narozené v roce 1941 se v Rakousku a Švýcarsku v průměru rodily dvě děti, kdežto v obou německých republikách se rodily méně než dvě děti. Dále měla konečná plodnost klesající trend, který přetrval v Rakousku (kohortě 1960 se v průměru narodilo 1,70 živě narozeného dítěte na jednu ženu). V ostatních zemích se generační plodnost ustálila, tj. v NDR okolo hodnoty 1,8 živě narozeného dítěte (kohorty 1949 až 1960), ve Švýcarsku okolo hodnoty 1,76 živě narozeného dítěte (kohorty narozené v 50. letech) a v NSR kolem hodnoty 1,61 živě narozeného dítěte (kohorty 1954 až 1960).

Na počátku analyzovaného období byla plodnost koncentrována ve věkových skupinách 20-24 let a 25-29 let, nicméně docházelo k poklesu plodnosti zejména u mladších věkových skupin a tedy k posunu do věkových skupin 25-29 let a 30-34 let. Tento posun byl zaznamenán nejprve ve Švýcarsku (v roce 1984) a v NSR (v roce 1987) a později v Rakousku (v roce 2000) a v bývalé NDR (v roce 2002).

Zvyšování průměrného věku při narození dítěte započalo ve všech zemích v polovině sedmdesátých let, kromě Německé demokratické republiky, kde nárůst započal v osmdesátých letech, nicméně k výraznějšímu zvyšování došlo až po sjednocení německých republik, přesněji po roce 1991. Nejmladší matky jsou z (bývalé) NDR a nejstarší ze Švýcarska, přičemž v průběhu let dochází ke sblížení hodnot. V současnosti průměrný věk při narození překročil nebo se blíží ke hranici třiceti let, tj. k roku 2010 se ve Švýcarsku rodily děti ženám ve věku 31,2 let, v bývalé NSR ve věku 30,5 let, v Rakousku v 29,8 letech a bývalé NDR ve věku 29,3 let. Průměrný věk matek při narození prvního dítěte v roce 2009 činil 29,8 let ve Švýcarsku, 29,1 let v bývalé NSR, 28,0 let v Rakousku a 27,2 let v bývalé NDR.

Z hlediska úrovně podílu dětí narozených mimo manželství se země značně odlišují. I když byl zaznamenán rostoucí trend, tempo a úroveň byly v jednotlivých zemích různé. Nejvíce dětí mimo manželství se rodí v (bývalé) Německé demokratické republice, kde k roku 2010 tento podíl činil 58,3 %. V Rakousku se k roku 2011 narodilo 40,4 % dětí mimo manželství a v bývalé Německé spolkové republice 27,0 %. Nejméně dětí mimo manželství se rodí ve Švýcarsku, tj. k roku 2011 tento podíl činil 19,3 %.

Německá, rakouská i švýcarská rodinná politika je tradičně orientovaná, tj. podporuje genderové rozdělení rolí v rodině, nicméně prochází postupnou restrukturalizací, která začala po roce 2000 řadou reforem⁴³ (Ahrens et al., 2010, str. 2).

Jelikož zaměstnání a rodinu (péče o děti a jejich výchovu) nelze pokládat za dvě odlišné části života, je pozornost rodinné politiky v posledních letech soustředěna především na slučitelnost pracovního a rodinného života. Mezi opatření, která usnadňují kompatibilitu těchto dvou sfér života, patří zajištění dostupných, kvalitních a flexibilních služeb péče o děti a také větší snaha o zapojení otců do rodičovské péče. V prvních letech života dítěte by mateřská, otcovská a rodičovská dovolená měla usnadnit péči o děti a umožnit snazší návrat zpět do zaměstnání.

V Německu, Rakousku a Švýcarsku je zavedena mateřská dovolená, při níž je vyplácena peněžitá pomoc v mateřství. Otcovská dovolená není uzákoněna ani v jedné zemi, nicméně v Německu a Rakousku byl zaveden systém vyplácení rodičovského příspěvku, který má motivovat k zapojení obou rodičů do výchovy dětí v jejich raném věku. Rodičovská dovolená je uzákoněna pouze v Německu a Rakousku, přičemž v obou zemích není délka rodičovské dovolené kompatibilní s délkou vyplácení rodičovského příspěvku. Ve Švýcarsku na federální úrovni není rodičovská dovolená doposud poskytována.

V posledních letech se rozšiřuje kapacita v institucích předškolní péče. Jejich dostupnost totiž v minulosti nebyla příliš rozvinuta, nicméně výjimkou je bývalá NDR, kde jsou zmiňované instituce pozůstatkem socialistického režimu. V současnosti se jedná především o rozšiřování míst pro děti do tří let⁴⁴, neboť zařízení pro děti ve věku tři až pět let⁴⁵ jsou dostupnější⁴⁶.

Vzhledem ke změnám ve stylu rodinného života, tj. přechodu od rodiny s tradičním rozdělením rolí: muž - živitel rodiny a žena - ochránkyně rodinného krbu k rodině více emancipované, a změnám v hodnotové orientaci byla diplomová práce zaměřena na postoje společnosti k rodičovství a měnícím se rolím mužů a žen v německy mluvících zemích. Analýza dat byla provedena na základě dat z mezinárodního šetření European Values Study z roku 2008.

⁴³ V Německu a Rakousku zavedlo nový systém dovolených, který má především usnadnit matkám rychlý návrat zpět do zaměstnání a motivovat otce k podílení se na výchově dítěte v jeho raném věku (Ahrens et al., 2010, str. 3). Ve Švýcarsku se reforma týkala mateřského příspěvku, který byl zaveden v roce 2004 (Ahrens et al., 2010, str. 4) a rodinných přídatků (Ahrens et al., 2010, str. 2), tj. stanovení jejich nejnižší výše ve všech kantonech.

⁴⁴ K roku 2008 (OECD, 2011) podíl dětí do tří let navštěvujících veřejná zařízení činil v Německu 17,8 %, v Rakousku 12,1 % a za Švýcarsko data nejsou k dispozici.

⁴⁵ K roku 2008 (OECD, 2011) podíl dětí ve věku tři až pět let navštěvujících veřejná zařízení činil v Německu 92,7 %, v Rakousku 77,6 % a ve Švýcarsku 47,5 %.

⁴⁶ V Německu je důvodem garance místa pro děti od tří let do nástupu do školy ve veřejných zařízeních od roku 1997 a v Rakousku povinná školka pro pětileté děti od roku 2010. V Německu od srpna 2013 vzniká i nárok na místo ve veřejných zařízeních pro děti od jednoho roku.

Nejprve bylo zkoumáno, zda sociodemografické charakteristiky (pohlaví, věk, rodinný stav, vzdělání, velikost obce a počet dětí) ovlivňují postoj k rodičovství⁴⁷ prostřednictvím chí-kvadrát testu nezávislosti. Ve většině případů závislost mezi výroky a sociodemografickými charakteristikami byla prokázána, nicméně kontingenční koeficienty, až na určité výjimky, nedosahovaly vysokých hodnot. Hypotéza⁴⁸ nemohla být zcela potvrzena na základě všech výroků, neboť u některých byl prokázán opačný trend.

Sociodemografickými charakteristikami, které nejvíce ovlivňují postoj k rodičovství, jsou rodinný stav a počet dětí, u nichž se potvrdilo, že ženatí respondenti a vdané respondentky společně s ovdovělými a respondenti s vyšším počtem dětí mají příznivější postoj k rodičovství ve všech analyzovaných zemích. Mezi výrokem *Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.* a sociodemografickou charakteristikou pohlaví byl ve všech zkoumaných zemích zaznamenán opačný trend. Tudíž hypotéza tvrdící, že ženy mají pozitivnější postoj k rodičovství, nebyla potvrzena, jelikož muži odpovídali souhlasněji než ženy. Hypotéza, že lidé s vyšším vzděláním reagují na rodičovství negativněji, se potvrdila ve všech zkoumaných zemích kromě bývalé NDR, kde se zvyšující se úroveň vzdělání rostl podíl pozitivních odpovědí.

Zajímavé byly vysoké kontingenční koeficienty mezi výrokem, který se týkal důležitosti práce a věkem, zejména u bývalé NDR a NSR. Důležitost práce byla za ne příliš důležitou a vůbec nedůležitou označována staršími lidmi (především ve věku 66 let a více), což bylo předvídatelné, neboť se jedná především o ekonomicky neaktivní populaci.

Dále bylo zkoumáno postoj společnosti k měnícím se rolím mužů a žen⁴⁹, kdy na základě faktorové analýzy se původních osm výroků redukovalo na dva nezávislé faktory – genderová rovnost a role ženy v domácnosti – ve všech analyzovaných zemích.

Společnost ve všech zkoumaných zemích zastává postoj, že odpovědnost za domácnost a výchovu dětí by měla být rozdělena mezi muže a ženy, nicméně ve Švýcarsku je tento postoj zastáván zřetelněji, zatímco v bývalé NDR méně v porovnání s ostatními zeměmi. Ovšem z hlediska role ženy v domácnosti se postoje odlišují. Zatímco obyvatelé bývalých německých zemí nesouhlasí s tím, že by žena měla být v domácnosti, obyvatelé Rakouska a Švýcarska nemají zcela vymezený postoj.

S tím, že by odpovědnost za domácnost a výchovu dětí měla být rozdělena mezi muže a ženy, méně souhlasně odpovídali muži (zejména v bývalé NSR a Rakousku, kdežto v bývalé NDR a Švýcarsku nebyly odpovědi příliš rozdílné), starší lidé (zejména ve věku 66 let a více), ovdovělí, lidé s nižším vzděláním (zejména v bývalé NDR a Rakousku, kdežto ve Švýcarsku a bývalé NSR nebyly odpovědi příliš diferencované) a lidé s vyšším počtem dětí (kromě

⁴⁷ Na základě výroků *Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?*, *Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.* a *Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.*, ke kterým byl přidán také výrok týkající se důležitosti práce, tj. *Jak je ve Vašem životě důležitá práce?*.

⁴⁸ Pozitivnější (příznivější) postoj k rodičovství lze očekávat spíše u žen než mužů a u osob staršího věku než u mladých lidí. V rámci rodinného stavu lze předpokládat, že lidé žijící v manželství (ženatí/vdané) budou k rodičovství více nakloněni. Lidé s vyšším vzděláním a z větších obcí budou reagovat negativněji. Poslední hypotézou je, že lidé s vyšším počtem dětí mají příznivější postoj k rodičovství.

⁴⁹ Na základě osmi výroků: *Pracující matka může vytvořit stejně vřelý vztah a pocit bezpečí pro své děti jako matka, která není zaměstnaná.*, *Předškolní děti asi trpí, jestliže je jejich matka zaměstnaná.*, *Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.*, *Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.*, *Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou.*, *Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.*, *Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně dobře jako matky.* a *Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.*

Švýcarska, kde rozdíly v odpovědích nebyly příliš rozdílné). Z hlediska velikosti obce se odpovědi respondentů v Rakousku a Švýcarsku příliš nelišily, kdežto v bývalé NDR byl zaznamenán vyšší podíl souhlasných odpovědí v obcích s 100 001 a více obyvateli a v bývalé NSR již u obcí s 20 001 až 100 000 obyvateli.

Na to, že by žena měla být v domácnosti, odpovídaly ženy negativněji ve všech zkoumaných zemích. Vyšší míra nesouhlasných odpovědí byla zaznamenána u mladších věkových skupin (výjimkou je bývalá NDR, kde byl vyšší podíl nesouhlasných odpovědí u všech věkových skupin) a u svobodných (výjimkou je bývalá NDR, kde větší míra nesouhlasu byla zaznamenána u rozvedených, přičemž míra nesouhlasu převažuje u všech kategorií). Míra nesouhlasu roste se zvyšující se úrovní dosaženého vzdělání, přičemž v bývalé NDR podíl negativních odpovědí převažuje u všech vzdělanostních kategorií. V obcích s nejvyšším počtem obyvatel (tj. 100 001 a více) byla zaznamenána nejnižší míra souhlasu (výjimkou je bývalá NDR, kde nízká míra souhlasu byla zaznamenána u všech velikostních kategorií obcí a bývalá NSR, kde nejnižší míra souhlasu byla u lidí z obcí s 20 001 – 100 000 obyvateli). Se zvyšujícím se počtem dětí rostla míra souhlasu, ovšem v bývalé NDR je růst minimální.

Reprodukční chování podle autorů (například Neyer, 2009, str. 248; Thévenon, 2009, str. 253) ovlivňuje situace na trhu práce, tj. dostupnost pracovních příležitostí pro ženy, pružná pracovní doba, práce na částečný úvazek či práce na dálku. Neyer (2009, str. 248) dále poukazuje na skutečnost, že přiměřená nabídka zařízení péče o děti, vysoká úroveň dávek, rodičovské dovolené s možností vybrat si dovolenou průměrné délky postupně a flexibilně a opatření zaměřena na zajištění rovných příležitostí mužů a žen jsou opatření, která mohou usnadnit rozhodnutí mít (další) dítě.

Klíčovým tématem současné německé a rakouské rodinné politiky je slučitelnost pracovního a rodinného života, prostřednictvím kvalitních a dostupných pečovatelských služeb a zařízení péče o děti a tzv. prostředí přátelského rodinám. Ve Švýcarsku však za problematikou slučitelnosti pracovního a rodinného života stojí podle řady výzkumníků (Thoenen, 2010; Bonoli, Reber, 2010; Ferrarini, 2006 in Thoenen, 2010, str. 32) decentralizace země (roztříštění zodpovědnosti) a nedostatek žen v politice.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ DAT

- Acree, 2013a. *Test dobré shody – skripty IBM SPSS* [online]. [cit. 2013-04-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.acree.cz/skripty/test-dobre-shody>>.
- Acree, 2013b. *Znaménkové schéma – skripty IBM SPSS* [online]. [cit. 2013-04-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.acree.cz/skripty/znamenkove-schema>>.
- ALDEBERT, F. et al.. 2001. *Dějiny Evropy*. Vydání druhé. Praha: Argo, 2001, 416 s. ISBN 80-7203-317-4.
- AHRENS, R. et al. 2010. Introduction: Family Policies in the German-Speaking Countries Reforms and Explanations [online]. *German Policy Studies*. 2010, vol. 6, no. 3, s. 1-11 [cit. 2013-02-28]. Dostupný z WWW: <<http://www.spaef.com/file.php?id=1232>>.
- ASKLÖF, C. et al. 2003. *Příručka na cestu k rovnosti žen a mužů* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2003, 60 s. [cit. 2013-06-14]. Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/953/na_cestu.pdf>.
- BAJÁK, J. 1997. *Geschichte von Deutschland und Österreich: (Übersicht)*. Vydání první. Brno: Státní jazyková škola, 1997, s. 117.
- BUJARD, M et al.. 2012. *(Keine) Lust auf Kinder? Geburtenentwicklung in Deutschland* [online]. Wiesbaden: Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung. 2012, 57 s. [cit. 2013-03-03]. Dostupný z WWW: <http://www.bib-demografie.de/SharedDocs/Publikationen/DE/Download/Broschueren/keine_lust_auf_kinder_2012.pdf?__blob=publicationFile>.
- Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung (BiB). 2012a. *Lebendgeburt, Totgeburt und Fehlgeburt* [online]. Wiesbaden: Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung, 2012 [cit. 2013-03-07]. Dostupný z WWW: <http://www.bib-demografie.de/SharedDocs/Glossareintraege/DE/L/lebendgeburt.html;jsessionid=1E392B4C35B1F335AB46CA8C9F896535.2_cid292?nn=3073508>.
- Bundesamt für Sozialversicherungen (BSV). 2013a. *Familienzulagen* [online]. Bern: Bundesamt für Sozialversicherungen. 2013 [2013-04-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.bsv.admin.ch/themen/zulagen/00059/index.html?lang=de>>.

- Bundesamt für Sozialversicherungen (BSV). 2013b. *Merkmale der Familienpolitik in der Schweiz* [online]. Bern: Bundesamt für Sozialversicherungen. 2013 [cit. 2013-04-16]. Dostupný z WWW:
<<http://www.bsv.admin.ch/themen/zulagen/00058/index.html?lang=de>>.
- Bundesamt für Statistik, 2013a. *Definitionen* [online]. Neuchâtel: Bundesamt für Statistik. 2013 [cit. 2013-07-11]. Dostupný z WWW:
<<http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/themen/14/11/def.html>>.
- Bundesamt für Statistik, 2013b. *Zusammengefasste Geburtenziffer* [online]. Neuchâtel: Bundesamt für Statistik, 2013 [cit. 2013-02-09]. Dostupný z WWW:
<<http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/themen/01/06/blank/key/02/05.html>>.
- Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung. 2012. *Fertilität* [online]. Wiesbaden: Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung. 2012 [cit. 2013-03-03]. Dostupný z WWW: <http://www.bib-demografie.de/DE/ZahlenundFakten/06/fertilitaet_node.html;jsessionid=09F951073F800935B1F92F23A38E6A74.2_cid292>.
- Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend (BMFSFJ). a. *Steuern – Kinder werden berücksichtigt*. [online]. Berlin: Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. [cit. 2013-07-25]. Dostupný z WWW:
<<http://www.familien-wegweiser.de/wegweiser/stichwortverzeichnis,did=93736.html>>.
- Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend (BMFSFJ). 2011. *Das Mutterschutzgesetz* [online]. Berlin: Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. 2011 [2013-04-17]. Dostupný z WWW:
<<http://www.bmfsfj.de/BMFSFJ/Service/themen-lotse,did=3264.html>>.
- Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend (BMFSFJ). 2012a. *Das Kindergeld* [online]. Berlin: Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. 2012 [cit. 2013-04-17]. Dostupný z WWW:
<<http://www.bmfsfj.de/BMFSFJ/Service/themen-lotse,did=31470.html>>.
- Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend (BMFSFJ). 2012b. *Kinderzuschlag und Leistungen für Bildung und Teilhabe* [online]. Berlin: Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. 2012 [cit. 2013-04-17]. Dostupný z WWW:
<<http://www.bmfsfj.de/BMFSFJ/Familie/kinderzuschlag,did=29178.html>>.
- Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend (BMFSFJ). 2013a. *Die Elternzeit* [online]. Berlin: Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. 2011 [cit. 2013-04-17]. Dostupný z WWW:
<<http://www.bmfsfj.de/BMFSFJ/familie,did=16318.html>>.
- Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend (BMFSFJ). 2013b. *Elterngeld* [online]. Berlin: Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. 2013 [cit. 2013-04-17]. Dostupný z WWW:
<<http://www.bmfsfj.de/BMFSFJ/Service/rechner,did=76746.html>>.

- Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend (BMFSFJ). 2013c. *Gute Kinderbetreuung* [online]. Berlin: Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. 2013 [cit. 2013-04-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.bmfsfj.de/BMFSFJ/Kinder-und-Jugend/kinderbetreuung.html>>.
- Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend (BMFSFJ). 2013d. *Leistungen und Förderung* [online]. Berlin: Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. 2013 [cit. 2013-04-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.bmfsfj.de/BMFSFJ/Familie/leistungen-und-foerderung.html>>.
- Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend (BMFSFJ). 2013e. *Mutterschaftsleistungen im Überblick* [online]. Berlin: Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. 2013 [cit. 2013-04-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.bmfsfj.de/BMFSFJ/Service/themen-lotse,did=33804.html>>.
- Bundesministerium für Wirtschaft, Familie und Jugend (BMWFJ). 2013a. *Familienpolitik in Österreich* [online]. Wien: Bundesministerium für Wirtschaft, Familie und Jugend. 2013 [cit. 2013-04-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.bmwfj.gv.at/FAMILIE/FAMILIENPOLITIK/Seiten/default.aspx>>.
- Bundesministerium für Wirtschaft, Familie und Jugend (BMWFJ). 2013b. *Finanzielle Unterstützungen* [online]. Wien: Bundesministerium für Wirtschaft, Familie und Jugend. 2013 [cit. 2013-04-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.bmwfj.gv.at/Familie/FinanzielleUnterstuetzungen/Seiten/default.aspx>>.
- Bundesministerium für Wirtschaft, Familie und Jugend (BMWFJ). 2013c. *Kinderbetreuung* [online]. Wien: Bundesministerium für Wirtschaft, Familie und Jugend. 2013 [cit. 2013-04-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.bmwfj.gv.at/FAMILIE/KINDERBETREUUNG/Seiten/default.aspx>>.
- Bundesministerium für Wirtschaft, Familie und Jugend (BMWFJ). 2013d. *Vereinbarkeit von Familie und Beruf* [online]. Wien: Bundesministerium für Wirtschaft, Familie und Jugend. 2013 [cit. 2013-04-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.bmwfj.gv.at/FAMILIE/VEREINBARKEITVONFAMILIEUNDBERUF/Seite n/default.aspx>>.
- COTTER, S. ZEMAN, K. 2011. *Human Fertility Database Documentation: Switzerland*. [online]. Rostock: Max Planck Institute for Demographic Research, Vienna: Vienna Institute of Demography. 2011. 6 s. [cit. 2012-08-14] Dostupný z WWW: <<http://www.humanfertility.org/Docs/CHE/CHecom.pdf>>.
- DIENEL, CH. 2007. *Bevölkerungspolitik in Deutschland* [online]. Berlin: Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. 2007 [cit. 2013-06-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.berlin-institut.org/online-handbuchdemografie/bevoelkerungspolitik/ Deutschland.html>>.

- Eidgenössisches Departement des Innern (EDI). 2004. *Familienbericht 2004. Strukturelle Anforderungen an eine bedürfnisgerechte Familienpolitik* [online]. Bern: Eidgenössisches Departement des Innern. 2004, 220 s. [cit. 2013-07-05]. Dostupný z WWW: <www.bsv.admin.ch/shop/00005/00012/index.html?lang=en&download=NHZLpZeg7t,lnp6I0NTU04212Z6ln1ad1IZn4Z2qZpnO2YUq2Z6gpJCDdnt7fmym162epYbg2c_JkKbNoKSn6A-->>. ISBN 3-909340-08-3.
- EVS, a. *About EVS* [online]. Tilburg: Department of Sociology. [cit. 2013-12-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.europeanvaluesstudy.eu/evs/about-evs/>>.
- EVS, b. *Surveys: Survey 2008* [online]. Tilburg: Department of Sociology. [cit. 2013-12-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.europeanvaluesstudy.eu/evs/surveys/survey-2008.html>>.
- EVS. 2010. *European Values Study 2008: Czech Republic Field Questionnaire* [online]. Köln: Leibniz Institute for the Social Sciences. GESIS Data Archive, 118 s. [cit. 2013-06-10]. Dostupný z WWW: <http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CDoQFjAB&url=http%3A%2F%2Finfo1.gesis.org%2Fdbksearch%2Ffile.asp%3Ffile%3DLink_ZA4488_q_cz.pdf.txt&ei=LIt1UbXMPOmN4ATyk4DwCw&usg=AFQjCNE_NCjXqn5cAo3rLb_sE_npSXJ7QQ&sig2=LfYxF3QCQr8mnwoGcaymw&bvm=bv.45512109,d.bGE>.
- Fachstelle Kinder&Familien. 2013. *Kinderbetreuung in der Schweiz* [online]. Aargau: Fachstelle Kinder&Familien. 2013 [cit. 2013-07-02]. Dostupný z WWW: <<http://www.kinderbetreuung-schweiz.ch/Descriptions.php?interfaceLanguage=>>>.
- GERLACH, I. 2009. *Familienpolitik: Geschichte und Leitbilder* [online]. Bern: Bundeszentrale für politische Bildung. 2013 [cit. 2013-06-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.bpb.de/izpb/8047/familienpolitik-geschichte-und-leitbilder?p=all>>.
- HARA, T. 2003. Fertility Trend and Family Policies in Germany, Austria, Switzerland and the Netherlands [online]. *Journal of Population and Social Security: Population Study*. Supplement to vol. 1, 2003, s. 172-202. [cit. 2012-11-09]. Dostupný z WWW: <http://www.ipss.go.jp/webj-ad/webjournal.files/population/2003_6/6.hara.pdf>. ISSN 1348-7191.
- HAYWOOD, A. et al.. 2001. *Německo, Lichtenštejnsko, Rakousko, Švýcarsko*. Praha: Svojtka, 2001, 336 s.. ISBN 80-7237-410-9.
- HEBÁK, P., HUSTOPECKÝ, J. 1987. *Vícerozměrné statistické metody s aplikacemi*. Vydání první. Praha: SNTL, Bratislava: ALFA, 1987, 456 s.
- HENDL, J. 2004. *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a metaanalýza dat*. Vydání první. Praha: Portál, 2004, 584 s. ISBN 80-7178-820-1.
- HEŘMANOVÁ, E. 1991. *Vybrané vícerozměrné statistické metody v geografii*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova, 1991, 133 s. ISBN 80-7066-302-2.
- HUSÁK, T. 2007. *Analýza: vývoj porodnosti regionů Německa po roce 1950* [online]. Demografický informační portál. 2007 [cit. 2009-11-03]. Dostupný z WWW: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=507>.

- JAROŠOVÁ, E. 1994. Kontingenční tabulky. In *STATISTIKA B – Řešené příklady*. Vydání první. Praha: Vysoká škola ekonomická - Fakulta informatiky a statistiky, 1994. [Kap.] 1.3, s. 20-30. ISBN 80-7079-328-7.
- JONÁŠOVÁ, K. et al., 2012. *Mateřská dovolená, nebo rodičovský čas?* [online]. Praha: Gender Studies. 2012, 52 s. [cit. 2013-06-17]. Dostupný z WWW: <http://www.genderstudies.cz/download/Materska_Rodicovsky_Cas_web.pdf>. ISBN 978-80-86520-47-6.
- KALIBOVÁ, K. et al. 2009. *Demografie (nejen) pro demografy*. Vydání třetí. Praha: Slon, 2009, 241 s. ISBN 978-80-7419-001-8.
- Katholischer Familienverband Österreichs (KFÖ), a. *Familienpolitik in Österreich* [online]. Wien: Katholischer Familienverband Österreichs. [cit. 2013-06-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.familie.at/site/oesterreich/familienpolitik/familienpolitikinoesterre>>.
- Katholischer Familienverband Österreichs (KFÖ), b. *Reformbedarf und Herausforderungen* [online]. Wien: Katholischer Familienverband Österreichs. [cit. 2013-06-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.familie.at/site/oesterreich/familienpolitik/familienpolitikinoesterre/entwicklung>>.
- KOCOURKOVÁ, J. 2008. Rodinná politika ve státech Evropské unie. In *Populační vývoj České republiky 2007*. Vydání první. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 2008, s. 127–130. ISBN 978-80-86561-46-2.
- KOCOURKOVÁ, J., RABUŠIC, L. 2006. *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný?: proměny reprodukčního chování a možnosti rodinné politiky z hlediska postojů české veřejnosti*. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, katedra demografie a geodemografie, 2006, 158 s. ISBN 80-86561-93-3.
- KOHLER, H.-P., et al. 2006. Low Fertility in Europe: Causes, Implications and Policy Options [online]. In HARRIS, F. R.: *The Baby Bust: Who will do the Work? Who Will Pay the Taxes?* Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers, 2006, s. 48-109 [cit. 2011-02-21]. Dostupné z WWW <<http://www.ssc.upenn.edu/~hpkohler/papers/Low-fertility-in-Europe-final.pdf>>.
- KOMŮRKOVÁ, K. 2013. *Luxusní rodičovská po Česku* [online]. OK - Občanské sdružení prosazující rovné zastoupení žen a mužů ve veřejném a stranickém životě. 2013 [cit. 2013-06-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.oranzovy-klub.cz/cz/aktualita/kristina-komurkova-luxusni-rodicovska-po-cesku/79>>.
- KOUŘIMSKÁ, M. et al. 1999. *Zur Geschichte und Kultur der Deutschsprachigen Länder*. Vydání první. Praha: Scientia, 1999, s. 152. ISBN 80-7183-141-7.
- KUKLÍK, J., KUKLÍK, J. 2000. *Dějiny 20. století*. Vydání třetí. Praha: SPL - Práce, 2000, 192 s. ISBN 80-86287-15-7.

- KREYENFELD, M., PÖTZSCH, O., KUBISCH, K. 2011. *Human Fertility Database Documentation: West(ern) Germany*. [online]. Rostock: Max Planck Institute for Demographic Research, Vienna: Vienna Institute of Demography. 2011, 12 s. [cit. 2012-08-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.humanfertility.org/Docs/DEUTW/DEUTWcom.pdf>>.
- LÜSCHER, K. 2003. Zur Geschichte der Familienpolitik in der Schweiz [online]. In: LÜSCHER, K. 2003. *Warum Familienpolitik? Argumente und Thesen zu ihrer Begründung*. Bern: Eidgenössische Koordinationskommission für Familienfragen, 2004, s. 29-31. [cit. 2013-07-05]. Dostupný z WWW: <http://www.ekff.admin.ch/c_data/d_Pub_Warum_162KB.pdf>.
- MATĚJKOVÁ, B., PALONCYOVÁ, J. 2003. Německo [online]. In: *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích I*. Praha: VÚPSV. Kap. 6, s. 84-105 [cit. 2013-02-05]. Dostupný z WWW: <<http://praha.vupsv.cz/Fulltext/rodpolI.pdf>>.
- MATĚJKOVÁ, B., PALONCYOVÁ, J. 2005. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci v České republice*. Vydání první. Brno: Masarykova univerzita, 2005, 80 s. ISBN 80-210-3630-3.
- MITCHELL, E., 2010. *Typologizace sociálního státu v díle G. Esping-Andersena* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 2010 [cit. 2013-02-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=337&lst=119>>.
- MOYZISOVÁ, D. 1991. *Rodinná politika Spolkové republiky Německo: expertíza*. Bratislava: Výskumný ústav práce a socialnych vecí. 1991, 11 s. ISBN 80-7138-008-3.
- NEYER, G. 2003. *Family Policies and Low Fertility in Western Europe* [online]. Rostock: Max Planck Institute for Demographic Research. 2003, 63 s. [cit. 2011-02-22]. Dostupný z WWW: <<http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2003-021.pdf>>.
- NEYER, G. 2009. Rodinná politika a plodnost v Evropě: pronatalitní politika v souvislosti s politikou genderovou, politikou zaměstnanosti a opatřeními týkajícími se péče o děti [online]. *Demografie*, 2009, roč. 51, č. 4, s. 235-251 [cit. 2011-02-04]. Dostupný z WWW: <http://www.demogr.mpg.de/publications%5Cfiles%5C3749_1267699917_1_Neyer%20Demografie%2051%204%202009.pdf>.
- ONNEN-ISEMANN, C. 2003. *Familienpolitik und Fertilitätsunterschiede in Europa* [online]. Bern: Bundeszentrale für politische Bildung. 2003 [cit. 2013-06-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.bpb.de/apuz/27328/familienpolitik-und-fertilitaetsunterschiede-in-europa?p=all>>.
- PAVLÍČKOVÁ, B. 2008. Vývoj sňatečnosti v Rakousku a Česku v letech 1870-2006. In *Vývoj plodnosti, úmrtnosti a sňatečnosti v Rakousku a České republice od r. 1870* [online]. Brno, 2008. [Kap.] 10, s. 40-44. Bakalářská práce (Bc.). Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra sociologie. [cit. 2012-10-26]. Dostupný z WWW: <is.muni.cz/th/181932/fss_b/Bakalarska_prace_Pavlickova.doc>.

- PAVLÍK, Z., KALIBOVÁ, K. 2005. Porodnost. In *Mnohojazyčný demografický slovník*. Vydání druhé. Praha: Česká demografická společnost, 2005. [Kap.] 6, s. 85-96. ISBN 80-239-4864-4.
- PISON, G. 2012. *France and Germany: a history of criss-crossing demographic curves* [online]. *Population & Societies*, 2012, no. 487, 2012, s. 1-4 [cit. 2013-07-10]. Dostupný z WWW: <http://www.ined.fr/fichier/t_publication/1585/publi_pdf2_pesa487.pdf>. ISSN 0184 77 83.
- PÖTZSCH, O. 2012: *Geburten in Deutschland* [online]. Wiesbaden: Statistisches Bundesamt. 2012, 48 s. [cit. 2013-3-3]. Dostupný z WWW: <https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Bevoelkerung/Bevoelkerungsbewegung/BroschuereGeburtenDeutschland0120007129004.pdf?__blob=publicationFile>.
- SKÁLOVÁ, H. 2008. *Mateřská a rodičovská dovolená a systém zařízení péče o děti v Německu* [online]. Praha: Gender Studies: Půl na půl - rovné příležitosti žen a mužů. 9 s. [cit. 2010-03-08]. Dostupný z WWW: <<http://www.rovneprilezitosti.cz/admin/upload/0a348316d1/2d11c3a18e.pdf>>.
- SOBOTKA, T. 2005. Fertility in Austria, Germany and Switzerland: Is there a Common Pattern? [online]. *Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft*, 2011, vol. 36, s. 263-304 [cit. 2012-10-25]. Dostupný z WWW: <<http://160.45.170.111/index.php/CPoS/article/view/81/76>>.
- SOBOTKA, T. 2005. *Fertility in Austria: An Overview* [online]. Vienna: Vienna Yearbook of Population Research, 2005, s. 243.259 [cit. 2012-10-25]. Dostupný z WWW: <http://hw.oeaw.ac.at/0xc1aa500d_0x0010403d>.
- SPSS, 2006. *User's Guide: Crosstabs Algorithms – Marginal and Cell Statistics*.
- STATISTIK SCHWEIZ, 2013. *Familienzulagen und Steuerabzüge* [online]. Bern: Statistik Schweiz. 2013 [cit. 2013-07-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/themen/01/04/blank/01/03/04.html>>.
- ŠKALOUDOVÁ, A. 2010. *Faktorová analýza* [online]. Univerzita Karlova: Pedagogická fakulta. 2010 [cit. 2013-04-13]. Dostupný z WWW: <<http://userweb.pedf.cuni.cz/kpsp/skalouda/fa/index.htm>>.
- ŠTÁDLEROVÁ, M. et al. 2012. Gender a mentoringové funkce v akademickém prostředí [online]. In *Think Together 2012*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2012, s. 162-174. [cit. 2013-04-13] Dostupný z WWW: <http://tt.pef.czu.cz/Files/3_printVersion_166.pdf>. ISBN 978-80-213-2275-2.
- THÉVENON, O. 2009. Rodinná politika ve vyspělých zemích: protikladné modely [online]. *Demografie*, 2009, roč. 51, č. 4, s. 252-257 [cit. 2011-02-04]. Dostupný z WWW: <http://www.demogr.mpg.de/publications%5Cfiles%5C3749_1267699917_1_Neyer%20Demografie%2051%204%202009.pdf>.
- THOENEN, O. 2010. Reconciliation of Work and Family Life in Switzerland [online]. *Germany Policy Studies*, 2010, vol. 6, no. 3, s. 13-48 [cit. 2013-07-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.spaef.com/file.php?id=1233>>.

- VANČUROVÁ, A. a. *Současná a připravovaná opatření rodinné politiky v zemích střední Evropy* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. 108 s. [cit. 2011-12-20]. Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/4354/studie_vancurova.pdf>.
- VOLARINO, I. 2013. Switzerland country note' [online]. In: MOSS, P. *International Review of Leave Policies and Research*, 2013, 8 s. [cit. 2013-07-05]. Dostupný z WWW: <http://www.leavenetwork.org/fileadmin/Leavenetwork/Country_notes/2013/Switzerland.FINALcitation.pdf>.
- VRÁNA, K. 2005. Rozhovor: *Rodinná politika by se měla v Česku stát prioritou* [online]. Demografický informační portál. 2005 [cit. 2011-10-11]. Dostupný z WWW: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=69>.
- ZEMAN, K. 2011. *Human Fertility Database Documentation: Austria*. [online]. Rostock: Max Planck Institute for Demographic Research, Vienna: Vienna Institute of Demography. 2011, 6 s. [cit. 2012-08-14] Dostupný z WWW: <<http://www.humanfertility.org/Docs/AUT/AUTcom.pdf>>.

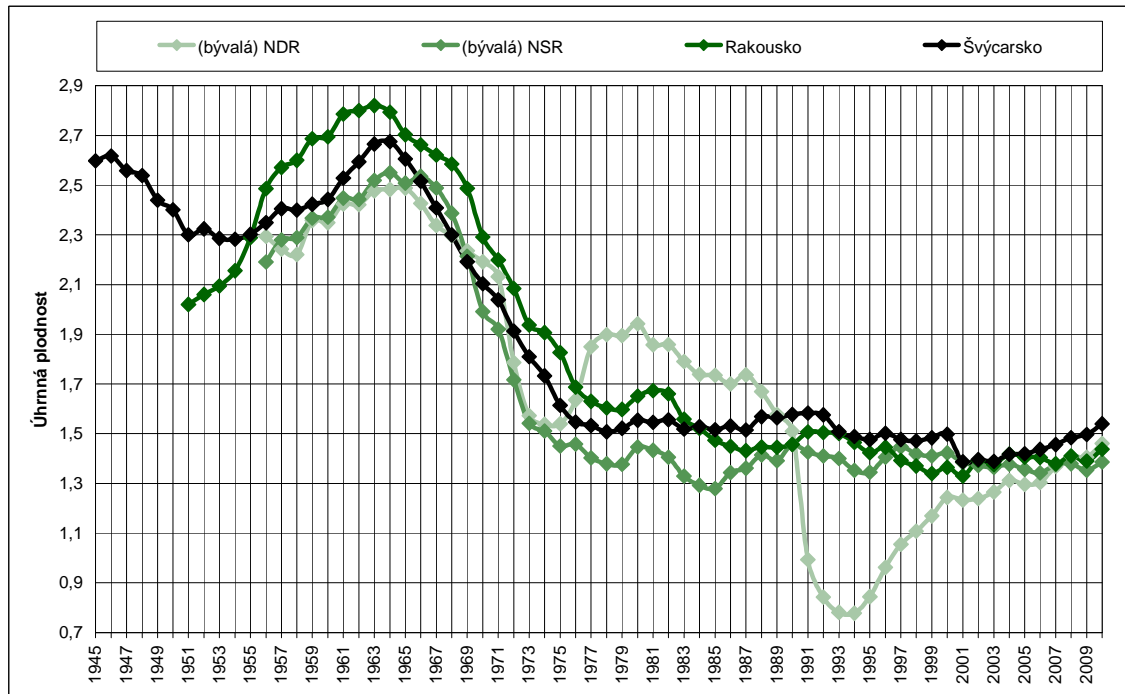
Zdroje dat

- Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung (BiB). 2012. *Zahlen und Fakten – Fertilität* [online]. Wiesbaden: Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung. 2012 [cit. 2013-03-07]. Dostupný z WWW: <http://www.bib-demografie.de/DE/ZahlenundFakten/06/fertilitaet_node.html>.
- Bundesamt für Statistik (BFS). 2012. *Bevölkerungsbewegung – Geburten und Fruchtbarkeit* [online]. Neuchâtel: Bundesamt für Statistik. 2012 [cit. 2012-08-17] Dostupný z WWW: <<http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/themen/01/06/blank/key/02.html>>.
- EUROSTAT. 2013. *Database – Population* [online]. Luxembourg: European Commission. 2013 [cit. 2013-03-03]. Dostupný z WWW: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/database>>.
- EVS. 2011. *European Values Study 2008: Integrated Dataset (EVS 2008)*. Mannheim: Leibniz Institute for Social Sciences. GESIS Data Archive [cit. 2013-05-02]. Dostupný z WWW: <<http://info1.gesis.org/dbksearch/sdesc2.asp?no=4800&db=e&doi=10.4232/1.11004>>.
- Human Fertility Database (HFD). 2012. *Austria* [online]. Rostock: Max Planck Institute for Demographic Research, Vienna: Vienna Institute of Demography. 2012 [cit. 2012-08-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.humanfertility.org/cgi-in/country.php?country=AUT&tab=si&t1=1&t2=2>>.
- Human Fertility Database (HFD). 2011. *Germany, East* [online]. Rostock: Max Planck Institute for Demographic Research, Vienna: Vienna Institute of Demography. 2011 [cit. 2012-08-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.humanfertility.org/cgi-bin/country.php?country=DEUTE&tab=si&t1=1&t2=2>>.

- Human Fertility Database (HFD). 2011. *Germany, West* [online]. Rostock: Max Planck Institute for Demographic Research, Vienna: Vienna Institute of Demography. 2011 [cit. 2012-08-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.humanfertility.org/cgi-bin/country.php?country=DEUTW&tab=si&t1=1&t2=2>>.
- Human Fertility Database (HFD). 2011. *Switzerland* [online]. Rostock: Max Planck Institute for Demographic Research, Vienna: Vienna Institute of Demography. 2011 [cit. 2012-08-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.humanfertility.org/cgi-bin/country.php?country=CHE&tab=si&t1=1&t2=2>>.
- OECD 2011. *Enrolment in childcare and pre-preschools* [online]. OECD: Family database. 2011, 6 s. [cit. 2013-07-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.oecd.org/els/family/37864698.pdf>>.
- STATISTIK AUSTRIA. 2012. *Statistiken – Bevölkerung* [online]. Wien: Bundesanstalt Statistik Österreich. 2012 [cit. 2012-08-13]. Dostupný z WWW: <http://www.statistik.at/web_de/statistiken/bevoelkerung/demographische_masszahlen/demographische_indikatoren/index.html>.

PŘÍLOHY

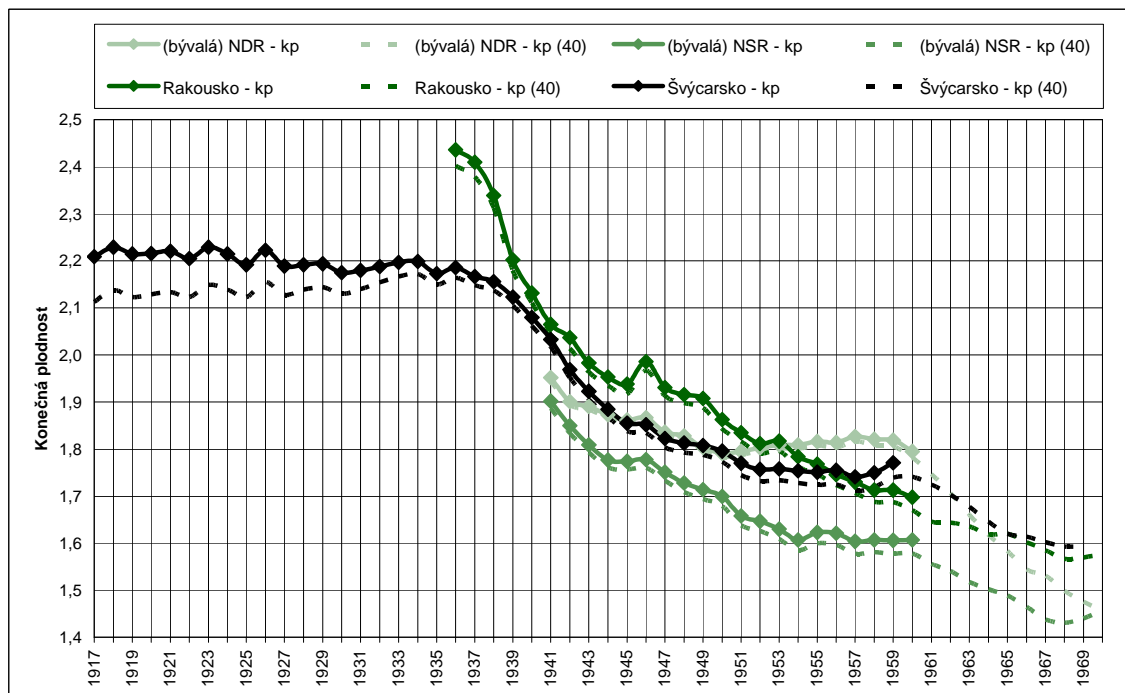
Příloha 1 - Úhrnná plodnost, (bývalá) NDR, (bývalá) NSR, Rakousko, Švýcarsko, 1945 - 2010

Poznámka: Od roku 1990 bez východního/západního Berlína.

Zdroj: HFD, 2011, HFD, 2012 a vlastní výpočty

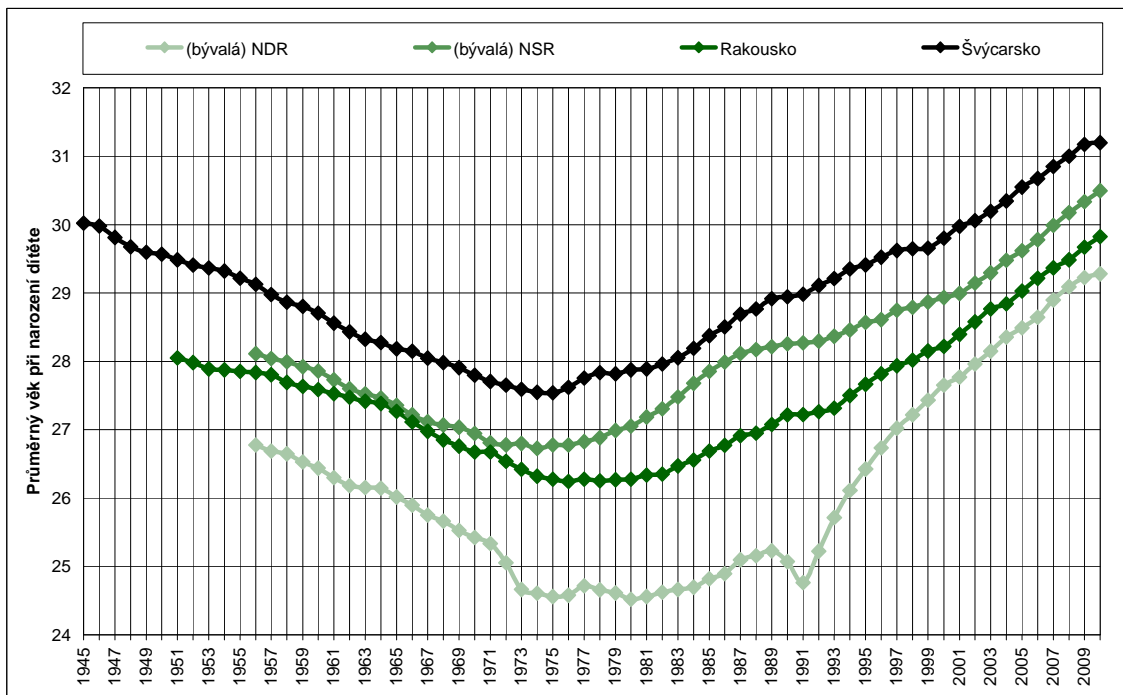
Příloha 2 - Konečná plodnost, (bývalá) NDR, (bývalá) NSR, Rakousko, Švýcarsko, generace 1917 - 1970

Poznámka: Od roku 1990 bez východního/západního Berlína.

Zdroj: HFD, 2011, HFD, 2012 a vlastní výpočty

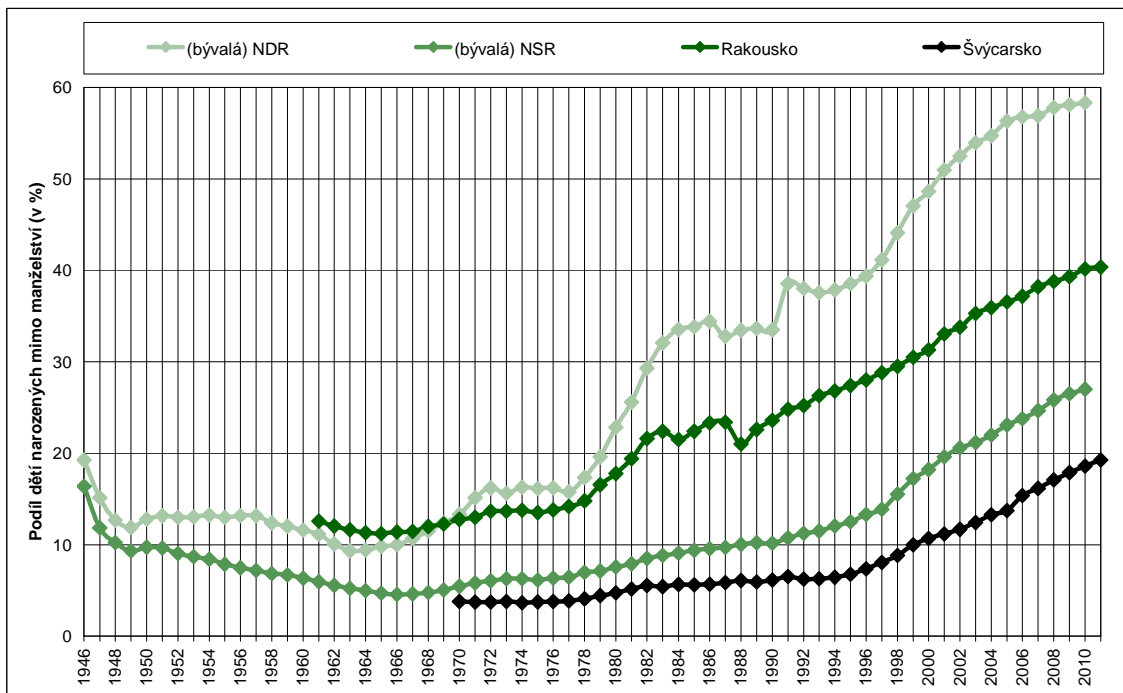
Příloha 3 – Průměrný věk při narození dítěte, (bývalá) NDR, (bývalá) NSR, Rakousko, Švýcarsko, 1945 - 2010

Poznámka: Od roku 1990 bez východního/západního Berlína.

Zdroj: BiB, 2013, HFD, 2011, HFD, 2012 a vlastní výpočty

Příloha 4 – Podíl dětí narozených mimo manželství, (bývalá) NDR, (bývalá) NSR, Rakousko, Švýcarsko, 1946 - 2011

Poznámka: Od roku 1990 bez západního Berlína.

Zdroj: BFS, 2012, BiB, 2012, Statistik Austria, 2012 a vlastní výpočty

Příloha 5 - Postoje respondentů k výrokům týkající se rodičovství podle pohlaví, bývalá NDR

	Podíl jednotlivých odpovědí (v %)	
	Muž	Žena
	Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?	
Velmi důležitá	75,0	80,8
Dostí důležitá	19,1	15,7
Nedůležitá	5,9	3,5
	Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.	
Potřebuje děti	41,5	50,2
Není to nutné	42,8	42,9
Nevím	15,7	6,9
	Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.	
Rozhodně souhlasím	11,5	4,9
Souhlasím	25,2	24,0
Ani souhlas ani nesouhlas	23,1	27,6
Nesouhlasím	29,4	26,4
Rozhodně nesouhlasím	9,2	10,5
Nevím	1,7	6,7

Poznámka: Tabulka znázorňuje podíly jednotlivých odpovědí respondentů podle pohlaví u výroků, kde byla prokázána závislost na základě chí-kvadrát testu.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 6 - Postoje respondentů k výrokům týkající se rodičovství podle věku, bývalá NDR

	Podíl jednotlivých odpovědí (v %)				
	18-29	30-41	42-54	54-65	66+
	Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?				
Velmi důležitá	68,5	66,9	65,0	48,3	27,7
Dostí důležitá	28,1	25,3	27,6	26,9	13,8
Nedůležitá	3,4	7,8	7,4	24,8	58,5
	Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.				
Potřebuje děti	32,0	42,5	41,1	50,6	57,5
Není to nutné	55,3	45,8	45,5	41,2	32,0
Nevím	12,7	11,8	13,4	8,2	10,5
	Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.				
Rozhodně souhlasím	8,7	5,2	8,4	8,6	8,8
Souhlasím	16,0	24,0	23,1	25,3	31,1
Ani souhlas ani nesouhlas	20,7	29,9	24,0	28,6	23,2
Nesouhlasím	33,3	26,0	27,6	27,3	26,3
Rozhodně nesouhlasím	14,7	12,3	12,4	6,1	6,6
Nevím	6,7	2,6	4,4	4,1	3,9

Poznámka: Tabulka znázorňuje podíly jednotlivých odpovědí respondentů podle věku u výroků, kde byla prokázána závislost na základě chí-kvadrát testu.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 7 - Postoje respondentů k výrokům týkající se rodičovství a důležitosti práce podle rodinného stavu, bývalá NDR

	Podíl jednotlivých odpovědí (v %)			
	Svobodný/á	Ženatý/vdaná	Rozvedený/á	Ovdovělý/á
Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?				
Velmi důležitá	63,3	92,4	58,4	74,3
Dosti důležitá	27,9	7,4	30,7	19,3
Nedůležitá	8,7	0,2	10,8	6,4
Jak je ve Vašem životě důležitá práce?				
Velmi důležitá	63,2	53,8	54,3	29,5
Dosti důležitá	29,8	21,6	26,8	17,9
Nedůležitá	7,0	24,6	18,9	52,7
Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.				
Potřebuje děti	28,0	52,5	34,5	72,6
Není to nutné	54,7	37,4	56,5	21,2
Nevím	17,2	10,1	8,9	6,2
Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.				
Rozhodně souhlasím	5,2	9,8	4,7	11,5
Souhlasím	12,9	30,9	13,0	38,1
Ani souhlas ani nesouhlas	22,4	26,0	31,4	20,4
Nesouhlasím	35,3	23,7	34,3	20,4
Rozhodně nesouhlasím	16,8	6,1	14,2	5,3
Nevím	7,3	3,5	2,4	4,4

Poznámka: Tabulka znázorňuje podíly jednotlivých odpovědí respondentů podle rodinného stavu u výroků, kde byla prokázána závislost na základě chí-kvadrát testu.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 8 - Postoje respondentů k výrokům týkající se rodičovství a důležitosti práce podle vzdělání, bývalá NDR

	Podíl jednotlivých odpovědí (v %)		
	Základní a neúplné	Středoškolské	Vysokoškolské
Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?			
Velmi důležitá	57,0	78,3	86,9
Dosti důležitá	32,2	17,5	10,1
Nedůležitá	10,7	4,1	3,0
Jak je ve Vašem životě důležitá práce?			
Velmi důležitá	28,2	54,7	61,0
Dosti důležitá	29,9	24,7	19,7
Nedůležitá	41,9	20,6	19,3
Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.			
Potřebuje děti	46,5	42,9	52,8
Není to nutné	46,5	44,4	37,8
Nevím	7,0	12,8	9,4
Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.			
Rozhodně souhlasím	7,0	6,3	12,7
Souhlasím	19,4	23,1	30,3
Ani souhlas ani nesouhlas	27,1	26,6	21,7
Nesouhlasím	26,4	29,4	25,1
Rozhodně nesouhlasím	13,2	9,4	9,4
Nevím	7,0	5,3	0,7

Poznámka: Tabulka znázorňuje podíly jednotlivých odpovědí respondentů podle vzdělání u výroků, kde byla prokázána závislost na základě chí-kvadrát testu.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 9 - Postoje respondentů k výroky týkající se rodičovství podle velikosti obce, bývalá NDR

	Podíl jednotlivých odpovědí (v %)			
	5 000 a méně	5 001 - 20 000	20 001 - 100 000	100 001 a více
Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?				
Velmi důležitá	50,8	50,4	51,4	73,0
Dosti důležitá	21,5	27,3	20,2	25,2
Nedůležitá	27,7	22,3	28,4	1,8
Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.				
Potřebuje děti	47,7	45,3	48,2	40,5
Není to nutné	37,7	43,6	41,4	55,0
Nevím	14,6	11,1	10,4	4,5
Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.				
Rozhodně souhlasím	5,4	10,2	7,7	7,2
Souhlasím	26,5	22,4	27,0	22,5
Ani souhlas ani nesouhlas	31,9	22,9	21,6	27,0
Nesouhlasím	25,4	28,5	24,8	36,9
Rozhodně nesouhlasím	5,0	10,2	17,6	4,5
Nevím	5,8	5,6	1,4	1,8

Poznámka: Tabulka znázorňuje podíly jednotlivých odpovědí respondentů podle velikosti obce u výroků, kde byla prokázána závislost na základě chí-kvadrát testu.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 10 - Postoje respondentů k výroky týkající se rodičovství a důležitosti práce podle počtu dětí, bývalá NDR

	Podíl jednotlivých odpovědí (v %)			
	Bezdětní	Jedno	Dvě	Tři a více
Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?				
Velmi důležitá	58,8	83,0	87,9	80,1
Dosti důležitá	31,4	13,7	10,0	16,6
Nedůležitá	9,8	3,3	2,2	3,3
Jak je ve Vašem životě důležitá práce?				
Velmi důležitá	58,2	55,7	54,0	40,1
Dosti důležitá	28,3	22,3	21,3	26,3
Nedůležitá	13,5	22,0	24,8	33,6
Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.				
Potřebuje děti	22,5	47,1	58,3	57,2
Není to nutné	61,0	42,6	32,1	35,5
Nevím	16,5	10,3	9,7	7,2
Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.				
Rozhodně souhlasím	4,8	5,5	11,2	11,8
Souhlasím	10,8	23,1	32,3	34,2
Ani souhlas ani nesouhlas	22,7	30,0	27,0	16,4
Nesouhlasím	38,2	28,9	19,9	26,3
Rozhodně nesouhlasím	16,3	9,9	5,9	7,2
Nevím	7,2	2,6	3,7	3,9

Poznámka: Tabulka znázorňuje podíly jednotlivých odpovědí respondentů podle počtu dětí u výroků, kde byla prokázána závislost na základě chí-kvadrát testu.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 11 - Postoje respondentů k výročkám týkající se rodičovství a důležitosti práce podle pohlaví, bývalá NSR

	Podíl jednotlivých odpovědí (v %)	
	Muž	Žena
Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?		
Velmi důležitá	72,1	83,0
Dostí důležitá	20,3	15,2
Nedůležitá	7,6	1,8
Jak je ve Vašem životě důležitá práce?		
Velmi důležitá	52,5	43,4
Dostí důležitá	31,8	40,3
Nedůležitá	15,7	16,3
Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.		
Potřebuje děti	42,5	46,2
Není to nutné	41,1	46,4
Nevím	16,4	7,3
Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.		
Rozhodně souhlasím	15,6	9,0
Souhlasím	24,4	26,7
Ani souhlas ani nesouhlas	24,0	22,0
Nesouhlasím	23,4	29,0
Rozhodně nesouhlasím	10,9	11,1
Nevím	1,6	2,2

Poznámka: Tabulka znázorňuje podíly jednotlivých odpovědí respondentů podle pohlaví u výroků, kde byla prokázána závislost na základě chí-kvadrát testu.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 12 - Postoje respondentů k výročkám týkající se rodičovství podle věku, bývalá NSR

	Podíl jednotlivých odpovědí (v %)				
	18-29	30-41	42-54	54-65	66+
Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?					
Velmi důležitá	52,5	47,5	54,7	47,4	31,6
Dostí důležitá	41,8	43,5	36,9	36,6	24,4
Nedůležitá	5,7	9,0	8,4	16,0	44,0
Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.					
Potřebuje děti	30,8	46,2	40,1	45,4	57,4
Není to nutné	53,8	42,6	45,7	47,4	33,5
Nevím	15,4	11,2	14,2	7,1	9,1

Poznámka: Tabulka znázorňuje podíly jednotlivých odpovědí respondentů podle věku u výroků, kde byla prokázána závislost na základě chí-kvadrát testu.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 13 - Postoje respondentů k výroková týkající se rodičovství a důležitosti práce podle rodinného stavu, bývalá NSR

	Podíl jednotlivých odpovědí (v %)			
	Svobodný/á	Ženatý/vdaná	Rozvedený/á	Ovdovělý/á
Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?				
Velmi důležitá	61,9	88,9	59,1	77,9
Dosti důležitá	28,7	10,9	24,8	18,9
Nedůležitá	9,3	0,2	16,1	3,2
Jak je ve Vašem životě důležitá práce?				
Velmi důležitá	52,2	48,6	50,4	28,4
Dosti důležitá	40,4	36,8	33,3	25,3
Nedůležitá	7,3	14,6	16,3	46,3
Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.				
Potřebuje děti	30,4	51,0	28,5	64,2
Není to nutné	53,0	39,1	59,1	27,4
Nevím	16,6	9,9	12,4	8,4
Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.				
Rozhodně souhlasím	8,5	13,3	6,6	22,1
Souhlasím	13,8	30,7	20,4	33,7
Ani souhlas ani nesouhlas	24,7	23,2	20,4	20,0
Nesouhlasím	35,6	23,2	32,8	13,7
Rozhodně nesouhlasím	15,0	8,5	16,8	8,4
Nevím	2,4	1,2	2,9	2,1

Poznámka: Tabulka znázorňuje podíly jednotlivých odpovědí respondentů podle rodinného stavu u výroků, kde byla prokázána závislost na základě chí-kvadrát testu.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 14 - Postoje respondentů k výroková týkající se rodičovství a důležitosti práce podle vzdělání, bývalá NSR

	Podíl jednotlivých odpovědí (v %)		
	Základní a neúplné	Středoškolské	Vysokoškolské
Jak je ve Vašem životě důležitá práce?			
Velmi důležitá	32,3	49,1	55,7
Dosti důležitá	37,2	37,1	32,3
Nedůležitá	30,5	13,8	12,0
Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.			
Potřebuje děti	60,2	44,9	29,5
Není to nutné	28,9	43,2	58,5
Nevím	10,8	11,9	11,9
Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.			
Rozhodně souhlasím	15,1	11,7	10,9
Souhlasím	36,7	25,7	16,1
Ani souhlas ani nesouhlas	20,5	24,2	20,2
Nesouhlasím	19,9	25,9	33,7
Rozhodně nesouhlasím	5,4	10,7	17,1
Nevím	2,4	1,7	2,1

Poznámka: Tabulka znázorňuje podíly jednotlivých odpovědí respondentů podle vzdělání u výroků, kde byla prokázána závislost na základě chí-kvadrát testu.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 15 - Postoje respondentů k výrokům týkající se rodičovství podle velikosti obce, bývalá NSR

	Podíl jednotlivých odpovědí (v %)			
	5 000 a méně	5 001 - 20 000	20 001 - 100 000	100 001 a více
Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?				
Velmi důležitá	48,2	50,0	41,6	50,3
Dosti důležitá	25,2	35,9	43,2	35,6
Nedůležitá	26,6	14,1	15,2	14,1
Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.				
Potřebuje děti	55,3	44,2	36,9	47,5
Není to nutné	37,6	42,8	50,0	42,9
Nevím	7,1	13,0	13,1	9,6
Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.				
Rozhodně souhlasím	14,9	12,4	9,6	13,0
Souhlasím	36,2	25,2	21,2	24,9
Ani souhlas ani nesouhlas	27,7	21,7	18,8	28,8
Nesouhlasím	17,0	29,3	31,2	18,6
Rozhodně nesouhlasím	3,5	9,1	17,3	13,0
Nevím	0,7	2,2	1,9	1,7

Poznámka: Tabulka znázorňuje podíly jednotlivých odpovědí respondentů podle velikosti obce u výroků, kde byla prokázána závislost na základě chí-kvadrát testu.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 16 - Postoje respondentů k výrokům týkající se rodičovství a důležitosti práce podle počtu dětí, bývalá NSR

	Podíl jednotlivých odpovědí (v %)			
	Bezdětní	Jedno	Dvě	Tři a více
Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?				
Velmi důležitá	59,4	89,0	86,7	86,0
Dosti důležitá	29,6	9,5	11,8	12,8
Nedůležitá	11,0	1,5	1,5	1,2
Jak je ve Vašem životě důležitá práce?				
Velmi důležitá	50,0	52,0	46,6	40,8
Dosti důležitá	39,2	33,8	36,5	33,1
Nedůležitá	10,8	14,1	16,9	26,0
Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.				
Potřebuje děti	28,1	46,0	53,4	58,1
Není to nutné	56,5	44,5	35,1	34,3
Nevím	15,4	9,5	11,5	7,6
Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.				
Rozhodně souhlasím	8,1	10,0	16,0	14,5
Souhlasím	12,2	30,0	32,2	35,5
Ani souhlas ani nesouhlas	25,2	23,5	20,4	22,1
Nesouhlasím	36,5	25,5	20,4	18,6
Rozhodně nesouhlasím	15,4	10,5	8,6	8,1
Nevím	2,6	0,5	2,4	1,2

Poznámka: Tabulka znázorňuje podíly jednotlivých odpovědí respondentů podle počtu dětí u výroků, kde byla prokázána závislost na základě chí-kvadrát testu.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 17 - Postoje respondentů k výrokům týkající se rodičovství podle pohlaví, Rakousko

	Podíl jednotlivých odpovědí (v %)	
	Muž	Žena
	Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?	
Velmi důležitá	74,4	82,5
Dostí důležitá	20,1	15,5
Nedůležitá	5,5	2,0
	Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.	
Potřebuje děti	32,0	31,7
Není to nutné	54,8	60,7
Nevím	13,2	7,6
	Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.	
Rozhodně souhlasím	13,4	7,4
Souhlasím	20,3	19,3
Ani souhlas ani nesouhlas	26,2	25,4
Nesouhlasím	21,5	26,3
Rozhodně nesouhlasím	14,8	15,7
Nevím	3,8	5,9

Poznámka: Tabulka znázorňuje podíly jednotlivých odpovědí respondentů podle pohlaví u výroků, kde byla prokázána závislost na základě chí-kvadrát testu.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 18 - Postoje respondentů k výrokům týkající se rodičovství a důležitosti práce podle věku, Rakousko

	Podíl jednotlivých odpovědí (v %)				
	18-29	30-41	42-54	54-65	66+
	Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?				
Velmi důležitá	70,9	80,1	77,3	84,6	84,4
Dostí důležitá	25,6	16,9	18,8	12,1	11,8
Nedůležitá	3,5	3,0	4,0	3,2	3,8
	Jak je ve Vašem životě důležitá práce?				
Velmi důležitá	43,8	58,4	57,5	52,2	53,3
Dostí důležitá	47,0	35,8	37,1	31,6	26,1
Nedůležitá	9,2	5,7	5,4	16,2	20,7
	Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.				
Potřebuje děti	25,7	28,6	28,5	38,0	42,0
Není to nutné	63,5	59,9	61,5	55,9	46,9
Nevím	10,8	11,4	10,0	6,1	11,1
	Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.				
Rozhodně souhlasím	11,4	10,5	8,8	8,5	10,7
Souhlasím	16,5	16,0	19,3	20,2	28,6
Ani souhlas ani nesouhlas	24,7	30,1	23,8	30,0	20,2
Nesouhlasím	25,9	22,0	24,6	27,1	21,8
Rozhodně nesouhlasím	16,5	14,5	17,6	13,0	14,1
Nevím	5,1	6,9	5,9	1,2	4,6

Poznámka: Tabulka znázorňuje podíly jednotlivých odpovědí respondentů podle věku u výroků, kde byla prokázána závislost na základě chí-kvadrát testu.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 19 - Postoje respondentů k výroky týkající se rodičovství a důležitosti práce podle rodinného stavu, Rakousko

	Podíl jednotlivých odpovědí (v %)			
	Svobodný/á	Ženatý/vdaná	Rozvedený/á	Ovdovělý/á
Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?				
Velmi důležitá	65,2	91,1	61,1	86,2
Dosti důležitá	28,4	8,1	29,9	13,0
Nedůležitá	6,4	0,8	9,0	0,7
Jak je ve Vašem životě důležitá práce?				
Velmi důležitá	44,4	61,1	50,0	47,4
Dosti důležitá	45,5	31,0	34,5	31,4
Nedůležitá	10,1	7,9	15,5	21,2
Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.				
Potřebuje děti	23,5	36,0	25,9	46,4
Není to nutné	64,9	54,1	64,5	47,8
Nevím	11,5	9,9	9,6	5,8
Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.				
Rozhodně souhlasím	9,1	11,3	6,5	10,9
Souhlasím	14,8	23,0	13,1	28,3
Ani souhlas ani nesouhlas	25,7	26,0	25,0	25,4
Nesouhlasím	28,0	21,7	27,4	20,3
Rozhodně nesouhlasím	17,9	13,9	16,7	11,6
Nevím	4,5	4,0	11,3	3,6

Poznámka: Tabulka znázorňuje podíly jednotlivých odpovědí respondentů podle rodinného stavu u výroků, kde byla prokázána závislost na základě chí-kvadrát testu.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 20 - Postoje respondentů k výroky týkající se rodičovství podle vzdělání, Rakousko

	Podíl jednotlivých odpovědí (v %)		
	Základní a neúplné	Středoškolské	Vysokoškolské
Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.			
Potřebuje děti	43,1	30,4	21,2
Není to nutné	49,3	59,3	66,4
Nevím	7,7	10,2	12,3
Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.			
Rozhodně souhlasím	10,9	10,3	6,2
Souhlasím	25,9	19,2	12,3
Ani souhlas ani nesouhlas	19,7	27,2	26,7
Nesouhlasím	23,4	23,5	31,5
Rozhodně nesouhlasím	14,6	15,1	18,5
Nevím	5,5	4,8	4,8

Poznámka: Tabulka znázorňuje podíly jednotlivých odpovědí respondentů podle vzdělání u výroků, kde byla prokázána závislost na základě chí-kvadrát testu.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 21 - Postoje respondentů k výrokům týkající se rodičovství podle velikosti obce, Rakousko

	Podíl jednotlivých odpovědí (v %)			
	5 000 a méně	5 001 - 20 000	20 001 - 100 000	100 001 a více
Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?				
Velmi důležitá	60,8	51,2	46,7	46,2
Dosti důležitá	30,1	38,5	35,3	43,5
Nedůležitá	9,2	10,3	18,0	10,3
Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.				
Potřebuje děti	32,7	40,5	30,4	24,8
Není to nutné	57,7	50,8	58,9	63,7
Nevím	9,5	8,6	10,7	11,5
Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.				
Rozhodně souhlasím	8,0	12,0	7,1	12,7
Souhlasím	20,4	21,9	16,7	18,4
Ani souhlas ani nesouhlas	29,2	19,9	24,4	25,4
Nesouhlasím	23,8	24,6	28,6	23,0
Rozhodně nesouhlasím	15,4	14,6	17,3	14,8
Nevím	3,2	7,0	6,0	5,7

Poznámka: Tabulka znázorňuje podíly jednotlivých odpovědí respondentů podle velikosti obce u výroků, kde byla prokázána závislost na základě chí-kvadrát testu.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 22 - Postoje respondentů k výrokům týkající se rodičovství podle počtu dětí, Rakousko

	Podíl jednotlivých odpovědí (v %)			
	Bezdětní	Jedno	Dvě	Tři a více
Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?				
Velmi důležitá	61,4	81,5	91,2	93,4
Dosti důležitá	31,4	17,3	7,6	4,9
Nedůležitá	7,2	1,2	1,2	1,7
Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.				
Potřebuje děti	22,5	32,0	35,0	44,9
Není to nutné	65,2	58,7	54,2	49,8
Nevím	12,3	9,3	10,8	5,2
Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.				
Rozhodně souhlasím	10,8	9,2	9,6	9,4
Souhlasím	14,1	20,8	20,6	28,6
Ani souhlas ani nesouhlas	25,6	30,0	26,8	20,9
Nesouhlasím	25,2	25,4	23,8	22,0
Rozhodně nesouhlasím	18,7	10,0	14,3	15,0
Nevím	5,6	4,6	4,9	4,2

Poznámka: Tabulka znázorňuje podíly jednotlivých odpovědí respondentů podle počtu dětí u výroků, kde byla prokázána závislost na základě chí-kvadrát testu.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 23 - Postoje respondentů k výroklům týkající se rodičovství a důležitosti práce podle pohlaví, Švýcarsko

	Podíl jednotlivých odpovědí (v %)	
	Muž	Žena
Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?		
Velmi důležitá	81,5	87,7
Dostí důležitá	14,9	9,5
Nedůležitá	3,6	2,8
Jak je ve Vašem životě důležitá práce?		
Velmi důležitá	69,7	62,2
Dostí důležitá	25,8	30,7
Nedůležitá	4,4	7,1
Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.		
Potřebuje děti	37,7	29,5
Není to nutné	50,3	64,9
Nevím	12,0	5,6
Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.		
Rozhodně souhlasím	11,5	4,8
Souhlasím	23,8	12,6
Ani souhlas ani nesouhlas	11,8	13,0
Nesouhlasím	39,0	48,2
Rozhodně nesouhlasím	13,2	16,8
Nevím	0,9	4,5

Poznámka: Tabulka znázorňuje podíly jednotlivých odpovědí respondentů podle pohlaví u výroklů, kde byla prokázána závislost na základě chí-kvadrát testu.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 24 - Postoje respondentů k výroklům týkající se rodičovství podle věku, Švýcarsko

	Podíl jednotlivých odpovědí (v %)				
	18-29	30-41	42-54	54-65	66+
Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?					
Velmi důležitá	62,2	64,7	71,1	68,2	60,6
Dostí důležitá	35,6	32,7	24,8	27,1	24,3
Nedůležitá	2,1	2,6	4,1	4,7	15,1
Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.					
Potřebuje děti	33,0	28,1	30,9	31,0	43,7
Není to nutné	55,1	64,0	62,2	61,6	46,4
Nevím	11,9	7,9	6,9	7,5	9,9
Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.					
Rozhodně souhlasím	8,6	7,8	6,1	6,7	10,6
Souhlasím	20,3	14,9	16,0	13,7	24,6
Ani souhlas ani nesouhlas	14,4	13,0	9,6	13,3	12,9
Nesouhlasím	38,5	45,7	46,1	50,2	37,5
Rozhodně nesouhlasím	12,3	16,7	19,8	13,3	12,1
Nevím	5,9	1,9	2,4	2,7	2,3

Poznámka: Tabulka znázorňuje podíly jednotlivých odpovědí respondentů podle věku u výroklů, kde byla prokázána závislost na základě chí-kvadrát testu.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 25 - Postoje respondentů k výroky týkající se rodičovství a důležitosti práce podle rodinného stavu, Švýcarsko

	Podíl jednotlivých odpovědí (v %)			
	Svobodný/á	Ženatý/vdaná	Rozvedený/á	Ovdovělý/á
Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?				
Velmi důležitá	70,0	93,8	75,9	93,8
Dosti důležitá	23,3	5,7	16,6	5,4
Nedůležitá	6,7	0,5	7,5	0,8
Jak je ve Vašem životě důležitá práce?				
Velmi důležitá	62,5	66,7	68,1	66,4
Dosti důležitá	33,3	28,7	25,4	18,8
Nedůležitá	4,2	4,7	6,5	14,8
Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.				
Potřebuje děti	20,9	38,4	34,2	43,4
Není to nutné	67,9	54,5	58,8	47,3
Nevím	11,2	7,0	7,0	9,3
Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.				
Rozhodně souhlasím	4,8	9,7	4,3	13,2
Souhlasím	10,8	20,5	18,2	24,0
Ani souhlas ani nesouhlas	13,9	11,7	10,7	15,5
Nesouhlasím	46,4	44,0	44,4	34,1
Rozhodně nesouhlasím	20,2	12,3	19,8	8,5
Nevím	3,9	1,8	2,7	4,7

Poznámka: Tabulka znázorňuje podíly jednotlivých odpovědí respondentů podle rodinného stavu u výroky, kde byla prokázána závislost na základě chí-kvadrát testu.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 26 - Postoje respondentů k výroky týkající se rodičovství podle vzdělání, Švýcarsko

	Podíl jednotlivých odpovědí (v %)		
	Základní a neúplné	Středoškolské	Vysokoškolské
Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.			
Potřebuje děti	45,8	32,1	27,3
Není to nutné	43,1	59,9	65,8
Nevím	11,1	8,1	6,9
Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.			
Rozhodně souhlasím	11,9	7,1	6,9
Souhlasím	22,0	16,8	17,4
Ani souhlas ani nesouhlas	17,4	11,6	10,8
Nesouhlasím	33,5	48,2	41,6
Rozhodně nesouhlasím	9,6	14,4	20,7
Nevím	5,5	1,9	2,6

Poznámka: Tabulka znázorňuje podíly jednotlivých odpovědí respondentů podle vzdělání u výroky, kde byla prokázána závislost na základě chí-kvadrát testu.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 27 - Postoje respondentů k výrokům týkající se rodičovství podle velikosti obce, Švýcarsko

	Podíl jednotlivých odpovědí (v %)			
	5 000 a méně	5 001 - 20 000	20 001 - 100 000	100 001 a více
Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?				
Velmi důležitá	88,9	84,6	85,0	75,2
Dosti důležitá	7,7	12,7	13,6	18,8
Nedůležitá	3,5	2,7	1,4	6,1
Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.				
Rozhodně souhlasím	8,6	6,3	8,5	9,7
Souhlasím	16,7	17,1	20,3	18,2
Ani souhlas ani nesouhlas	12,8	10,6	13,2	17,0
Nesouhlasím	45,9	45,9	45,8	30,9
Rozhodně nesouhlasím	14,0	17,1	8,5	20,6
Nevím	2,0	3,0	3,8	3,6

Poznámka: Tabulka znázorňuje podíly jednotlivých odpovědí respondentů podle velikosti obce u výroků, kde byla prokázána závislost na základě chí-kvadrát testu.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 28 - Postoje respondentů k výrokům týkající se rodičovství a důležitosti práce podle počtu dětí, Švýcarsko

	Podíl jednotlivých odpovědí (v %)			
	Bezdětní	Jedno	Dvě	Tři a více
Jak je ve Vašem životě důležitá rodina?				
Velmi důležitá	72,2	86,9	91,8	96,1
Dosti důležitá	20,9	11,4	6,9	3,5
Nedůležitá	7,0	1,7	1,3	0,4
Jak je ve Vašem životě důležitá práce?				
Velmi důležitá	63,3	64,4	64,9	72,8
Dosti důležitá	30,7	26,4	30,6	22,0
Nedůležitá	6,0	9,2	4,5	5,1
Žena musí mít děti, aby se splnilo její poslání.				
Potřebuje děti	21,3	47,1	34,1	43,7
Není to nutné	67,9	44,8	59,5	48,0
Nevím	10,8	8,0	6,3	8,3
Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.				
Rozhodně souhlasím	4,3	6,9	10,3	11,3
Souhlasím	12,8	21,7	17,4	24,6
Ani souhlas ani nesouhlas	12,8	13,7	9,8	14,1
Nesouhlasím	46,5	37,7	47,5	38,7
Rozhodně nesouhlasím	19,9	17,1	12,9	9,0
Nevím	3,8	2,9	2,1	2,3

Poznámka: Tabulka znázorňuje podíly jednotlivých odpovědí respondentů podle počtu dětí u výroků, kde byla prokázána závislost na základě chí-kvadrát testu.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 29 – Korelační koeficienty mezi výroky, bývalá NDR

	Otázka 1	Otázka 2	Otázka 3	Otázka 4	Otázka 5	Otázka 6	Otázka 7	Otázka 8
Otázka 1	1,00							
Otázka 2	-0,20	1,00						
Otázka 3	-0,16	0,34	1,00					
Otázka 4	-0,10	0,32	0,42	1,00				
Otázka 5	0,35	-0,21	-0,15	-0,17	1,00			
Otázka 6	0,31	-0,22	-0,15	-0,18	0,40	1,00		
Otázka 7	0,43	-0,07	-0,01	0,01	0,29	0,25	1,00	
Otázka 8	0,34	-0,14	-0,11	-0,09	0,37	0,30	0,44	1,00

Poznámka: Otázka 1 - Pracující matka může vytvořit stejně vřelý vztah a pocit bezpečí pro své děti jako matka, která není zaměstnaná.

Otázka 2 - Předškolní děti asi trpí, jestliže je jejich matka zaměstnaná.

Otázka 3 - Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.

Otázka 4 - Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.

Otázka 5 - Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou.

Otázka 6 - Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.

Otázka 7 - Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně dobře jako matky.

Otázka 8 - Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 30 – Vysvětlená variabilita výroků, bývalá NDR

	Variabilita
Pracující matka může vytvořit stejně vřelý vztah a pocit bezpečí pro své děti jako matka, která není zaměstnaná.	0,506
Předškolní děti asi trpí, jestliže je jejich matka zaměstnaná.	0,487
Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.	0,599
Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.	0,606
Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou.	0,480
Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.	0,409
Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně jako matky.	0,585
Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.	0,526

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 31 - Korelační koeficienty mezi výroky, bývalá NSR

	Otázka 1	Otázka 2	Otázka 3	Otázka 4	Otázka 5	Otázka 6	Otázka 7	Otázka 8
Otázka 1	1,00							
Otázka 2	-0,38	1,00						
Otázka 3	-0,05	0,34	1,00					
Otázka 4	-0,01	0,28	0,46	1,00				
Otázka 5	0,22	-0,03	-0,06	-0,10	1,00			
Otázka 6	0,31	-0,11	-0,04	-0,11	0,46	1,00		
Otázka 7	0,31	-0,14	-0,09	0,04	0,14	0,31	1,00	
Otázka 8	0,23	-0,08	-0,11	-0,03	0,17	0,24	0,45	1,00

Poznámka: Otázka 1 - Pracující matka může vytvořit stejně vřelý vztah a pocit bezpečí pro své děti jako matka, která není zaměstnaná.

Otázka 2 - Předškolní děti asi trpí, jestliže je jejich matka zaměstnaná.

Otázka 3 - Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.

Otázka 4 - Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.

Otázka 5 - Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou.

Otázka 6 - Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.

Otázka 7 - Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně dobře jako matky.

Otázka 8 - Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 32 - Vysvětlená variabilita výroků, bývalá NSR

	Variabilita
Pracující matka může vytvořit stejně vřelý vztah a pocit bezpečí pro své děti jako matka, která není zaměstnaná.	0,426
Předškolní děti asi trpí, jestliže je jejich matka zaměstnaná.	0,503
Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.	0,643
Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.	0,615
Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou.	0,324
Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.	0,503
Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně jako matky.	0,494
Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.	0,401

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 33 - Korelační koeficienty mezi výroky, Rakousko

	Otázka 1	Otázka 2	Otázka 3	Otázka 4	Otázka 5	Otázka 6	Otázka 7	Otázka 8
Otázka 1	1,00							
Otázka 2	-0,16	1,00						
Otázka 3	0,06	0,35	1,00					
Otázka 4	0,13	0,29	0,43	1,00				
Otázka 5	0,26	0,08	0,12	0,16	1,00			
Otázka 6	0,30	-0,01	0,09	0,08	0,43	1,00		
Otázka 7	0,39	-0,01	0,10	0,15	0,29	0,40	1,00	
Otázka 8	0,29	0,01	-0,02	0,06	0,26	0,37	0,55	1,00

Poznámka: Otázka 1 - Pracující matka může vytvořit stejně vřelý vztah a pocit bezpečí pro své děti jako matka, která není zaměstnaná.

Otázka 2 - Předškolní děti asi trpí, jestliže je jejich matka zaměstnaná.

Otázka 3 - Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.

Otázka 4 - Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.

Otázka 5 - Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou.

Otázka 6 - Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.

Otázka 7 - Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně dobře jako matky.

Otázka 8 - Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 34 - Vysvětlená variabilita výroků, Rakousko

	Variabilita
Pracující matka může vytvořit stejně vřelý vztah a pocit bezpečí pro své děti jako matka, která není zaměstnaná.	0,420
Předškolní děti asi trpí, jestliže je jejich matka zaměstnaná.	0,531
Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.	0,630
Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.	0,570
Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou.	0,398
Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.	0,512
Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně jako matky.	0,607
Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.	0,527

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 35 - Korelační koeficienty mezi výroky, Švýcarsko

	Otázka 1	Otázka 2	Otázka 3	Otázka 4	Otázka 5	Otázka 6	Otázka 7	Otázka 8
Otázka 1	1,00							
Otázka 2	-0,27	1,00						
Otázka 3	-0,06	0,31	1,00					
Otázka 4	0,03	0,09	0,32	1,00				
Otázka 5	0,14	0,01	0,01	-0,09	1,00			
Otázka 6	0,16	-0,01	0,07	-0,01	0,25	1,00		
Otázka 7	0,24	-0,11	-0,07	0,02	0,14	0,26	1,00	
Otázka 8	0,21	0,01	0,03	-0,05	0,17	0,36	0,46	1,00

Poznámka: Otázka 1 - Pracující matka může vytvořit stejně vřelý vztah a pocit bezpečí pro své děti jako matka, která není zaměstnaná.

Otázka 2 - Předškolní děti asi trpí, jestliže je jejich matka zaměstnaná.

Otázka 3 - Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.

Otázka 4 - Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.

Otázka 5 - Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou.

Otázka 6 - Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.

Otázka 7 - Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně dobře jako matky.

Otázka 8 - Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty

Příloha 36 - Vysvětlená variabilita výroků, Švýcarsko

	Variabilita
Pracující matka může vytvořit stejně vřelý vztah a pocit bezpečí pro své děti jako matka, která není zaměstnaná.	0,323
Předškolní děti asi trpí, jestliže je jejich matka zaměstnaná.	0,488
Zaměstnání je dobrá věc, po čem však většina žen opravdu touží, je domov a děti.	0,644
Být ženou v domácnosti naplňuje stejně jako práce za mzdu.	0,313
Mít zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být osobně nezávislou.	0,218
Jak manžel, tak i manželka by měli přispívat do společného příjmu domácnosti.	0,467
Otcové jsou zpravidla pro péči o své děti vybaveni stejně jako matky.	0,505
Muži by měli mít stejně velkou odpovědnost za domácnost a děti jako ženy.	0,573

Zdroj: EVS, 2008 a vlastní výpočty